

HUKUK VE EDEBİYAT

Doç. Dr. Abdulhakim KOÇİN

Ankara-2017

TÜRKİYE ADALET AKADEMİSİ

HUKUK VE EDEBİYAT

Doç. Dr. Abdulhakim KOÇİN

Birinci Baskı : Ağustos 2017

ISBN : 978-605-9095-37-2

Genel Editör : Ertan AYDIN

Editör ve Yayın Danışmanı : Dr. Yasin ÇEVİK - Menekşe ÖRME

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : Fethullah SOYUBELLİ

Kapak ve Dizgi Mizanpaj : Seldağ BABACAN

TÜRKİYE ADALET AKADEMİSİ

Ahlatlıbel Mah. İncek Şehit Savcı Mehmet Selim Kiraz Bulvarı
Çankaya/ANKARA

Tel : (0 312) 489 81 80

Fax : (0 312) 489 81 01

Web : www.taa.gov.tr

e-posta : taa@adalet.gov.tr

Baskı:

Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdu Müdürlüğü Matbaası,
İstanbul Yolu 13. km Ergazi, ŞAŞMAZ/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
HUKUK VE EDEBİYAT DERSİNİN AMACI VE TANIMLAR	9
Dersin amacı	9
Tanımlar.....	10
OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE HUKUK VE EDEBİYAT EĞİTİMİ.....	15
1) Osmanlı Döneminde Hukuk ve Edebiyat Eğitimi.....	15
2) Cumhuriyet Döneminde Hukuk ve Edebiyat Eğitimi	18
HUKUK VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ.....	21
1) Benzerlikleri	21
a) Hukukun da edebiyat gibi zamanla şekillenen bir geleneği ve kendine özgü kuralları vardır	21
b) Hukuk ve edebiyatın asıl ilgi alanı ve kullandığı malzeme aynıdır	24
c) Sosyal, siyasal ve toplumsal şartlar hukuk kurallarını oluşturduğu gibi edebî ürünlerin oluşumunu da sağlarlar	25
d) Hukuk sosyoloji, psikoloji, tarih, siyaset bilimi gibi hukuk dışındaki bilim dallarıyla ilişkili olduğu gibi edebiyat da bu bilim dallarıyla ilişki içindedir	27
2) Aykırılıkları.....	27
a) Hukuk adaleti sağlamanın peşindedir; edebiyat zaman zaman adaletsizliklere işaret etmekle birlikte adaleti sağlamaya çalışmaz, sanatın peşindedir ve estetiğe önem verir	28
b) Hukuk kuralları uzlaşa sonucu ortaya çıkar ve bu kuralların oluşumunda devlet söz sahibidir; edebî ürünler ise bireyseldir	29

- c) Hukukçu kendi davasıyla ilgili karar veremez;
edebiyatçı ise kendi hayatını eserine yansıtabilir 31
- d) Hukukta bir hukukçunun verdiği karar başka hukukçular
tarafından değiştirilebilir ya da tamamen kaldırılabilir,
edebiyatta ise yazılan bir eser bir başka edebiyatçı
(şair/yazar) tarafından değiştirilemez ya da kaldırılamaz 32

HUKUK VE EDEBİYATIN BESLENDİĞİ KAYNAKLAR..... 35

- 1) Din 35
- Tevrat'ta savaş hukuku ile ilgili olarak yer alan bazı örnekler 35
- İncil'de savaş hukuku ile ilgili olarak yer alan bazı örnekler..... 37
- Kur'an-ı Kerim'de savaş hukuku ile ilgili olarak yer alan
bazı ayetlerin mealleri..... 38
- Hadis-i Şeriflerde savaş hukuku ile ilgili bazı örnekler..... 40
- 2) Sosyal Hayat..... 42

İSLAM'IN İKİ ANA KAYNAĞI OLAN KUR'AN VE HADİSLERDE HUKUK / ADALET VE EDEBİYAT / ŞİİR 45

- 1) Adaletle İlgili Ayet-i Kerimeler ve Hadis-i Şerifler 45
- a) Adalet le ilgili ayet-i kerimeler 45
- b) Adalet ve hakimlerle ilgili hadis-i şerifler 48
- 2) Edebiyatla İlgili Ayet-i Kerimeler ve Hadis-İ Şerifler 50
- a) Edebiyatla / şiirle ilgili ayet-i kerimelerden bazı örnekler..... 51
- b) Edebiyatla / şiirle ilgili hadis-i şeriflerden bazı örnekler..... 52

HUKUKİ KONULARI İNCELEYEN EDEBÎ ESERLERDE HUKUK VE HUKUK İNSANI 55

- 1) Edebî Eserlerde Hukukla İlgili Eleştiriler 56
- 2) Edebî Eserlerde Hukuk İnsanıyla İlgili Eleştiriler 56
- a) Hakim..... 57
- b) Savcı..... 57
- c) Avukat 57

HUKUKÇUNUN İDEAL BİR MESLEK İNSANI OLARAK YETİŞMESİNDE EDEBİYATIN YERİ VE ÖNEMİ	61
ADALETİN SAĞLANMASINDA EDEBİYATIN YERİ.....	65
1) Ediplerin Gözüyle / Sözüyle Adalet Kavramı	65
2) Şairlerin Gözüyle / Sözüyle Adalet Kavramı	66
HUKUKLA / HUKUKSUZLUKLA BAŞI DERDE GİREN ŞAİRLER VE YAZARLAR.....	69
1) Yabancı Ülke Şair ve Yazarları.....	69
2) Türk Şair ve Yazarlar.....	73
YAKILAN KÜTÜPHANELER VE YASAKLANAN KİTAPLAR.....	77
HUKUKİ OLAYLARI KONU EDİNER BELLİ BAŞLI EDEBİ KİTAPLAR.....	83
1) Siyasetname Türünden Yazılan Eserler.....	83
2) Roman, Hikâye ya da Tiyatro Tarzında Yazılan Eserler	86
a) Dünya Edebiyatından Örnekler.....	87
b) Türk Edebiyatından Örnekler.....	89
HUKUKÇU EDİPLERDEN / ŞAİRLERDEN BELLİ BAŞLI İSİMLER	93
1) Yabancı Ülkelerdeki Belli Başlı Hukukçu Şair ve Yazarlar	95
2) Türk Edebiyatının Belli Başlı Hukukçu Şair ve Yazarları	96
a) Osmanlı döneminin belli başlı hukukçu şair ve yazarları.....	96
b) Cumhuriyet döneminin belli başlı hukukçu şair ve yazarları.....	98
EDİP VE ŞAİR DEVLET ADAMLARINDAN BELLİ BAŞLI İSİMLER	103
1) Osmanlı Dönemindeki Belli Başlı Edip ve Şair Devlet Adamları	103
a) Padişahlar.....	103
b) Şehzadeler.....	104
c) Sadrazamlar	105

2) Cumhuriyet Dönemindeki Belli Başlı Edip ve Şair Devlet Adamları	106
a) Milletvekilliği Yapmış Şair ve Yazarlar	106
b) Bürokrat şair ve yazarlar	109

HUKUKÇUNUN OKUMASINDA FAYDA GÖRÜLEN

BAZI KAYNAKLAR	113
1) Kitaplar	113
2) Makaleler	115
3) Roman, hikâye, tiyatro vb. edebî eserler	115
a) Yabancı Edebî Eserlerden Örnekler	115
b) Türk Edebiyatından Örnekler	116

KAYNAKÇA	118
-----------------------	-----

EKLER	123
--------------------	-----

Hukukla (Adaletle) ilgili edebî türlerden örnekler	123
1) Makaleler	125
2) Hikâyeler	160
3) Fıkralar	180
4) Şiirler	185

Önsöz

Hukuk ve edebiyat insanlık tarihi kadar eski iki bilim dalıdır. Hukukçuların, özellikle de hukuk öğrencilerinin hukukun edebiyatla ilişkisini bilmeleri gerekir. Çünkü hukuki bir vakada hukukçu, yürürlükteki kanunlara ve vicdani kanaatine göre karar verir. Vicdani kanaatin sağlıklı olabilmesi için konunun iyi bilinmesi ve hayata dokunan tarafının göz önünde bulundurulması lazımdır. Bu da çoğu kez edebî eserlerden edinilen bilgi ve deneyimlerle kazanılır.

Hukuk alanında eğitim görenlerin hukuki kuralları anlamlandırabilmek için toplum hayatına ayna tutan edebî eserlerden haberdar olmaları şarttır. Aynı şekilde özellikle hukuki vakaları konu edinen ebedi eserleri okuyarak karşılaştıkları vakaları farklı açılardan değerlendirebilmeleri gerekir. Ders notları ya da ders kitabı niteliğinde hazırlanan bu kitap hukuk öğrencilerine, bu konudaki araştırmacılara ve konunun meraklılarına hukuk ve edebiyat alanında öncelikli olarak bilmeleri gereken bilgileri vermeyi amaçlamaktadır.

Bu kitap hazırlanırken hukuki ya da edebî derin konulara girilmemiştir. Ayrıca bu eserin bu alanda yapılmış bilimsel bir çalışma olduğu da iddia edilmemektedir. Çalışmada, hukuk ve edebiyat alanında daha önce ders kitabı şeklinde yapılmış fazla bir çalışma olmadığı için konu başlıkları tarafımızdan seçilmiş ve konular mümkün mertebe özet hâlinde verilmiştir. Ayrıca konular anlatılırken de sade ve akıcı bir üslup kullanılmaya özen gösterilmiş; konular bölümler hâlinde ele alınmış ve her konu bir başlık hâlinde verilmiştir.

Kitabın başında verilen bu “Önsöz”den sonra “İçindekiler” bölümünde başlıkları verilen konulara sırasıyla yer verilmiştir. Daha sonra kitabın hazırlanmasında kullanılan kaynakların sıralandığı Kaynakça bölümü ve en sonda da Ekler bölümü yer almaktadır.

“Ekler” bölümünde, başta Hüseyin Cahit Yalçın’ın “Hukuk ve Edebiyat” başlıklı Fransızca’dan çevirip Servet-i Fünun dergisinde yayımladığı makaleye ve tarafımızdan yazılıp Milli Eğitim dergisinde yayımlanmış olan “Devlet Yönetiminde Adaletin Yeri ve Klasik Türk Şiirine Yansıması” başlıklı makaleye yer verdik. Daha sonra hukuku konu alan yine kısa bir iki hikâye ve fıkra ile birkaç şiiri örnek olarak verdik.

Özetle söylenecek olursa elinizdeki bu çalışma hukuk ve edebiyat alanında yapılmış kusursuz bir çalışma değildir. Kitabı hazırlarken de çok önemli hukukçu edip ya da şairimizin adını veya hukuku irdeleyen çok önemli kitap adını vermeyi ya da bu alanda yapılmış çalışmalara yer vermeyi unutmuş olabiliriz. Hatta verdiğimiz bilgilerde hata ve eksiklikler de olabilir. Bu husustaki hata ve eksikliklerimiz için dostlarımızın anlayış göstermelerini ve bunu gidermek için dostane uyarılarda bulunmalarını bekliyoruz.

Son söz olarak kitabın hukuk alanında eğitim görenler başta olmak üzere bu iki alanda bilgi sahibi olmak isteyen bütün okuyuculara faydalı olmasını dilerim. Ayrıca kitabın hazırlanmasında eserlerinden yararlandığımız, alıntı yaptığımız ya da alıntı yapmamış olsak bile bilgi ve görüşlerinden yararlandıklarımız başta olmak üzere çalışmamıza katkısı bulunan herkese ve özellikle meslektaşım, mesai arkadaşım ve ağabeyim Dr. Necati SUNGUR ile kitabın grafik tasarımını yapan yine mesai arkadaşım Uğur SAÇI’ya ve ders notlarımı böyle bir kitap haline getirmemi öneren Ali KARAKAYA Beyefendiye gönülden teşekkür ederim.

Bir başka teşekkür ise kitabın Türkiye Adalet Akademisi tarafından basılmasını sağlayan Akademi Başkanı Sayın Yılmaz AKÇİL ve Başkan Yardımcısı Sayın Rifat İNANÇ’ın hakkıdır. Bu vesile ile kendilerine ve kitabın basımında katkısı bulunan Türkiye Adalet Akademisi personeline teşekkür etmeyi zevkli bir borç bilirim.

HUKUK VE EDEBİYAT DERSİNİN AMACI VE TANIMLAR

Dersin Amacı

Hukuk ve Edebiyat dersinde; malzemesi dil olan hukuk ve edebiyat arasındaki ilişkilerin ne olduğu, adalet duygusunun gelişiminde ve adaletin sağlanmasında edebî eserlerin nasıl bir rol oynadığı, bu iki disiplinin hangi kaynaklardan beslendiği, hukukî vakaların çözümünde edebî eserlerden nasıl yararlanılabileceği konularında bilgiler verilmektedir.

Derste ayrıca Türkiye’de ve diğer ülkelerde şöhret bulan hukukçu şair ve yazarlar ile eserlerinden ve yine hukuki olayları konu edinen belli başlı eserlerden örnekler de verilmektedir.

Bu bilgilere ilaveten hukukçunun iyi bir iddianame ya da karar metnini yazabilmesi için edebî eserleri okumanın ne denli önemli olduğu ortaya konarak eğitime alınan hâkim ve savcılarda bir farkındalığın oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Verilen bu özet bilgidен sonra dersin amacını maddeler hâlinde şöyle sıralayabiliriz:

Hukuk ve edebiyat kavramları ile bu iki kavramla alakalı birkaç kavramın tanımlarını yapmak.

Bu iki disiplinin beslendiği kaynakları ve birbirleriyle olan ilişkisini ortaya koymak.

Belli başlı edebî eserlerden örnekler sunarak hukukî vakaların çözümünde edebî eserlerden yararlanılabileceğini göstermek.

Bu dersin sonucunda özelde eğitime alınan hâkim ve savcılarda, genelde hukuk eğitimi alan hukuk öğrencilerinde bir farkındalığın oluşmasına katkıda bulunmak.

Tanımlar

Burada tanımları verilen kavramlar hukuk eğitimi almış olan herkesin bildiği daha doğrusu bilmesi gereken kavramlardır. Burada bu tanımlar hatırlanmak babından tekrar edilmiştir.

Hukuk: “Hak” kökünden gelen Arapça bir kelime olup, bu kelimenin çoğulu olan “haklar” anlamındadır. Terim olarak da hukuk, “Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünüdür”.

Yetkili organlar tarafından usulüne uygun olarak çıkarılan bu yasalar, insanların karşılıklı olarak birbirleriyle anlaşmalarını dayanak alan toplumsal bir sözleşmedir. Sözleşmede yer alan hukuk kuralları insan davranışlarını düzenler ve bulunduğu toplumun değer yargılarını taşır. Bu sebeple insanların anlaşarak ortaya koydukları bu toplumsal sözleşmeye uymaları bir zorunluluktur.

Bu açıdan bakıldığında hukuk, birey, toplum ve devletin hareketlerini, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini ve insanın genel anlamda muhatabına nasıl davranması yahut nasıl davranmaması gerektiğini gösteren bir kurallar bütünüdür.

Hâkim: Mahkemelerde davaları kanunlar doğrultusunda karara bağlayan kişi.

1868-1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki bir komisyon tarafından İslami fıkıh geleneği dikkate alınarak maddeler hâlinde hazırlanan Mecelle adlı eserde ise “Hâkim” şu şekilde tanımlanmıştır: *Hakîm (âlim, bilgin), fehîm (akıllı, zeki, anlayışlı), müstakim (doğru, hilesiz, dürüst, iffetli, namuslu), emin (emniyetli, inanılan, itimat edilen), mekin (sakin, temkinli, oturmuş,*

vakarlı), metin (metanet sahibi, dayanıklı, vücut ve akılca sağlam, kendine güvenilen) kişi (Mecelle; Hükkâma Dair Bölüm: 1792).

Hakim, *hem devlet hem de devlete karşı adalettir.* Başka bir ifade ile adaleti sağlayan kişidir.

Kadı: Osmanlı devlet teşkilatında bugünkü hâkim unvanının karşılığı olarak kullanılmakla beraber adlî görevinin yanında idarî, ilmî ve askerî görevleri de bulunan kişi.

Kazasker: Osmanlı devlet teşkilatında askeriye ile ilgili hukuki davalara bakan hâkim.

Müftü: Mahkemede verilen hükmün şeriata uygun olup olmadığı hususunda kadıya yol gösteren, tereddütlü konularda nasıl karar verilmesi gerektiği hususunda fetva veren kişi.

Şeyhülislam: Osmanlı devlet teşkilatında dinî ve hukukî bakımdan en yüksek makamı temsil eden kişi.

Şuhûdü'l-hâl / Udûlü'l-müslimîn / şuhûdü'l-udûl: Kadıların baktıkları davalarda adaletin sağlanması, hakkın yerini bulması için mahkemede bilirkişi olarak hazır bulunan heyet.

Mecelle: Tam ismi, "*Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*"dir. Sözlük anlamı, ciltlenmiş kitap, dergi, içinde hikmet bulunan sahife olan Mecelle, Osmanlı devletinin son dönemlerinde, Tanzimat'la başlayan Batılılaşma hareketleri ve Fransız Medenî Kanunu'nun tercüme edilerek tatbik edilme fikrine karşı 1868-1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığında kurulan bir komisyon tarafından hazırlanan ve 1851 maddeden meydana gelen İslam hukukunun ana kaynağıdır.

Bugünkü anlamda medeni hukuk ve hukuk usulünün de pek çok bölümünü kapsayan Mecelle, fıkıh kitaplarından ve fetva mecmualarından, o güne kadar Hanefî fihhına göre verilen fetvalar derlenip tasnif edilerek ortaya konmuştur. Bu sebeple Mecelle, İslam hukukunun tamamını kapsamaz; dört ehl-i sünnet mezhebi

olan Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbeli mezhebinden sadece Hanefi mezhebinin malumata ait hükümlerini içerir.

17 Eylül 1876 (26 Şâban 1293) tarihinde Osmanlı Medenî Kanunu olarak ilan edilen ve bir başlangıç ile on altı kısımdan meydana gelen Mecelle, Sultan II. Abdulhamit döneminde 1877 yılında yürürlüğe girmiş; Cumhuriyetin kurulmasından sonra 1926 yılında, İslam hukuku ve bütün şer’i mahkemelerin kaldırılmasıyla birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

Edebiyat: “Görgü, terbiye” anlamlarına gelen Arapça “*edebe*” kelimesinin çoğuludur. Bir terim olarak edebiyat, *kişinin duygu ve düşüncelerini estetik kurallar çerçevesinde kendine özgü bir üslupla yazılı veya sözlü olarak dile getirmesidir*. Diğer bilimler gibi edebiyatın da kendine özgü bir yöntemi ve bir takım estetik kuralları vardır. Bu sebeple edebiyat bir sanat olmasının yanı sıra aynı zamanda bir bilimdir.

Edebiyatta sözün fasih ve belîğ olması oldukça önemlidir. Bu sebeple bu iki kelimenin anlamlarını bilmekte fayda vardır.

Fesahat: Kelime anlamı “*açık olmak*” demektir. Sözü açık ifade eden kişiye veya açık bir biçimde ifade edilen söze “fasih” denir. Fesahatın terim olarak anlamı ise, sözün açık ve anlaşılır bir biçimde söylenmesinin yanı sıra telaffuzunun kolay ve kulağa hoş gelecek biçimde akıcı bir üslupla söylenmesidir.

Belagat: Kelime anlamı “*bir yere ulaşmak*”tır. Terim olarak anlamı ise, sözün ve yazının açık, düzgün ve sanatlı olması ile fikirlerin doğru, güzel ve yerinde anlatılmasıdır.

Şiir: Şiir harflerin, kelimelerin, ritimlerin, duyguların, coşkuların, heyecanların, izlenimlerin kaynaşması, dil aracılığıyla dilin anlatım imkânlarının aşılması, kısaca bir ses ve söz anlaşmasıdır.

Bu tanıma göre şiir bir sanattır; aklın yoğurduğu hakikatin biraz dışında kalan bir sanat. Bu yönüyle şiir ilimden ayrılır. Çünkü sanat için esas olan güzellik; ilim için ise esas olan doğruluktur. Ama

bunlar hiçbir zaman birbirine zıt alanlar değil, aksine bir elmanın iki yarısı gibi birbirini tamamlayan alanlardır. Her ne kadar sanat güzeli, ilim doğruyu hedeflese de sanat güzelin içinde doğruyu, ilim doğrunun içinde güzeli barındırır.

Şiirin özgürlüğe ihtiyacı olmasa da özgürlüğün şiire ihtiyacı vardır. Bu yönüyle şiir, haksızlığa ve zorbalığa karşı çıkanların haykırışı, mazlumların gözyaşıdır. Şiir aşksız da olmaz; öyleyse şiir bir yanıyla da âşıkların iniltisidir.

Roman: İnsanların başlarından geçen ya da geçebilecek olan olayları yer ve zaman belirterek, olaylar zinciri ve şahıs kadrosuyla anlatan; toplumsal olayları, insan ilişkilerini ve insanların iç dünyalarını yansıtan ve hikâyeye göre uzun ve detaylı anlatımı olan mensur yazı türüdür.

Hikâye: İnsan yaşamının bir bölümünde olmuş ya da olması muhtemel bir olayı ayrıntıya girmeden yer ve zaman belirterek anlatan kısa mensur yazı türüdür.

OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE HUKUK VE EDEBİYAT EĞİTİMİ

Edebiyat tarihi kaynaklarına baktığımızda, Osmanlı dönemi edebiyatı için “İslami Edebiyat”, “İslami Dönem Türk Edebiyatı”, “Klasik Türk Edebiyatı”, “Eski Türk Edebiyatı” gibi pek çok ismin kullanıldığını görürüz.

Genel kabul görmemiş olsa da Osmanlı dönemi edebiyatı, “*Divan Edebiyatı*” olarak da adlandırılır. Bu dönem şairlerinin mesleki konumları ile ilgili bilgi veren Mustafa İsen, Divan şairlerinin sayının 3182 olduğunu; bunlardan 539 şairin ise kadı (hâkim) olduğunu ve bu sayıyla kadıların en çok şair çıkaran meslekler arasında birinci geldiğini belirtir (İSEN, 1989: 35-41). Dolayısıyla bu durum hukuk ve edebiyat çalışmalarının birbirinden ayrılamayacak kadar iç içe geçtiğini ve bu çalışmaların başlangıcı için bir tarih vermenin mümkün olmadığını gösterir.

Hukuk ve edebiyat arasındaki bu kuvvetli bağ günümüzde de devam etmektedir. Bu sebeple Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet döneminde hukuk ve edebiyat eğitimini şu iki başlık altında kısa bir şekilde incelemekte fayda görüyoruz:

1) Osmanlı Döneminde Hukuk ve Edebiyat Eğitimi

Osmanlı döneminde eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yapıldığı en önemli kurumların başında medreseler gelmektedir. Medreselerde verilen derslerin başında ise hukuk (fıkıh) yer almaktadır.

Tarihi sürece baktığımızda Selçuklular döneminin birikimi olan medreselerin mahiyet itibarıyla her geçen gün daha bir değer

kazandığını, Osmanlılara gelindiğinde ise artık köklü bir eğitim sistemi hâline geldiğini görürüz.

Osmanlılar döneminde ilk medrese Orhan Bey zamanında İznik'te kuruldu. Daha sonra Osmanlı'nın başkenti olan Bursa ve Edirne'de de medreseler kuruldu. İstanbul'un fethiyle birlikte Fatih Sultan Mehmet tarafından medreselerin hiyerarşisi yeniden belirlenerek başta İstanbul olmak üzere Konya, Kayseri, Sivas gibi Anadolu'nun pek çok şehrinde medreseler kurulmaya başlandı.

Uludağ Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mefail Hızlı'nın "*Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler*" adlı makalesinde (HIZLI, 2008: 25-46) bu dönemde kurulan medreseler, medreselerin hiyerarşik yapısı ve buralarda okutulan derslerle ilgili verdiği bilgiler hukuk ve edebiyat çalışmalarının tarihi sürecine ışık tutmaktadır.

Hızlı'nın makalesinde belirtildiği üzere, İstanbul'un fethinden sonra kurulan ve Fatih külliyesi içinde statüsü en üst düzeyde olan Sahn-ı Seman ile birlikte Osmanlı medreselerinin hiyerarşisi yeniden düzenlendi. Buna göre ilk basamakta, İslam dininin inanç / akaid konularını irdeleyen kelim ile ilgili en alt düzeyde bilgilerin verildiği **Tecrid Medreseleri** vardı. İkinci sırada belagatla ilgili bilgilerin verildiği **Miftah Medreseleri** bulunurdu. Belegat bilindiği üzere edebiyat konularından biridir. Söz sanatlarını; yerinde, düzgün ve güzel söz söyleme amacını güder. Miftah Medreselerinden sonra **Kırklı Medreseler** bu medresenin üzerinde de **Hariç Ellili Medreseler** gelirdi. Bu iki medresede başta şerh-i miftah (Belagat), şerh-i mevakif (Kelam) ve hidaye (Fıkıh) dersleri okutulurdu. Beşinci basamakta ise, Osmanlı padişahları, şehzade anneleri, şehzade ve padişah kızlarının yaptırdığı **Dahil Ellili Medreseleri** ve **Musıla-ı Sahn Medreseleri** yer alırdı. Bu medreseler aynı zamanda eğitim yolunun da sonunu belirlerdi ve bu medreselerden kadınlara geçilirdi.

Musıla-ı Sahn medreseleri **Sahn-ı Seman**'a öğrenci yetiştiren medreselerdi. Sahn-ı Seman az önce de ifade edildiği gibi Osmanlı'da

statü bakımından en üst düzeyde olan eğitim kurumuydu. Burada Kur'an ve hadis başta olmak üzere kelim, fıkıh, tefsir gibi dinî ilimlerin yanı sıra fizik, kimya, astronomi, matematik, felsefe, mantık gibi dersler de veriliyordu. Ancak 16. yüzyıla gelindiğinde üst düzey eğitim kurumlarında Kanuni Sultan Süleyman döneminde ihtisas medreseleri kurulmuş, yapılan düzenlemeyle eğitim iki kola ayrılmıştır: Sahn-ı Seman medreselerinde hukuk, ilahiyat ve edebiyat dallarında; Süleymaniye medreselerinde ise riyaziyyat ve tıp alanlarında eğitim ve öğretim yapılmıştır. Bu eğitim ve öğretimden sonra da *"Daru'l-Hadis"* adı verilen medreselerde hadis öğretimi yapılmıştır.

15. ve 16. yüzyıllarda değişik medrese ve medreselerin değişik kademelerinde okutulan derslere baktığımızda şu derslerin verildiğini görürüz: Kıraat ve tecvid, kelim, sarf, nahiv, belagat, hadis, hadis usulü, tefsir, tefsir usulü, fıkıh, fıkıh usulü. Başlangıcından 19. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı medreselerinde okutulan bu derslerde köklü bir değişiklik yapılmamıştır.

Osmanlı medreselerinde verilen bu derslerde dikkatimizi çeken en önemli nokta, fıkıhın (hukukun) en önemli bilim dalı sayılması ve ona yardımcı olan diğer bilim dallarının öğretiminin de tavsiye edilmesi ve önemsenmesidir. Bunlardan öne çıkan bilim dallarından biri dil bilimi ve edebiyattır. Dolayısıyla ilk Osmanlı medreselerinde dil ve edebiyat alanındaki sarf/etimoloji (kelime türemeleri ve fiil çekimleri), nahiv/formoloji (cümle yapısı ve kuruluşu) ve belagat (düzgün ve yerinde söz söyleme sanatı) dersleri ağırlıklı olarak yer almıştır. Bu derslerden aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in eşsiz ifadelerinin tefsirinde de yararlanılmış ve bu derslerden öğrenilen bilgiler sayesinde gereksiz söz uzatmalarının önüne geçilmiştir.

Osmanlı medreselerinde verilen derslere baktığımızda kadıların (hakim) da yetiştirildiği Osmanlının en üst eğitim kurumu olan Sahn-ı Seman'dan önceki kademelerde köklü bir edebiyat eğitiminin verildiğini ve bu eğitim sisteminin Osmanlı devletinin tarih sahnesinden çekildiği tarihe kadar devam ettiğini görürüz.

Osmanlının son döneminde hukuk ve edebiyat ilişkisi konusunda birtakım tartışmaların yapıldığını, bu konuda gazetelerde makaleler yazıldığını da görüyoruz. Buna örnek olarak Hüseyin Cahit'in Servet-i Fünun dergisinde (Yıl: 1317, Sayı: 553, s.104-107) Fransızca'dan tercüme edip yayımladığı “*Edebiyat ve Hukuk*” başlıklı makalesi gösterilebilir.

2) Cumhuriyet Döneminde Hukuk ve Edebiyat Eğitimi

Yukarıda belirtildiği üzere Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın sonlarına kadar hukuk eğitimi medreselerde yapıldı. Tanzimat sonrasında hızlanan Batılılaşma hareketleriyle birlikte hukuk eğitiminde de yeniliklere gidildi ve yüksek öğrenim seviyesinde formel hukuk eğitimi veren *Mekteb-i Hukuk-ı Sultani* ile *Mekteb-i Hukuk-ı Şahane* gibi hukuk mektepleri kuruldu. Bu iki mektep daha sonra 1909 yılında Darülfünun'a bağlı olarak eğitimlerini sürdürdü (KOYUNCU: 2012, s.163). Osmanlının bu son dönemlerinde Ankara'da kurulan *Mekteb-i Mülkiye* ise Cumhuriyetin kurulmasından iki yıl sonra 1925'te kurulan Ankara Üniversitesine bağlandı.

Bilindiği üzere, Cumhuriyetin kurulmasından sonra 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 430 Sayılı *Tevhid-i Tedrisat* kanunuyla kadı (hakim-hukukçu) yetiştiren *Mekteb-i Kudat* (Kadı Okulu) da dahil olmak üzere bütün medreseler kapatıldı ve eğitim sistemi baştan sona değiştirildi. Daha önce şer'i düzenlemelerin ağırlıklı olduğu eğitim sisteminin yerini Batı tarzında yapılandırılmış eğitim sistemi aldı. Bu değişikliğe bağlı olarak ilkokullarda, ortaokul ve lise programlarında Kur'an, tefsir, fıkıh, hadis gibi dinî derslerin yanı sıra Arapça ve Farsça dersleri kaldırıldı.

Hukuk ve edebiyat eğitimi bakımından konuya yaklaşılabilecek olursa ilk, ortaokul ve lise eğitiminde dil ve edebiyat derslerine yer verildiğini, bu dönemde de şekil itibarıyla Osmanlı birikiminden yararlanıldığını görürüz. Ancak bu içerik bakımından yeterli

değildir. Özellikle son yıllarda liselerde edebiyat dersleri yerine dil ve anlatım derslerine ağırlık verilmekte, sınavlar öğrencinin bilgi ve yeteneğini ortaya koyabileceği klasik yöntemle değil üniversitelere girmelerini sağlayabilecek yorumdan uzak, tamamen ezbere dayalı çoktan seçmeli test tekniği ile yapılmaktadır. Bu durum öğrenciye okuma alışkanlığı kazandırmadığından ve öğrenciyi hep test çözmeye mahkum ettiğinden dolayı okumanın önünde bir engeldir.

Hukuk fakültelerinde ise dersler öğretim üyesinin anlatması, öğrencinin de dinlemesi şeklinde verildiği için öğrencinin derse aktif olarak katılması, fikirlerini sözlü olarak ifade etmesi her zaman mümkün olamayabilir. Öğrenci fakülteden önceki öğretim basamaklarında mantık, felsefe gibi dersleri görmemiş, sağlıklı bir edebiyat eğitimi almamış ve okuma alışkanlığını kazanmamış ise yazım ve yorum tekniğinden mahrum kalır. Aynı şekilde eğitim süreçlerinde roman, hikâye, şiir gibi edebî eserleri okumayan, köklü bir edebiyat eğitiminden mahrum kalan kişiler hâkim ya da savcı olduklarında hukuki bir metin yazmada zorlanırlar. Son yıllarda bazı üniversitelerdeki hukuk fakültelerinin ders programlarında ‘Hukuk ve Edebiyat’ dersinin yer alması belki de böyle bir problemin açık bir şekilde ortaya çıkması sebebiyledir.

Gerekçesi ne olursa olsun, günümüzde bazı üniversitelerin hukuk bölümlerinde ‘Hukuk ve Edebiyat’ derslerinin verilmesi bu açıdan son derece önemli ve sevindiricidir. Ayrıca hâkim ve savcıların eğitimlerinden sorumlu TÜRKİYE ADALET AKADEMİSİ’nde, Hukuk ve Edebiyat derslerine yer verilmesi ve bu dersin son bir-iki yıldır tarafımızdan verilmiş olması da bizim için ayrı bir sevinç vesilesidir.

HUKUK VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ

1) Benzerlikleri

“*Hukuk ve edebiyat arasında bir bağ kurulabilir mi?*” şeklinde bir soru sorduğunuzda, farklı bölümlerden mezun olanlar bir tarafa “*Hukuk*” ve “*Edebiyat*” bölümlerinden mezun olanların bile pek çoğunun bu iki alan arasında herhangi bir bağ kuramadıklarını görürsünüz. Oysa bilim ve medeniyet tarihimizde bu iki alanın (hukuk ve edebiyatın) Fırat ve Dicle nehirleri gibi yüzyıllardır yan yana aktığını, hatta bazen birbirine karıştığını görürsünüz. Bu alakayı ya da benzerliği şu şekilde maddeleştirebiliriz:

a) Hukukun da edebiyat gibi zamanla şekillenen bir geleneği ve kendine özgü kuralları vardır

İslam inancına göre ilk yaratılan insan Hz. Adem a.s.’dır. Yeryüzündeki ilk insanlar Hz. Adem ve Hz. Havva’nın çocuklarıdır. İlk hukuk kuralları da Allah tarafından Hz. Adem’e gönderilen emirlerdir (bunlara suhuf denir). Allah tarafından gönderilen bu dinî kurallar belli bir dönemde oluşmaya başlamış ve değişiklikler göstererek gelişmeye devam etmiştir. Bu konuda dünyanın pek çok ülkesindeki hukuk kurallarının oluşumu örnek gösterilebilir. Ancak konunun iyi anlaşılabilmesi için hukuk alanında ortaya konan yakın tarihimizin en önemli eseri Mecelle’yi örnek vermek istiyoruz.

Bir giriş ve 12 bölümden oluşan Mecelle (*Mecelle-i Ahkâm-i Adliye*), Osmanlı devletinin Tanzimat Fermanı ile başlayan dönemde yapılmış olduğu en önemli hukuki çalışmadır.

Osmanlı devletinin çöküş dönemini yaşadığı 19. yüzyıl boyunca devletin yıkılmaktan kurtarılması amacıyla pek çok yenilik ve köklü değişiklikler yapılmıştır. 3 Kasım 1838’de ilan edilen Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu), 18 Şubat 1856’da kabul edilen ve Tanzimat’ın bir devamı olarak görülen Islahat Fermanı ve yine dönemin padişahı Sultan Abdülaziz tarafından ilan edilen diğer fermanlar, söz konusu bu köklü değişikliklerden birkaçıdır.

Devletin çöküşünün toplumsal, siyasi, askerî ve ekonomik nedenleri araştırılmadan yapılan bu değişiklikler, devletin çöküşünü engellemediği gibi devlet yönetiminde farklı görüşlerin ortaya çıkmasına, işlerin daha da sıkıntılı hale gelmesine ve tartışmalara neden olmuştur. Dönemin önde gelen tartışmalı konularından biri de mevcut hukuk sistemiydi. Böyle bir dönemde Batı’dan etkilenen hatta Batı adına çalışan devlet adamlarıyla Batı’nın her alanda devletin işlerine nüfuz etmesinden rahatsız olanlar arasında hukuki düzenlemeler konusunda tartışmalar yaşanmış, hatta 1868’de Sadrazam Ali Paşa’nın bu konuda hazırlayıp Sultan Abdülaziz’e sunduğu reform tasarısında Fransız Medeni Kanunu’nun aynen alınması önerilmiştir. Öneri kabul edilip çeviri için komisyon kurulduktan bir müddet sonra bundan vazgeçilmiş ve Fransız Medeni Kanunu yerine İslam medeni hukukunun derlenmesi fikri kabul görmüştür.

Böyle bir çalışmayı yapmak için de Adliye Nazırı Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında yedi kişilik bir komisyon kurulmuştur. Mecelle, bu komisyonun 1868-1876 yılları arasında yapmış olduğu çalışmanın sonunda ortaya çıkmıştır.

Mecelle’deki kuralların büyük bir kısmı şüphesiz daha önceki dönemlerde yazılı halde değildi. Özellikle İslam’dan önceki dönemlerde verilen kararlar büyük bir ihtimalle toplum tarafından kabul edilen gelenek ve göreneğe, örf ve âdete göre veriliyordu. Mecelle’de, bütün bu kuralların özellikle de İslam’ın kabulüyle birlikte verilen hükümlerin (fetvaların) tedvin edilmiş olduğunu,

konularına göre tasnif edildiğini görürüz. Bu da bize hukukun zamanla şekillenen bir geleneği olduğunu gösterir.

Edebiyat alanında da durum bundan farklı değildir. Eski Türk şiiri üzerine araştırmalarda bulunan Talat Tekin “İslam Öncesi Türk Şiiri” adlı makalesinde (TEKİN, 1986: 3-42), Türk şiirinin günümüze kadar gelebilen en eski örneklerinin Doğu Türkistan’daki Budist ve Maniheizt Uygurlara ait 8. yüzyıldan kalma örnekler olduğunu belirtir. Bu ilk şiir örneklerine baktığımızda eski Türk şiirinde iki gelenekten söz edilebilir. Biri kafiye’nin mısra başlarında olduğu şiir geleneğidir. Maniheizt Uygurlara ait şu şiir kafiye’nin mısra başlarında yer aldığı geleneğe örnek olarak verilebilir:

“Tang tengri kelti

Tang tengri özi kelti

Tang tengri kelti

Tang tengri özi kelti

Turunglar kamag begler kadaşlar

Tang tengrig ögelim

Körügme kün tengri

Siz bizni küzeding

Körünügme ay tengri

Siz bizni kurtgarıng

Tang tengri

Yıdlig yıparlıg

Yaruklug yaşuklug

Tang tengri (5 kez)

Tang tengri (kez)

Tan Tanrısı geldi,

Tan Tanrısı kendisi geldi;

Tan Tanrısı geldi,

Tan Tanrısı kendisi geldi.

Kalkınız, bütün beyler, kardeşler

Tan Tanrısını övelim!

Gören Güneş Tanrısı,

Siz bizi koruyun!

Görünen Ay Tanrısı,

Siz bizi kurtarın!

Tan Tanrısı!

Güzel kokulu, misk kokulu,

Parlak ve nurlu.

Tan Tanrısı! (5 kez)

Tan Tanrısı! (5 kez)

*Tang tengri**Yıdlig yıparlig**Yaruklug yaşıklug**Tang tengri**Tang tengri*

Tan Tanrısı!

Güzel kokulu, misk kokulu,

Parlak ve nurlu.

Tan Tanrısı!

Tan Tanrısı!

(TEKİN, 1986: 8-9)

Diğer gelenek ise Kaşgarlı Mahmut'un Divan- Lugati't-Türk adlı eserindeki şiirlerde görülen ve halen süregelen kafiye'nin mısra sonlarında yer aldığı gelenektir. Eski Türk şiiri üzerine çalışan bazı araştırmacılar kafiye'nin mısra başlarında yer aldığı geleneğin aslı, sonda yer alan şiir geleneğinin ise İslam'ın kabulünden sonra Arap-Fars şiir geleneğinin etkisiyle oluştuğu kanaatinde'dirler.

Aynı şekilde eskiden (Osmanlı edebiyatında) Leyla ve Mecnun, Yusuf ve Züleyha gibi uzun hikâyeler mesnevi şeklinde manzum olarak yazılırken Tanzimat edebiyatı geleneğinden sonra mesnevilerin yerini Batı tarzı romanlar almaya başladı.

Edebiyattaki bütün bu değişim ve gelişimler hukuk gibi edebiyatın da zamanla şekillenen bir geleneği olduğunu gösterir.

b) Hukuk ve edebiyatın asıl ilgi alanı ve kullandığı malzeme aynıdır

Hukuk ve edebiyatın asıl ilgi alanı toplumsal hayattır. Her iki alan uzmanları bir hikâyenin peşindedirler.

Hukukçuları ilgilendiren bitmiş bir hikâyedir. Onlar bitmiş bir hikâye üzerine hüküm verirler. Sağlıklı bir hüküm verebilmeleri için de hikâyenin kahramanlarından hikâyeyi detaylı bir şekilde dinlemeleri gerekir. Hikâyenin kahramanları zanlı, mağdur ve şahitlerdir. Hukukçu hikâye (dava) ile ilgili hüküm vermeden önce doğruluğunu ortaya koymak zorundadır. Bunun için gerektiğinde ses ve görüntü kayıtlarından, adli tıp raporlarından vb. alan ve araçlardan da yararlanmak zorundadır.

Edebiyatçılar ise olmuş bir hadiseyi edebî bir hikâye (ya da roman) hâlinde yazabildikleri gibi olmamış ya da olması muhtemel bir hikâyeyi de yazabilirler. Edebiyatçıların hikâyeleri gibi hikâyelerindeki kahramanlar da gerçek ya da hayalî olabilirler. Bir edebiyatçı hikâyenin doğruluğu ya da yanlışlığı peşinde de değildir.

Ancak bu durum, hikâye ve roman gibi edebî eserlerin toplum hayatından kopuk, tamamıyla hayalî ürünler olduğu anlamına gelmez; toplumda meydana gelen olaylar edebî eserlere yansiyabilir. Hukukun da konusu toplumda meydana gelen olaylardır. Edebiyatçı hukuki bir olayı eserine konu edinebildiği gibi, bir hukukçu da edebî bir esere konu olan benzer bir olaydan hareketle bir dava ile ilgili olarak yorum yapabilir ve hüküm kurabilir.

Ayrıca, bir hukukçuyu olgunlaştıran yaşamışlıklardır. Bu açıdan bakıldığında olmuş ya da olabilecek olayları konu edinen hikâye ya da romanlar, hukukçuların herhangi bir dava ile ilgili karar vermelerinde yolunu aydınlatan fenerlerdir.

Bilindiği üzere kanunların uygulanmasında ve bir davanın karara bağlanmasında yorum son derecede önemlidir. Hikâye ve roman, olayların anlatımı ve yorumudur. Edebî eserlere meraklı olan, bu tür eserler okuyan bir hukukçu karar verirken daha sağlıklı yorumlar yapabilir.

Hukukta olduğu gibi edebiyatta da dilin kullanımı ve söz söyleme biçimi önemli bir yere sahiptir. Her iki alan uzmanlarının kullandığı malzeme kelimelerdir; başka bir ifade ile dildir. Bu dili iyi bilmeyen, kelime hazinesi zengin olmayan; kelimelerin farklı anlamlarından haberdar olmayan bir hukukçunun başarılı bir hüküm kurması ve bunu metne dönüştürmesi kolay olmaz.

c) Sosyal, siyasal ve toplumsal şartlar hukuk kurallarını oluşturduğu gibi edebî ürünlerin oluşumunu da sağlarlar

Hukukun, toplumsal çatışmaların önüne geçmek, toplumun davranışlarını yönlendirmek gibi pek çok işlevi vardır. Bu sebeple

toplumun değişimi ile birlikte hukuk kurallarının da değişmesi gerekir. Aslında bu durum toplumsal yaşamda gelişimin yaşanması için de gereklidir. Toplumu değiştiren kurallar ise başta dinî kurallar olmak üzere, töre, gelenek görenek ve ahlaki kurallardır.

Sosyal hayatta hukuk kurallarının başarılı bir şekilde uygulanması toplumsal meşruiyetle alakalıdır. Başka bir ifade ile o kuralların hızlı bir şekilde değişen sosyal hayata uyum sağlaması, karşılaşılan problemlere çözüm getirmesi ve halk tarafından benimsenmesi gerekir. Parlamentolarda aynı konularda sık sık yasal düzenlemelerin yapılması sosyal hayattaki hızlı değişim sebebiyledir.

Sosyal hayattaki bu hızlı değişim, edebî hayatı da aynı şekilde etkiler. Şair ve yazarlar her ne kadar toplumu dönüştüren ve yönlendiren bir etkiye sahip olsalar da kimi zaman tanınmak, gündemde yer edinmek ve şöhret kazanmak için toplumsal beklentilere uygun eserler yazmaya çalışırlar. Bu durum hukuki kurallar gibi edebî ürünlerin de toplumsal beklentilere uygun bir mahiyette yazıldığını, toplumsal hayattaki bir takım etki ve tepkilerden etkilendiğini gösterir.

Bazen bunun aksi bir durum da söz konusu olabilir. Hukuk bilindiği üzere devletin yaptırım gücünü belirleyen kurallardır. Devletin yetkili kurumları olan parlamentolar tarafından yapılan bu kurallara uymak zorunludur. Dolayısıyla hukuk yaptırım gücü olması sebebiyle toplumsal hayatın belirleyicisi olsa da topluma ahlaki bir kural önermez. Ancak edebî eserler toplumda olan hadiseleri gösteren ve topluma tutulan bir ayna olduğu gibi bazen de toplumu yönlendirebilir ve ahlaki kurallar önerebilir. Bu sebeple şair ve yazarlar kimi zaman toplumda gördükleri olumsuzlukların önüne geçmek ve toplumu olumluya sevk etmek için toplumsal mesaj içerikli eserler yazabilirler.

d) Hukuk; sosyoloji, psikoloji, tarih, siyaset bilimi gibi hukuk dışındaki bilim dallarıyla ilişkili olduğu gibi edebiyat da bu bilim dallarıyla ilişki içindedir

Her sosyal bilim gibi hukuk ve edebiyat da sosyal gerçekliğin birer parçalarıdır. Bu gerçekliğin anlaşılabilmesi için tarih, coğraf, psikoloji, antropoloji, hukuk, edebiyat ve sosyoloji gibi sosyal bilimlerden yararlanmak gerekir. Hiçbir sosyal bilim bir diğer sosyal bilimden bağımsız olamaz.

Hukuk ve edebiyat, toplumu doğrudan ilgilendiren alanlardır; toplumu ilgilendiren her konu sosyolojinin de konusudur.

Aynı şekilde hukuk ve edebiyatın gelişim sürecini takip edebilmek için de tarihi bilmek gerekir. Nerelerde hangi hukuk sistemlerinin olduğunu, edebî eserlerdeki hikâyelerin hangi ülkelerde yaşandığını ya da kahramanlarının nereli ve hangi zamanlarda yaşadığını tespit etmek için tarihin yanı sıra coğrafya bilgisine; sosyal hayattaki değişimlerin hukuk ve edebiyatı nasıl etkilediğini bilmek için sosyolojiye; hukuktaki kuralların ve edebiyattaki türlerin nasıl oluştuğunu ya da konuların nasıl değiştiğini ve o dönemlerdeki yönetim biçiminin nasıl olduğunu bilmek için siyaset bilimine ve bu bilimlerden haberdar olmaya ihtiyaç vardır.

Ayrıca, hukuk tarihi / edebiyat tarihi, hukuk sosyolojisi / edebiyat sosyolojisi, hukuk felsefesi ya da felsefik roman, psikolojik roman, psikolojik tahlil, tarihi roman, siyasi roman gibi adlandırmalar da bu alanların ne kadar iç içe olduğunu gösterir.

2) Aykırılıkları

Yukarıda 1. maddede hukuk ve edebiyat arsındaki “benzerlikleri” anlatırken, bu iki alanın birbirine ne kadar benzediğini, ne çok ortak tarafının olduğunu maddeler hâlinde belirttik. Bu iki alanın aykırı görülen tarafları da aslında bu alanları birbirinden uzaklaştırmıyor, aksine tamamlıyor. Aykırı görülen bu hususlar maddeler hâlinde şu şekilde sıralanabilir:

a) Hukuk adaleti sağlamanın peşindedir; edebiyat zaman zaman adaletsizliklere işaret etmekle birlikte adaleti sağlamaya çalışmaz, sanatın peşindedir ve estetiğe önem verir

Edebî eserlerde, özellikle insanın ruhuna ışık tutan eserlerde her ne kadar ulusal ve uluslararası hukukun alanına giren savaş, göç, işgal ya da intihar, cinayet, gasp, hırsızlık gibi konulara yer veriliyor ise de hukukta olduğu gibi suçun işlenmesinden sonraki durumdan bir sonuç çıkarmaya, suçluyu tespit edip cezalandırmaya çalışmaz. Edebî eser daha çok insanı suça iten nedenler üzerinde durur, yaşanan trajik duruma ayna tutmaya çalışır. Hukuk ise suçun işlenmesine neden olan durumları değerlendirip müdahalede bulunur; suçluyu cezalandırır.

Edebiyatçının görevi bu tür olaylara ayna tutmak, şahitlik etmektir. Mesela Dostoyevski'nin Suç ve Ceza adlı eserinde hikâyenin başkahramanı olan Raskolnikov okumak için gelip kaldığı yerin kirasını ödeyemediğinden St. Petersburg'daki hukuk öğrenimini yarıda bırakır. Bunun üzerine bunalıma girer. Bunalımdan az da olsa uzaklaşmak için tefeci bir kadına gidip saatini satar ve aldığı para ile de efkâr dağıtmak için meyhaneye gider. Ancak meyhanedeki zenginlerin yaşamlarını görünce daha bir bunalıma girer. Bir balta alıp tefeci kadının evine gidip onu öldürür. Bu sırada içeri giren tefecinin kız kardeşini de öldürüp tefeci kadının ziynet eşyalarını alıp evden uzaklaşır. Ancak bir müddet sonra yaptıklarından dolayı vicdan azabı çeker ve bu azap onu yatağa düşürecek kadar hayatını etkiler ve bitkin hale getirir. Tedavi için gelen doktorların da bir faydası olmaz. Hayatı günden güne kötüleşir. Sürekli birileri tarafından takip edildiğini düşünür. Bu durum çekilmez bir hal alınca işlediği cinayetin birileri tarafından görüldüğünü düşünerek polise gidip teslim olur.

Roman dikkatli bir şekilde okunduğunda yazarın olaya sadece şahitlik ettiğini; olayın nasıl olduğuna ayna tuttuğunu ve kahramanın ruhunun derinliklerine inmeye çalıştığını görürüz. Her ne kadar

hikâyenin başkahramanı olan Raskolnikov romanın sonunda polise teslim olup cezasını çekmek üzere hapishaneye gönderiliyor ise de cezayı veren edebiyat eseri değil, hukuktur. Bu tür hukuki konuları irdeleyen roman ya da hikâye türü edebî eserlerin hemen tamamında durum aynıdır. Edebî eser hüküm vermeye kalkmaz; hüküm vermek hukukun alanına girer. Bazı romanlarda olay açığa çıkmadığı için hukuk da suçluya herhangi bir ceza vermez. Normal hayatta da durum böyledir. İşlenen herhangi bir suçun faili meçhul kalır ya da fail yakalanamaz ise herhangi bir cezadan söz etmek mümkün olmaz.

Ayrıca edebî eserin konusunun ille de hukuki bir konu olması da gerekmez. Aşk romanları, macera romanları, biyografik romanlar, psikolojik romanlar ya da çocuk romanları genel anlamda herhangi bir hukuki olayı içermez.

b) Hukuk kuralları uzlaşısı sonucu ortaya çıkar ve bu kuralların oluşumunda devlet söz sahibidir; edebî ürünler ise bireyseldir

İyi bir roman ya da hikâye yazmak elbette kabiliyet gerektirir. Bunun için pek çok kitap okumak, daha önce yazılmış eserlerden yararlanmak; ayrıca gözlemlerde bulunmak gerekir. Ancak bu zoraki bir okuma değildir. Herhangi bir edebî eser meydana getirmek tamamen bireysel, kişinin isteğine, kabiliyetine ve gayretine kalmış bir iştir. Dünyanın hiçbir ülkesinde resmî olarak kurulmuş romancı, hikâyeci ya da şair yetiştirme okulu yoktur. Her ne kadar üniversitelerde edebiyat fakülteleri dil ve edebiyat bölümleri olsa da buralardan her mezun olan roman, hikâye ve tiyatro yazarı ya da şair olmaz.

Gerek ülkemizde gerekse dünyanın diğer ülkelerinde meşhur olmuş, dünya çapında üne kavuşmuş ve eserleri klasikler arasında yer almış olanların başta hukuk ve tıp olmak üzere diğer dallarda eğitim görmüş olmaları bunun ne kadar doğru olduğunu gösterir. Çünkü şair ya da yazar olmak az önce ifade edildiği üzere kabiliyet,

gayret ve istek işidir. Bunun bir de duygu tarafı vardır. Sanat eseri ortaya koymak duygulu insanların işidir. Hukukçular ve doktorlar insanların en acıklı hikâyelerine tanıklık ettikleri ve bu acılı insanların ruhlarının derinliklerine inebildikleri için diğerlerinden çok daha iyi eserler ortaya koyabilmişlerdir. Bu iki gruptan biri olan hakimlerin karşılaştıkları insanlar genellikle büyük suçlar işleyen ve karşılığında ağır cezalara çarptırılan huzursuz, kederli ve ümitsiz insanlardır. Bir diğer grup olan doktorların karşılaştıkları insanlar da yine çaresiz hastalıklara yakalanmış, kederli, çaresiz, güçsüz ve ümitsiz insanlardır. Bu insanların hikâyelerini yazmak için sadece istekli olmak ve yazı tekniğini bilmek yeterlidir. Herhangi bir edebiyat fakültesinden ya da dil ve edebiyat eğitimi veren bölümden mezun olmak gerekmez.

Dünyanın hiçbir yerinde hiçbir insana roman, hikâye ya da şiir yazma görevi verilmez. Ayrıca yazdıkları eserler karşısında te'lif ya da ödül verilmiş olsa da dünyanın hiçbir yerinde sırf oturup roman, hikâye ya da şiir yazsın diye düzenli bir maaş verilmez. Bu iş tamamen iradi bir iştir; isteğe bağlıdır. Alınan bir karar üzerine, bir uzlaşma ya da ortak bir çalışma ile de bu tarz bir edebî eser yazılamaz. Oysa hukuk farklıdır.

Hukuki kurallar genel anlamda ülke parlamentolarında oy birliği ya da oy çokluğuyla alınır. Hukuk kuralları her ne kadar parlamentolarda yer alan farklı meslek gruplarındaki insanların oylarıyla kabul edilmiş olsa da bu kuralları hazırlayanlar bir hukuk eğitiminden geçmiş insanlardır. Bu kararlar devlet parlamentolarında alınır ve kararların uygulayıcısı da yine devlettir. Başka bir ifade ile devlet bu kuralların hem oluşumunda hem de tatbikinde söz sahibidir.

Edebî eserlerin oluşumunda devletin herhangi bir dahli yoktur. Olağanüstü hallerde kimi ülkelerde zaman zaman bazı eserlerin basımı, dağıtımı ve bulundurulması yasaklanmış olsa da sınırları çizilmiş bir romanın, hikâyenin ya da şiirin yazılması / yazdırılması mümkün olmaz. Çünkü hukuk kuralları, muhatabı, karşılığı gerçek

ve somut; edebî eserin ise kahramanı, konusu genellikle hayalidir. Hiç kimseye zorla hayal kurdurulamaz.

Ayrıca olağan şartlarda edebî eserlerin yazımı, basımı isteğe bağlı olduğu gibi okunması da genel anlamda isteğe bağlıdır. Hukuki kuralların dışına çıkanlara, hukuku şu ya da bu şekilde çiğneyenlere devlet tarafından cezai müeyyideler verilebilir. Ancak normal zamanlarda hiçbirine herhangi bir kitabı okudu ya da okumadı diye ceza verilmez.

c) Hukukçu kendi davasıyla ilgili karar veremez; edebiyatçı ise kendi hayatını eserine yansıtabilir

Hukukçunun taraf olduğu bir davaya bakmaması genel bir kuraldır. Hatta adaletin sağlanması için Osmanlılarda kadının (hakimin) bulunduğu muhitte davetlere katılmamasına, insanlarla fazla haşır-neşir olmamasına, hediye kabul etmemesine dikkat edilirdi. Bu yüzden kadınların yerleri ortalama iki yılda bir değiştirilirdi.

Edebiyatta böyle bir sınırlama yok. Hikâye, roman, tiyatro gibi edebî eserler incelendiğinde yazarların ya kendi hayatlarını ya da içinde bulundukları toplum hayatında meydana gelen hikâyeleri konu edindikleri görülür. Hatta başkalarının hayatlarından çok kendi hayatlarını konu edindiklerini ya da en azından kendi hayatlarından bazı anekdotları eserlerine aldıklarını görürüz.

Kendi hayatını konu edinen eserlere verilebilecek en iyi örnek Necip Fazıl Kısakürek'in "*O ve Ben*" adlı eseridir. İçindeki boşluğu doldurmak için varlık arayışına çıkan Necip Fazıl'ın, bir roman tadında yazdığı "*O ve Ben*" adlı eserinde, "O" diye söz ettiği kişi onun manevi dünyasında önemli bir yeri olan Seyyid Abdülhakim Arvasi'dir. Eserin başında içinde bulunduğu sıkıntılı ve kararsız durumu, sonra yaşamının dönüm noktası olarak gördüğü Seyyid Abdülhakim Arvasi ile tanışmasını daha sonra da ona duyduğu hayranlığı anlatır.

Bazı kurgusal metinlerde ise yazar birebir kendi hayatını konu edinmese de hayatından bazı olayları başkasının başından geçen olaymış gibi yazabilir. Bu tür roman ya da hikâyeler yazarın hayatıyla ne kadar benzeşirse benzeşsin biyografik roman olarak adlandırılmaz.

Kimi yazarlar da romanlarında kendi hayatlarına ya da kendi hayatlarından kesitlere yer vermese bile konu edindikleri olaylar, olaylara yaklaşımları, yaşantıları, insan tipleri ve bu insanların sevgileri, korkuları, aşkları, acıları, duyguları yazarı ele verir. Dikkatli bir okuyucu kendinî ne kadar gizlerse gizlesin yazarı eserinde bulur.

Bunların dışında yazar kurgusal metinlerde bazen yaşadıklarını değil yaşamadıklarını ama yaşamak istediklerini, ideal bulduklarını ve topluma örnek olarak sunduklarını da yazabilir. Bunlar da yine yazarın hayatından bütünü ayrı düşünülemez.

Özetlemek gerekirse yazar ister birebir yaşadıklarını ister hayatında önemli bulduğu olaylardan seçtiklerini, ister yaşadığı bir olayı başkasının başından geçen bir olaymış gibi anlatsın isterse yaşamak isteyip de yaşamadıklarını yazsın kendi hayatını bir biçimde eserine yansıtabilir. Ancak hukukçu içinde bulunduğu bir vakayla ilgili davada hüküm veremez.

d) Hukukta bir hukukçunun verdiği karar başka hukukçular tarafından değiştirilebilir ya da tamamen kaldırılabilir, edebiyatta ise yazılan bir eser bir başka şair tarafından değiştirilemez ya da kaldırılmaz

Bir hukuk ilkesi zamanla değiştirilebilir ya da mahkemede verilen bir karar bir başka üst mahkeme tarafından değiştirilebilir ya da tamamen kaldırılabilir. Çünkü hukukta kararlar somut bir olay üzerine ve somut deliller üzerine verilir. Mahkemelerde verilen kararlar da bireyi ya da toplumu olumlu veya olumsuz bir biçimde etkiler. Verilen kararda davanın taraftarı, aleyhtarı ve somut bir sonucu olur. Mahkemelerde görülen davalarda bir kişi hakkında

karar verilmiş olsa bile o karardan yakınları hatta bazen bütün bir toplum etkilenebilir. Dolayısıyla her ülkede bölge mahkemelerinde verilen kararlar bir biçimde bir üst mahkemeye intikal eder ve sonuç aynen onaylanabildiği gibi değiştirilebilir ya da hüküm kaldırılabilir. Bunun dışında bazen benzer davalar hatta birebir aynı olan davalar farklı bölge mahkemelerinde görüldüğünde farklı kararlar verilebilir.

Edebiyatta ise durum farklıdır. Yazılan eser bir şahsı ya da devletin manevi şahsiyetini kötölemek, ona zarar vermek için yazılmışsa dünyanın hemen bütün ülkelerinde görüldüğü üzere soruşturma konusu olabilir. Yazar cezalandırılabilir ya da eser toplatılıp yasaklanabilir. Yazılan her eser, yazar ya da şairin şahsına özgüdür. Bir yazar ya da şair bir başka yazar ya da şair tarafından yazılan edebî bir eseri eleştirebilir. Ancak hiçbir şekilde onu değiştiremez ve ortadan kaldıramaz. Bir eserin değer bulması ya da kaybolması zamanla, zamanın estetik anlayışı ve zevkiyle, okuyucunun ilgisi ve beklentisiyle alakalı bir durumdur.

Ayrıca daha önceki maddelerin birinde belirtildiği gibi hukuk ilkeleri parlamentolarda görüşülüp tartışılarak ve çoğunluk tarafından kabul edilerek uyulması gereken kural hâline gelir, uyulmaması durumunda da cezai yaptırımı olur. İhtiyaçların değişmesiyle de kurallar değiştirilebilir. Edebiyatta böyle bir durum söz konusu değildir. Edebî eserde genel anlamda ortaklık yoktur; bir kişi tarafından yazılır. İhtiyaçların değişmesiyle de edebî eser değiştirilmez; ihtiyaca uygun yeni eserler ortaya konur. Ancak bir şekilde yazılmış olan eserlerin hükmü kalkmaz; talibi olduğu müddetçe okunmaya devam eder ve yeniden bastırılıp çoğaltılabilir.

HUKUK VE EDEBİYATIN BESLENDİĞİ KAYNAKLAR

Bütün dünyada hukuk ve edebiyatı besleyen kaynaklar genellikle aynıdır. Bunların başında din, sosyal hayatta karşılaşılan şartlar, örf-adet ve ahlak kuralları gelir. Bunları maddeler hâlinde şu şekilde ele alabiliriz:

1) Din

Hak, hukuk, adalet duygusu bütün dinlerin (Dinden kasıt İlahi olandır) temel konusudur. Bütün dinler geldiği süreçte (tahrif edilmemiş halleriyle) insanlara başkalarının haklarına saygılı olmayı, haksızlık yapmamayı ve haksızlığa karşı koymayı tavsiye etmiştir. Örnek olsun diye Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'deki savaş hukukuyla ilgili bazı ayetler aşağıda gösterilmiştir.

Tevrat'ta ahkâma dair hükümler var; ancak İncil'de ahkâma dair pek fazla hüküm bulunmaz. Oradaki ahkâma dair hükümler genel anlamda Tevrat'ta yer alan hükümlerdir. Çünkü İncil Tevrat'ı nesh (geçersiz) etmemiştir. Bu yüzden Tevrat'taki hükümler Hristiyanlar için de geçerliliğini korumuştur. Bilindiği üzere İslam inancına göre Tevrat gibi İncil de sonradan değişikliklere maruz kalmış; tahrif edilmiştir. Bu sebeple Tevrat ve İncil'den örnek olarak verilen ayetlerin bu dikkatle okunmasında fayda vardır.

Tevrat'ta (Kitab-ı Mukaddes/Ahd-i Atik'te) savaş hukuku ile ilgili olarak yer alan bazı örnekler:

Savaş hukukuyla ilgili olarak Tevrat'ta yer alan ve aşağıda verilen örnekler 1958 tarihinde İstanbul'da Kitab-ı Mukaddes

Şirketi tarafından yayımlanan Kitab-ı Mukaddes / Ahd-i Atik'ten alınmıştır:

“Ayak tabanınızın basacağı her yer sizin olacak; sınırınız çölden ve Libnan’dan, ırmaktan, Fırat ırmağından garp denizine kadar olacaktır. Önünüzde kimse duramayacak; Allah’ınız RAB, size söylediği gibi, dehşetinizi ve korkunuzu ayak basacağınız bütün diyar üzerine koyacaktır.” (Tesniye, 11 / 24-25).

“Senin düşmanlarına karşı cenge çıktığın ve atlar ve cenk arabaları, ve senden çok bir kavm gördüğün zaman onlardan korkmayacaksın; çünkü seni Mısır diyarından çıkararak Allah’ın RAB seninle beraberdir.” (Tesniye, 20 / 1).

“Bir şehre cenketmek için ona yaklaştığın zaman, onu barışıklığa çağıracaksın. Ve vaki olacak ki, eğer sana sulh cevabı verirse ve kapılarını sana açarsa, o vakit vaki olacak ki, içinde bulunan bütün kavm sana angaryacı olacaklar ve sana kulluk edecekler. Ve eğer seninle musalaha etmeyip cenk etmek isterse, o zaman onu muhasara edeceksin ve Allah’ın RAB onu senin eline verdiği zaman, onunun her erkeğini kılıçtan geçireceksin; ancak kadınları ve çocukları ve hayvanları, ve şehirde olan her şeyi, bütün malını kendin için çapul edeceksin; ve Allah’ın RABBİN sana verdiği düşmanlarının malını yiyeceksin. Bu milletlerin şehirlerinden olmayıp senden çok uzakta bulunan bütün şehirlere böyle yapacaksın. Ancak Allah’ın RABBİN miras olarak sana vermekte olduğu bu kavmların şehirlerinden nefes alan kimseyi sağ bırakmayacaksın. Fakat onları, Hittileri ve Amorileri ve Kenanlıları ve Perizzileri ve Hivileri ve Yebusileri, Allah’ın RABBİN sana emrettiği gibi tamamen yok edeceksin.” (Tesniye , 20 / 10-17).

“Merataim diyarına karşı, ona karşı ve Pekodda oturanlara karşı çık; öldür ve artlarından bütün bütün yok et, RAB diyor, ve sana emrettiğim her şeye göre yap. Memlekette cenk ve büyük kargın velvelesi!” (Yeremya, 50 / 21-22).

“Yay kurana karşı ve zırhı ile övünene karşı okçu yayını kursun; ve onun gençlerini esirgemeyin; hep ordusunu bütün bütün yok edin.” (Yeremya, 51/3).

“Sen benim topuzum ve cenk silahlarımsın ve seninle milletleri kıracağım; ve seninle ülkeler helak edeceğim; ve seninle cenk arabasını ve binicisini kıracağım; ve seninle erkeği ve kadını kıracağım; ve seninle kocamış adamı ve genci kıracağım; ve seninle genç adamı ve ere varmamış kızı kıracağım; ve seninle çobanı ve sürüsünü kıracağım; ve seninle çiftçiyi ve çiftini kıracağım; ve seninle valileri ve kaymakamları kıracağım. Ve Sionda, gözlerinizin önünde yaptıkları bütün kötülükleri Babile ve Kildaniler diyarında oturanların hepsine ödüyeceğim, RAB diyor.” (Yeremya, 51 / 20-24).

İncil’de (Kitab-ı Mukaddes/Yeni Ahit’te) savaş hukuku ile ilgili olarak yer alan bazı örnekler:

Savaş hukukuyla ilgili olarak İncil’de yer alan ve aşağıda verilen örnekler 1949 tarihinde İstanbul’da Kitab-ı Mukaddes Şirketi tarafından yayımlanan Kitab-ı Mukaddes / Yeni Ahit’ten alınmıştır:

“Göz yerine göz, diş yerine diş denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: Kötüye karşı koma ve senin sağ yanağına kim vurursa, ona ötekini de çevir. Ve eğer biri seninle mahkemeye gidip senin gömleğini almak isterse, ona abanı da bırak. Ve kim seni bir mil gitmeğe zorlarsa, onunla iki mil git.” (Matta, 5 / 38 – 41).

“Yeryüzüne selamet getirmeğe geldim sanmayın; ben selamet değil, fakat kılıç getirmeğe geldim. Çünkü ben adamla babasının ve kızla anasının, ve gelinle kaynanasının arasına ayrılık koymaya geldim; ve adamın düşmanları kendi ev halkı olacaktır.” (Matta, 10 / 34-36).

“Fakat ey dinleyenler, size diyorum: Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik edin, size lanet edenlere hayır dua edin. Bir yanağına vurana o birini de uzat ve senin abanı alandan

gömleğini de esirgeme. Senden her isteyene ver ve senin eşyanı alandan geri isteme.” (Luka, 6/27-30).

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü gibi Tevrat’ta ve İncil’de belli başlı savaş kuralları yoktur! Ya da savaşta insani olsun olmasın her kural geçerlidir.

Kur’an-ı Kerim’de savaş hukuku ile ilgili olarak yer alan bazı ayetlerin mealleri:

Savaş hukukuyla ilgili olarak örnek olarak verilen Kur’an-ı Kerim’deki ayetlerin mealleri, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından basılan ve Doç. Dr. Halil Altuntaş ve Dr. Muzaffer Şahin tarafından yayıma hazırlanan Kur’an-ı Kerim Meali’nden alınmıştır:

“Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık...” (Kur’an-ı Kerim, İsra (17): 70).

“Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.” (Kur’an-ı Kerim, Bakara (2): 190).

“Onları nerede yakalarsanız öldürün. Sizi savaştıkları yerden (Mekke’den) siz de onları çıkarın. Zulüm ve baskı, adam öldürmekten daha ağırdır. Yalnız, Mescîd-i Haram yanında, onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın. Sizinle savaşırırlarsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir.” (Kur’an-ı Kerim, Bakara (2): 191).

“Eğer onlar (savaştan ve küfürden) vazgeçerlerse (şunu iyi bilin ki) Allah çok bağışlayandır, çok merhamet sahibidir.” (Kur’an-ı Kerim, Bakara (2): 192).

“Hiçbir zulüm ve baskı kalmayınca ve din yalnız Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Onlar savaşmaya son verecek olurlarsa, artık düşmanlık yalnız zalimlere karşıdır.” (Kur’an-ı Kerim, Bakara (2): 193).

“ Ey iman edenler! Hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslam’a) girin. Şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.” (Kur’an-ı Kerim, Bakara (2): 208).

“Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O hâlde, kim tâğutu tanımayıp Allah’a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” (Kur’an-ı Kerim, Bakara (2): 256).

“Size ne oluyor da, Allah yolunda ve ‘Ey Rabbimiz! Bizleri halkı zalim olan şu memleketten çıkar, katından bize bir dost ver, bize katından bir yardımcı ver’ diye yalvarıp duran zayıf ve zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların uğrunda savaşa çıkmıyorsunuz? ” (Kur’an-ı Kerim, Nisa (4): 75).

“Ancak sizinle aralarında anlaşma olan bir topluma sığınmış bulunanlar, yahut ne sizinle ne de kendi kavimleriyle savaşmayı içlerine sığdıramayıp (tarafsız olarak) size gelenler başka. Eğer Allah dileseydi, onları size musallat kılardı da sizinle savaşırlardı. Eğer onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmayıp size barış teklif ederlerse, Allah onlara saldırmak için size bir yol (yetki) vermemiştir” (Kur’an-ı Kerim, Nisa (4): 90).

“Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz, sakın ha sizi adaletsizliğe itmesin. Âdil olun. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Kur’an-ı Kerim, Mâide (5): 8).

“Eğer ceza verecekseniz, size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.” (Kur’an-ı Kerim, Nahl (16): 126).

“Eğer insanlardan iki grup birbirleriyle savaşırılsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah’ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın. Eğer (Allah’ın emrine) dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin ve (onlara) adaletli

davranın. Çünkü Allah, adaletli davrananları sever.” (Kur’an-ı Kerim, Hucurat (49): 9).

“Allah, sizi din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah, âdil davrananları sever.” (Kur’an-ı Kerim, Mümtetine (60): 8).

“Allah, sizi ancak sizinle din konusunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.” (Kur’an-ı Kerim, Mümtetine (60): 9).

Hadis-i Şeriflerde savaş hukuku ile ilgili bazı örnekler:

İslam hukuk kurallarını belirleyen en güçlü kaynak Kur’an-ı Kerim’dir. Ondan sonraki ikinci güçlü kaynak ise Hz. Peygamber’in hadis-i şerifleridir. Hz. Peygamber hadis-i şeriflerinde savaşmak üzere yola çıkan Müslümanlara şu tavsiyede bulunur:

“Allah’ın ismiyle ve Allah’ın yolunda cenk etmeğe gidiniz. Allah’a kâfirlik edenlerle mukâtele ediniz. Gazaya gidiniz fakat ganimette hıyanetlik yapmayınız, ahdları bozmayınız, ölülerin burunlarını ve kulaklarını kesmek suretiyle onları çirkinleştirmeyiniz (müsle yapmayınız), hiçbir çocuk öldürmeyiniz.” (Ebu’l-Hüseyin Muslim, 1988: 5 / 350-351).

“Allah’ın ismiyle, Allah’ın adıyla, Resulullah’ın sünneti üzerine gidiniz. Yaşı geçmiş fanileri, çocukları, küçükleri, kadınları, öldürmeyin, Malî ganimete hıyanet etmeyin, malı bir araya toplayın, işlerinizi düzeltiniz. İyilik yapınız (Allah iyilik yapanları sever)” (İmamü’l-Hafız Ebi Davud, 1983: 3 / 492).

“Harp hileden ibarettir.” (İmamü’l-Hafız Ebi Davud, 1983: 3 / 507).

“Ey Müslümanlar! Düşmanla karşılaşmayı istemeyin. Allah’tan daima sağlık ve afiyet dileyin. Ancak düşmanla karşılaşınca da sabredin ve bilin ki, cennet kılıçların gölgesi altındadır.” (İMAM NEVEVİ, 2012, 43).

“Savaş iki türdür: Allah’ın rızasını kazanmak isteyen, komutanına itaat eden, değerli malını bu yolda harcayan, arkadaşına kolaylık gösteren ve bozgunculuktan kaçınan kimsenin uykusu da uyanıklığı da tamamıyla sevap olarak yazılır. Gösteriş ve başkalarına duyurmak için savaşan, komutanına isyan eden ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaran kimse ise bundan hiçbir karşılık göremez” (Görmez ve ark., 2014: 221).

“Allah yolunda Allah’ın adıyla savaşın! Allah’ı inkar edenlerle çarpışın! Savaşın ama ganimet malına ihanet etmeyin. Ölümlere (uzuvlarını keserek) müsle yapmayın! Çocukları öldürmeyin” (Görmez ve ark., 2014: 230).

“Allah her işte ihsanı (güzel ve zarif davranmayı) emreder. (Savaşta / yahut hayvan boğazlarken dahi) öldürmeyi en güzel biçimde (acı çekirtmeden ve hunharca görüntülere meydan vermeden) yapın” (Görmez ve ark., 2014: 230).

“Esiri özgürlüğe kavuşturun, davet edenin (davetine) katılın, hastayı ziyaret edin” (Görmez ve ark., 2014: 230).

Hukuk gibi edebiyatın da beslendiği en önemli kaynak dindir. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam uygarlığında ortaya konan eserlerin pek çoğu konusunu dinlerden almıştır. Her üç dinde yer alan Hz. Yusuf kıssasının, bazı peygamberlerin hayat hikayelerinin ve başlarından geçen hadiselerin bütün dünya edebiyatlarında roman, hikâye ve tiyatro olarak işlenmesi, filmlere konu olması bunun en iyi örneğidir.

Ayrıca Kur’an-ı Kerim’deki “Şuara” suresi ve yine Hz. Peygamber’in şiir ve şairlerle ilgili hadis-i şerifleri de edebiyatın dinden ne kadar beslendiğini gösterir.

2) Sosyal Hayat

Dinî kurallar gibi, kısmen ya da tamamen dinî kurallar çerçevesinde şekillenen ahlaki kurallar, örf ve adetler sosyal hayatı önemli ölçüde etkilerler. Sosyal hayatta meydana gelen her değişiklik, karşılaşılan her problem, hukuku önemli ölçüde etkiler. Toplumsal bir olgu olan hukuk, toplumdaki değişimlerle birlikte sürekli yenilenmek ve toplumdaki değişimlere uyum sağlamak zorundadır. Sosyal hayatta meydana gelen hadiseleri yeni kurallar, kanunlar, düzenlemeler yapmayı zorunlu kılar. Parlamentolarda yapılan yasama çalışmaları bu sebeptendir.

Sosyal hayatta meydana gelen hadiseler, yeni kurallar, kanunlar, düzenlemeler yapmayı zorunlu kıldığı gibi, bu hadiseler sosyal hayata ayna tutan edebî eserlerin de konusu olmaktadır. Tanzimat'tan beridir yanlış ve haksız bir şekilde sosyal hayattan kopuk olduğu ileri sürülen divan şiiri de dahil olmak üzere, bütün şiirler, romanlar, hikâyeler, tiyatrolar...sosyal hayattan izler taşır.

Roman terimi, Roma İmparatorluğundaki halkların Latince ile yazılan ilk destan ve halk öykülerine verilen bir isimdir. Bu terim, daha sonra bütün dünya edebiyatlarında yazılan bu tür eserler için de isim olarak kullanılmıştır.

Hikâye de aslında kısmen romana benzer. Onun romandan farkı daha kısa olması, hikâyede temel öge olay iken romanda temel ögenin kişi olması, hikâyede kişi ve mekan tanıtımlarının romanlardaki gibi detaylı olmaması, romanda birbirine bağlı pek çok olay varken hikâyede tek olayın bulunması gibi özelliklerdir.

Ancak sonuçta roman ve hikâye genel anlamda insanların başlarından geçen olayları, birbirleriyle olan ilişkilerini, bireysel ya da toplumsal yaşantıları yansıtan eserlerdir. Gerçek ya da kurmaca bir olayı kişiler üzerinde yer ve zaman göstererek anlatırlar. Roman ya da hikâye gerçek hayatla tam örtüşmese bile realist romanlarda anlatılanlar genelde sosyal yaşamda kişi, aile ya da toplumun başından geçen hadiselerdir.

Şiirler de sosyal hayattan ayrı düşünülemez. Okuduğumuz şiirler her ne kadar bir kişinin duygu ve düşüncelerinin ürünü olsa da o kişi sonuçta yaşadığı toplumun bir ferdidir. Şiirini ya kendisinin ya da toplumun yaşadığı bir olaydan etkilenerek yazmıştır.

Yukarıda anlatılanlardan yola çıkacak olursak, hukuk ve edebiyatın beslendiği önemli kaynaklardan birinin de sosyal hayat olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu iki kaynağın dışında hukuk ve edebiyat bazen de tarihten ya da birbirlerinden de beslenebilirler.

Mesela siyasetnameler ve nasihatnamelerde yer verilen bir kaide, bir örf-âdet, başka ülkelerde uyulduğu belirtilen bir kural ya da devleti yönetenlerin uyması gereken bir husus var ise bu hukuki uygulamalarda dikkate alındığı gibi yazılı hukuk metinlerine de girebilir. Aynı şekilde bu kaynaklarda yer verilen bir konunun iyi anlaşılması için konuya uygun olarak anlatılan bir hikâye, ya da bir biçimde birinin başından geçen ya da toplumda yaşanan bir hadise rahatlıkla bir hikâyenin veya bir romanın konusu olabilir.

Aynı şekilde bir mahkemede görülen bir dava edebiyat alanında bir hikâye, roman, tiyatro ya da bir sinema filminin konusu olabileceği gibi, bir roman ya da hikâyede anlatılan bir olay da hukuki bir davanın çözümüne ışık tutabilir. Hatta bazen hukuki bir terim kazandırabilir. Nitekim, pek çok kaynaktan anlatıldığı üzere Orhan Kemal'in Suçlu romanı yazılmadan "*suçlu çocuk*" kavramı varken bu romandan sonra hukuk metinlerinde "*suça sürüklenen çocuk*" kavramı ön plana çıkmıştır.

Bütün bunlar hukukun ya da hukuki vakaların edebiyatı, edebiyatında hukuku ne kadar etkilediğini ya da birbirlerinden ne kadar etkilendiğini ve birbirlerini ne kadar beslediğini göstermektedir.

İSLAM'IN İKİ ANA KAYNAĞI OLAN KUR'AN VE HADİSLERDE HUKUK/ADALET VE EDEBİYAT/ŞİİR

1) Adaletle İlgili Ayet-i Kerimeler ve Hadis-i Şerifler

Kur'an-ı Kerim'de adaletle ilgili pek çok ayet-i kerime vardır. Bu yüzden genel anlamda İslamî kuralların uygulandığı Osmanlı devletinde bir haksızlık, bir adaletsizlik olduğunda ya da bir kargaşa, bir protesto veya isyan çıktığında yüksek sesle söylenen söz, “Şeriat isteriz!” sözüdür. Çünkü şeriat (hukuk), adaletin diğer adıdır. Hz. Peygamber'in de yine üzerinde en çok durduğu konu adalet konusudur ve sahih hadis kaynaklarında adaletle ilgili pek çok hadis-i şerif mevcuttur. İslam coğrafyasında “*Adalet mülkün temelidir*” sözünün halkın dilinde pelesenk hâline gelmesi de yine İslam'ın adalete verdiği önemin bir göstergesidir.

Tamamına yakını Müslüman olan ülkemizde özellikle hukukçuların; hâkim ve savcılarının adaletle ilgili olarak Kur'an-ı Kerimde yer alan ayet-i kerimelerden (*Ayet-i Kerimeler, Doç. Dr. Halil Altuntaş ve Dr. Muzaffer Şahin'in hazırlanmış, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2013 tarihinde, Ankara'da 23. Baskı olarak yayımlanan Kur'an-ı Kerim Meali'nden alınmıştır*) ve hadis-i şeriflerden haberdar ve bilgi sahibi olmaları için birkaç örneği aşağıya alıyoruz.

a) Adaletle ilgili ayet-i kerimeler

“Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın... Eğer

borçlu, akli ermeyen veya zayıf bir kimse ise ya da yazdıramıyorsa velisi adaletle yazdırırsın... Az olsun çok olsun borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu Allah katında adalete daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişli olur...” (Kur’an-ı Kerim, Bakara (2): 282).

“Allah’ın ayetlerini inkar edenler, Peygamberleri haksız yere öldürenler, insanlardan adaleti emredenleri öldürenler var ya onları elem dolu bir azap ile müjdele” (Kur’an-ı Kerim, Al-i İmran(3): 21).

“Allah, size emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor...” (Kur’an-ı Kerim, Nisa (4): 58).

“Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin ya da fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır (Onları sizden çok kayırır). Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırsanız veya (şahitlikten) çekinirseniz (bilin ki) şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır” (Kur’an-ı Kerim, Nisa(4): 135).

“Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz, sakın ha sizi adaletsizliğe itmesin. Âdil olun. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır...” (Kur’an-ı Kerim, Maide (5): 8).

“Onlar, yalanı çok dinleyen, haramı çok yiyenlerdir. Eğer sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir. Onlardan yüz çevirecek olursan, sana asla hiçbir zarar veremezler. Eğer hükmedecek olursan, aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah, adil davrananları sever” (Kur’an-ı Kerim, Maide (5): 42).

“Rabbinin kelimesi (Kur’an) doğruluk ve adalet bakımından tamdır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir” (Kur’an-ı Kerim, En’am (6): 115).

“De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (O’na) doğrultun. Dini Allah’a has kılarak O’na ibadet edin. Sizi başlangıçta yarattığı gibi (yine O’na) döneceksiniz” (Kur’an-ı Kerim, A’raf (7): 29).

“Musa’nın kavminden (insanları) hak ile doğru yola ileten ve onunla adaletli davranan bir topluluk da vardı” (Kur’an-ı Kerim, A’raf (7): 159).

“Yarattıklarımızdan hakka sarılarak doğru yolu gösteren ve hak ile adaleti gerçekleştiren bir topluluk vardır” (Kur’an-ı Kerim, A’raf (7): 181).

“Her ümmetin bir peygamberi vardır. Onların peygamberi geldiği (tebliğini yaptığı) zaman, aralarında adaletle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez” (Kur’an-ı Kerim, Yunus (10): 47).

“Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın. Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görür” (Kur’an-ı Kerim, Hud (11): 112).

“Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor” (Kur’an-ı Kerim, Nahl (16): 90).

“Ona dedik ki, ey Davud! Gerçekten biz seni yeryüzünde hâlife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver...” (Kur’an-ı Kerim, Sad (38): 26).

“(Ey Muhammed!) Bundan dolayı sen çağrıya devam et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların heva ve heveslerine uyma ve şöyle de: ‘Ben Allah’ın indirdiği her kitaba inandım ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum...” (Kur’an-ı Kerim, Şura (42): 15).

“Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşarlarsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah’ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın. Eğer (Alah’ın emrine) dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin ve (onlara) adaletli davranın. Çünkü Allah, adaletli davrananları sever” (Kur’an-ı Kerim, Hucurat (49): 9).

“Andolsun, biz elçilerimizi açık mucizelerle gönderdik ve beraberlerinde kitabı ve mizanı (ölçüyü) indirdik ki, insanlar adaleti yerine getirsinler...” (Kur’an-ı Kerim, Hadid (57): 25).

“Sizinle din konusunda savaşmamış, sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik yapmak ve adaletli davranmaktan Allah sizi menetmez; çünkü Allah adaletli davrananları sever. Allah sizi ancak sizinle savaşan, yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza arka çıkmış olanlarla dostluk etmenizden meneder.” (Kur’an-ı Kerim, Mümtetine Suresi, 60/8-9)

“Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın...” (Kur’an-ı Kerim, Talak (65): 2).

b) Adalet ve hakimlerle ilgili hadis-i şerifler

“Hâkimler üçtür: Biri cennette, ikisi ateştedir. 1. Cennette olan hâkim, hakkı (ve haklıyı) bilen ve onunla hükmedendir. 2. Hakkı bilen ve hükümde zulmeden hâkim ateştedir. 3. Cahillikle insanlar arasında hükmeden kimse de ateştedir.” (İmamü’l-Hafız Ebi Davud, 1983: 4 / 428).

“Hâkim hükmedip çalışır, çalışmasında isabet ederse, ona iki sevap verilir. Hükmedip çalışır ve hükmünde hata ederse ona bir sevab verilir.” (İmamü’l-Hafız Ebi Davud, 1983: 4 / 428).

“Bir kimse Müslümanlara hâkimlik etmeyi ister ve bu isteğine nail olur, sonra adaleti zulmüne galip gelirse cennet onun içindir.

Kimin zulmü adaletine galip gelirse ateş onun içindir.” (İmamü'l-Hafız Ebi Davud, 1983: 4 / 429).

“Gerçekten ben de bir beşerim. Siz ise bana dava getiriyorsunuz, umulur ki sizden biriniz delilini öbürünüzden daha iyi anlatabilir. Ben de ondan işittiğim şey üzerine hükmederim. Ben kime kardeşinin hakkında bir şey hükmedersem sakın ondan bir şey almasın. Çünkü ben ona ateşten bir parça koparıvermişim demektir.” (İmamü'l-Hafız Ebi Davud, 1983: 4 / 434).

“Hâkim gazaplı olduğunda iki kişi arasında hüküm vermesin.” (İmamü'l-Hafız Ebi Davud, 1983: 4 / 437).

“Resulullah (s.a.v.), Hz. Muaz'ı Yemen'e göndermek istediği vakit şöyle buyurdu: “Sana bir dava arz edildiğinde nasıl hükmedeceksin?” Hz. Muaz, “Allah'ın kitabı ile hükmedeceğim.” cevabını verdi. Resulullah (s.a.v.), “Eğer Allah'ın kitabında bulunmazsa ne yaparsın?” dedi. Hz. Muaz, “Resulullah (s.a.v.)'ın sünneti ile hükmederim.” dedi. Resulullah (s.a.v.), “Eğer Resulullah'ın sünnetinde bulamazsan ne yaparsı?” dedi. Hz. Muaz, “Re'yimle içtihatla bulunurum. Çalışmamda kusur etmemeye gayret ederim.” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.), Hz. Muaz'ın göğsüne vurdu ve “Allah'a hamd olsun ki, Allah'ın Resulünün elçisini Resulullah (s.a.v.)'ın razı olacağı şeye muvaffik kıldı” buyurdu.” (İmamü'l-Hafız Ebi Davud, 1983: 4 / 439).

“Yedi (sınıf) kimseyi (kıyamet gününde) kendi (Arş'ının) gölgesinden başka gölge bulunmadığı zaman, Allah kendi (Arş'ının) gölgesi altında gölgelendirir: (Bunlar) Âdil devlet başkanı; Allah'a kulluk içinde yetişen genç; (ibadet için) gönlü mescitlere bağlı olan kişi; Allah için birbirini sevip bu sevgi üzerine bir araya gelen ve bu sevgi üzerine ayrılan iki kimse; asalet sahibi güzel bir kadın tarafından (harama çağrılıp) “Ben Allah'tan korkarım (haram işleyemem)” diyen kişi; sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek derecede verdiği sadakayı gizli olarak tasaddukta bulunan kişi ve hiç kimsenin bulunmadığı تنها yerde, Allah'ı hatırlayarak zikredip gözleri yaş dolup taşan kişi.” (İmam Nevevi, 2014: 613).

“Hükümlerinde (verdikleri kararlarda), aileleri içindeki tutumlarında ve idaresini yükledikleri (hilafet, amirlik, koruculuk gibi) işlerde **adalet** yapanlar, (kıyamet günü) Allah katında nurdan minberler üzerindedirler” (İmam Nevevi, 2014: 613).

“Sizin en hayırlı idarecileriniz o kimselerdir ki, (**adil** oldukları için) siz onları seversiniz, onlar da (söz dinlediğiniz içi) sizi severler. Siz onlara hayır duada bulunursunuz onlar da size. Sizin en kötü idarecileriniz de o kimselerdir ki, (**adaletle** hükmetmedikleri için) siz onları sevmezsiniz, onlar da sizi sevmezler. Siz onlara lanet edersiniz, onlar da size lanet ederler.” (İmam Nevevi, 2014: 614).

“Cennet ehli üç sınıftır: **Adalet** ile başarılı devlet başkanı, bütün Müslümanlara ve yakınlarına karşı yumuşak kalpli ve merhametli olan kimse, çoluk çocuğu kalabalık (fakat), istemekten uzak duran iffetli kimse.” (İmam Nevevi, 2014: 615).

“Devlet otoritesi en büyük hamidir. Haksızlıklarla onun vasıtasıyla (yani hukuk yoluyla) mücadele edilir ve onun vasıtasıyla (tehlikelerden) korunulur. Şayet bu otoriteyi kullanan(lar), Allah’tan sakınmayı emreder ve **adaletle** hükmeder(ler)se bu yaptıklarından sevap kazanır(lar). Bunun aksine davranır(lar)sa (vebalini) çeker(ler).” (Görmez ve arkd., 2014: 221).

“Çocuklarınız arasında **adaletli** davranın, çocuklarınız arasında **adaletli** davranın.” (Görmez ve arkd., 2014: 222).

2) Edebiyatla İlgili Ayet-i Kerimeler ve Hadis-i Şerifler

Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şerifler, İslam’ın nüzulünden sonra İslamı kabul eden milletlerin edebiyatlarının tamamına kaynaklık etmiştir. Diğer milletlerin edebiyatlarının yanı sıra bugün edebiyatımızda da görülen tevhid, münacat, na’t, mevlid, miraciye, iydiyye, ramazaniye gibi türlerin pek çoğu Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şeriflere dayanmaktadır.

İslami edebiyatların manayı veciz bir şekilde ifade eden nesir dilinde baştanbaşa bir söz mucizesi olan Kur'an-ı Kerim'in etkisi görülür. Aynı şekilde Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Yusuf kıssası başta olmak üzere pek çok peygamberle ilgili bilgiler, kıssalar ve tarihte yer alan olaylar İslami edebiyata Kur'an-ı Kerim vesilesiyle girmiştir. Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin edebiyata etkisi eskiden olduğu gibi halen de devam etmektedir. Konumuz "edebiyatla ilgili ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler" olduğu için bu etki sınırını ve derinliğini anlatmak yerine doğrudan edebiyatla ilgili ayet ve hadislerden örnekler vermek istiyoruz.

Edebiyat dendiğinde aklımıza şiir gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'in 114 suresinden biri "Şuara" suresidir. Şuara suresinin dört ayetinde şairlerden bahsedilmektedir.

Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde şiiri hem teşvik eden hem de kötöleyen örnekler vardır. Hatta Şuara suresindeki ayetler nazil olduktan sonra başta peygamber şairi Hassan bin Sabit olmak üzere bazı şairler Hz. Peygamber'e gidip şiiri bırakmak istediklerinde peygamber efendimiz buna rıza göstermemiş; kötölenen şairlerin şiirlerinde yalan ve iftiralarla başkalarına haksızlık eden kâfir şairler olduğunu, Müslüman şairlerin ise istisna tutulduğunu belirtmiştir.

Bu ön bilgilerden sonra edebiyatla (şiir ve şairle) ilgili ayet-i kerime ve hadisleri şu şekilde gösterebiliriz:

a) Edebiyatla/şiirle ilgili ayet-i kerimelerden bazı örnekler:

"Kullarıma söyle, (insanlara karşı) en güzel sözü söylesinler. Çünkü şeytan aralarını bozar ve şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır." (Kur'an-ı Kerim, İsra (17): 53).

"Şairlere ise haddi aşan azgınlık uyarlar." (Kur'an-ı Kerim, Şuara (26): 224).

“Görmez misin ki onlar, her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve yapmadıkları şeyleri söylerler.” (Kur’an-ı Kerim, Şuara (26): 225-226).

“Ancak iman edip salih amel işleyen, Allah’ı çok anan ve haksızlığa uğratıldıktan sonra öçlerini alanlar başka. Zulmedenler hangi akibete uğrayacaklarını göreceklerdir.” (Kur’an-ı Kerim, Şuara (26): 227).

“Biz o Peygamber’e şiir öğretmedik. Bu ona yaraşmaz da, O(na verdiğimiz) ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur’an’dır.” (Kur’an-ı Kerim, Yasin Suresi (36): 69).

“Onlar, ‘Hayır, bunlar karma karışık yalancı düşlerdir. Hayır, onu kendisi uydurdu, hayır, o bir şairdir. Eğer böyle değilse önceki peygamberlerin (mucizelerle) gönderildikleri gibi o da bize bir mucize getirsin’ dediler.” (Kur’an-ı Kerim, Enbiya (21): 5).

“Biz, deli bir şair için ilahlarımızı mı terk edeceğiz?’ diyorlardı.” (Kur’an-ı Kerim, Saffat (37): 36).

“Yoksa onlar, ‘O bir şairdir; onun, zamanın felaketlerine uğramasını bekliyoruz’ mu diyorlar?” (Kur’an-ı Kerim, Tûr (52): 30).

“O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz!” (Kur’an-ı Kerim, Hâkka (69): 41).

“(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütlerle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir.” (Kur’an-ı Kerim, Nahl (16): 125).

b) Edebiyatla/şiirle ilgili hadis-i şeriflerden bazı örnekler:

Şuara suresinin 224. ayeti nazil olunca İslam şairleri Abdullah ibn Revaha, Ka’b ibn Malik, Hassan bin Sabit Rasulullah’a gelmişler ve *“Ya Rasulallah, yüce Allah bu ayeti indirdi, Allah bilir ki biz şairiz”* diye durumlarını arz etmişler. Hz. Peygamber, *“Ayetin*

(227. Ayetin), ‘iman edip de iyi amellerde bulunanlar, Allah’ı çok zikredenler ve zulme uğradıklarından sonra öçlerini alanlar böyle değildir’ anlamına gelen alt tarafını okuyunuz” buyurmuştur (Ebu’l-Hüseyin Muslim, 1988: 7 / 126).

“Amr ibn Şerid, babası Şerid (ibn Suveyd)’den şöyle demiştir: Bir gün Rasulullah’a terkisinde refakat etmiştim. Sefer esnasında Rasulullah (s.a.v.):

– Umeyyetu’bnu Ebi’s-Salt’ın şiirinden bir şey biliyor musun, diye sordu. Ben de,

– Evet, biliyorum, dedim. Rasulullah,

– Onun şiirinden biraz söyle, dedi. Ben de bir beyt söyledim. Rasulullah;

– Bundan daha söyle buyurdu. Sonra ben bir beyt daha inşad ettim. Rasulullah,

– Devam et buyurdu. Böylece ben Rasulullah’a yüz beyt kadar inşad ettim. “(Ebu’l-Hüseyin Muslim, 1988: 7 / 122-123).

“Arabın tekellüm ettiği en şiirli söz parçası Lebid’in şu sözüdür: İyi biliniz ki, Allah’tan başka her şey batıldır.” (Ebu’l-Hüseyin Muslim, 1988: 7 / 124).

“Muhakkak ki, bir kimsenin karnının içi onu bozacak bir irinle dolması şiir dolmasından daha hayırlıdır.” (Ebu’l-Hüseyin Muslim, 1988: 7 / 126).

“Şiirin bir kısmı bilgeliktir, hikmettir.” (Buhari, Edeb: 90).

“Fasih ve beliğ olan sözde sihir vardır.” (Abdi’l Latifi’z-Zebidi, 1976: 128.).

“Hassan onları (şiiriyle) hicvetti. Hem şifa verdi hem şifa buldu.” (Ahmed Davudoğlu, 1979: 6339; hadis no: 157 (2490)).

“Allah yolunda malınızla, canınızla ve dilinizle cihad ediniz” (Abdi’l Latifi’z-Zebidi, 1976: 397.).

H. AîŖe (r.anha) validemizden rivayet edilen bir hadis-i Ŗerif: “H. Peygamberimiz (sav) sizin gibi basit konuŖmazdı. O konuŖtuęunda açık ve anlaşılır bir Ŗekilde konuŖurdu. Dinleyenler konuŖtuklarını kolayca anlar ve öğrenirlerdi.” (İbn-i Hacer Askalani, 1959: 389-390).

Yukarıdaki ayet-i kerime ve hadis-i Ŗeriflerde de görüldüğü üzere İslam dininde, insanları kötü yola sürükleyen, hakaret içerikli ve yıkıcı Ŗiirler zararlı görülmüş ve tasvip edilmemiŖtir. Ancak insan haklarına ve genel ahlak kurallarına aykırı olmayan ve hakaret içermeyen Ŗiirler beğenilmiş; tasvip hatta teŖvik edilmiŖtir. Buhari ve Müslim gibi sahih hadis kitaplarında, H. Peygamber’in, Hassan bin Sabit, Abdullah bin Revaha, Ka’b bin Malik gibi Müslüman Ŗairlerin Ŗiir yazmalarına izin verdiği ve teŖvik ettiği nakledilmektedir. Ayrıca yine pek çok kaynakta Ka’b bin Züheyr’in, kendisinin huzurunda okuduğu Kaside-i Bürde’yi beğendiği ve hediye olarak Ka’ba kendi hırkasını hediye ettiği nakledilmektedir. (Ebu’l-Hüseyin Müslim, [1988]: 7/126).

HUKUKİ KONULARI İNCELEYEN EDEBÎ ESERLERDE HUKUK VE HUKUK İNSANI

Edebî eserler toplumun aynasıdır. Yazarlar ve şairler eserlerini yazarken, yaşadıkları ülkelerde ya da coğrafyalarda yaşanan sosyal, siyasal, hukuk ya da ekonomik olaylara ayna tutarlar. Orada yaşanan olaylar karşısındaki durumlarını, olaylardan etkilenen insanlarla ilgili izlenimlerini, duygu ve düşüncelerini dile getirirler.

Bunları dile getirirken de yaşanan olayları bazen komik bazen trajik bulup eleştirirler. Bazen siyasi bir figür olup eleştirilerinde siyasi bir duruş sergilerler. Yönetime duydukları öfke ya da şüpheden dolayı yönetime / yönetimin uyguladığı kural ve kuralsızlıklara eleştirilerini yöneltirler. Bazen hayalî olanı bazen gerçeğin aslını tasvir ederler. Bazen de sadece bir tespitte bulunurlar. Kimi zaman da yaşanacakları öngörürler ve toplumları yaşanacaklardan haberdar ederler.

Bütün bu eleştiriler yazarın olaylara ve kurallara ne taraftan baktığıyla alakalı bir durumdur. Ama ne taraftan bakarlarsa baksınlar, yazılanlar hukuk algısı için son derece önemlidir. Hukukçuya yol gösterirler; hukukçunun davaya nasıl bakması gerektiğine, olayları nasıl çözümleyebileceklerine, suçlu ile suçsuzu nasıl ortaya çıkarabileceğine ışık tutar.

Konunun iyi anlaşılabilmesi için şair ve yazarların bu eleştirel yaklaşımlarından belli başlı birkaç tanesini iki alt başlıkta ve maddeler hâlinde vermekte fayda görüyoruz:

1) Edebî Eserlerde Hukukla İlgili Eleştiriler

- a) Hukuk sistemi âdil değildir. Cezalar bazen çok ağır bazen de yapılan suçla mukayese edildiğinde hafif kalmaktadır.
- b) Yapılan suçlara verilen cezalar birbirini tutmamaktadır; aynı suça bir mahkeme ağır bir ceza verirken bir başka mahkeme daha hafif ceza verebilmekte ya da suç olarak görmemekte, sanığı salıvermektedir.
- c) Mahkemeler uzun sürmekte; davalı ve davacı çoğu kez mahkemenin sonucunu görmeden öldükleri için dava babadan oğula ya da toruna kalmaktadır. Böyle durumlarda mahkemeler doğru karar vermiş olsalar bile geciktiğinden, adalet sağlanmamış olur.
- d) Olağanüstü dönemlerde kurulan mahkemeler de “*olağanüstü*” oldukları için genel anlamda adil kararlar vermezler. Böyle dönemlerde yargılamaların pek önemi olmaz ve herhangi bir olayda adaletle hüküm verilmesi de beklenmez.
- e) Kanun metinleri muğlaktır; çoğu kez anlaşılmazlıklarla doludur. Hâkim adil davransa bile kanun metni farklı yorumlanabildiği için kimi zaman verilen kararlar isabetli olmayabilir.

2) Edebî Eserlerde Hukuk İnsanıla İlgili Eleştiriler

Hukuk adamı/insanı dediğimizde hâkim, savcı ve avukatları kast ediyoruz. Edebî eserlerde bu üç karakter farklı şekillerde tasvir edilmiştir.

a) Hâkim

Edebî eserlerde hâkim genel anlamda acımasız ve çatık kaşlıdır.

Davanın insanî boyutunu dikkate almaz; dışarıya kapalı, tamamen yazılı metne göre karar verir.

Davayı tek boyutuyla değerlendirir. Gerekli incelemeleri yapmaz ya da davayla ilgili ön kabulü vardır. Onun dışındakilere kulak tıkar ve inanmaz.

Hâkim kimi zaman kanun ve temayüllere uymamakta; davayla ilgili keyfi karar vermektedir.

Mahkemedeki tutum ve davranışlarıyla veya verdiği kararlar bazen şaşkınlık meydana getirmekte ve komik duruma düşmektedir.

b) Savcı

Sanıkla ilgili doğru bir iddianame hazırlamamaktadır.

Bazen iddianame hazırlamadığı halde haksız yere insanları tutuklayabilmekte ve bu hususta herhangi bir yaptırımla karşılaşmamaktadır.

Mahkemeye sevk ettiği her zanlının her halükârda cezalandırılmasını istemektedir.

Hoşlanmadığı her kişi hakkında suç duyurusunda bulunmakta, böylece çevresine korku salmaktadır.

c) Avukat

Mahkeme açısından varlığı ya da yokluğu pek fazla önemsenmez.

Müvekkiliyle ilgili bilgileri ancak mahkemedeki memurlar vasıtasıyla ve çoğu kez rüşvet ya da ikili ilişkilerle alabilmektedir.

Her hâlükârda aldığı davayı kazanmaya çalışmaktadır. Onun için adaletin sağlanmasından çok, başarılı olup daha fazla para kazanması önemlidir.

Cesur ve gözü açıktır; asıl amacı müvekkilinden fazla para almak olduğu için yapılan suçu gereğinden fazla abartır.

Davayı aldıktan sonra gereken özeni göstermez. Dikkatli ve mükemmel bir savunma hazırlamaz; hatta bazen mahkemede savunmaya bile gitmez.

Dava bir şekilde kazanıldığında onu kazanılmış büyük bir zafer olarak anlatır; kaybedildiğinde ise mazereti hazırır: *“Bütün davalar kazanılır diye bir hüküm yoktur; bazen kazanılır bazen de kaybedilir”*.

Hâkim, savcı ve avukatların dışında davanın diğer iki aktörü ise davalı ve davacıdır. Edebî eserlerde bunlarla ilgili olarak da şu belli başlı tasvirler yapılmaktadır:

Mahkeme kamuya ve sanığa kapalı olduğu için avukata mahkûmdurlar; davaları ile ilgili bilgileri ancak avukatları vasıtasıyla alabilmektedirler.

Avukatlar çoğu kez davalı ve davacının işlerini savsakladıkları ya da maddi çıkar karşılığında davanın karşı tarafın lehine sonuçlanmasını sağladıkları için davalı veya davacı mağdur olmaktadır.

Davalı kimi zaman ne ile suçlandığını ve üzerine atılı suçu bilmemektedir. Bu yüzden mahkemede kendini savunamaz ve verilen mahkeme kararına razı olur.

Davalı/sanık, işlemediği bir suçtan yargılandıktan sonra ceza almamış olsa bile o artık toplumda kötü anlamda damgalanmış biridir.

Yazar eserlerinde bu tür kara mizah yaparak bazen olanları göstermekte bazen de olabilecek hukuksuzluklara önceden dikkat çekerek önüne geçmeye çalışmaktadır. Aslında bu tür edebî eserlerde eleştirilen yasa koyucunun, hakim, savcı ve avukat gibi hukuk insanının hukuk anlayışları ve tavırlarıdır. Bazı roman ve hikâyelerin sonlarında geç de olsa adalet tahakkuk eder. Yazar

eserin sonunu bu şekilde belirlediğinde zulmün ebedi olmadığını, suçlunun eninde sonunda ceza alacağını ortaya koyarak dolaylı da olsa adaletin sağlanmasına katkıda bulunur. Roman ve hikâyelerde adalet bazen de sağlanmaz; kötü dünyada kötüler kazanır. Daha doğrusu adaletin sağlanması büyük mahkemeye, başka bir ifadeyle mahşere kalır. Bu aslında hukukçular için büyük bir uyarıdır. İnanç sahibi olan yazarlar hukukçulara hâkim ve şahidin Allah olduğu mahkemeyi (mahşer gününü) hatırlatarak adaletli davranmalarını öğütler ya da ima ederler.

HUKUKÇUNUN İDEAL BİR MESLEK İNSANI OLARAK YETİŞMESİNDE EDEBİYATIN YERİ VE ÖNEMİ

Hukuk, toplum ve birey arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallardır. Toplumsal çatışmaların ortadan kaldırılması, toplumun mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşaması, hukuk kuralları ve bu kuralların herkese adil bir şekilde uygulanması ile mümkündür.

Adaletin yerine getirilmesi sürecinde mahkemelerin; polis, sanık, tanık, hâkimlerin önemli bir işlevi vardır. Ancak karar verme yetkisine sahip olması sebebiyle bu süreçte adaletin yerine getirilmesi için özellikle hakimin konumu büyük önem arz eder.

İyi bir hukukçu iyi bir muhakeme yeteneğine, konuya eleştirel gözle bakabilme kabiliyetine ve diyalektik bir kafaya sahip olması gerekir. Bir edebiyatçı gibi insanın duygu, düşünce ve ruhunu anlayabilmelidir. Hâkim eğer iyi bir meslek sahibi olarak yetişmemiş ise adaleti sağlaması mümkün olmaz. Hakimin iyi yetişmesi şüphesiz iyi bir eğitim almasıyla alakalıdır. Ancak bu sadece ders kitaplarını iyi okumak, derslerde yüksek not almak anlamında değildir. Çünkü iyi bir hâkim olmanın ölçütü adaleti sağlamak, böylece toplum huzurunu korumaktır.

İyi bir hakimin toplumsal değer yargılarını, dinî ve ahlaki kuralları, toplumun gelenek ve göreneklerini de iyi bilmesi lazım. Toplumunu tanımayan, kendisiyle ve çevresiyle barışık olmayan, sadece yazılı kurallara bağlı kalarak karar veren bir hukukçunun her zaman doğru karar vermesi mümkün değildir. Bunun için deneyim şarttır. Çünkü sosyal hayatta yaşanan hadiselerin tamamının hukuk kurallarına yansması ve bunların eğitim sürecinde öğrenilmesi

imkansızdır. Ayrıca evrensel hukuka, insaf ve hakikate uygun olmayan sadece yazılı kurallara ve vicdani kanaate göre verilen kararlar da her zaman âdil bir karar olmayabilir.

Bazen bir davada verilen âdil bir karar bile adaletin tam anlamıyla yerine getirildiğini göstermez. Hakimin duruşma esnasında kişilere karşı sergilediği davranışlar da önemlidir. Örneğin hakimin duruşma esnasında tahsil, ekonomik durum, makam, ikamet ettiği yer, cinsiyet, etnisite vb. yönlerden farklı olan insanlara karşı aynı tavrı göstermemesi ya da aynı üslupla konuşmaması da bir adaletsizliktir. Bu husus yazılı hukuk kurallarından ziyade ahlak kurallarıyla alakalıdır. Kimi edebî eserlerde bu tür konuların işlenmesi, hukukçuya bu tür davranışların adaleti zedelediğini ve aslında iyi bir hukukçuya, genel anlamda insana yakışmadığını hatırlatmak içindir.

Adaleti tam anlamıyla sağlamak için deneyim de şarttır. Deneyim yaşanmışlıklardan elde edilir. Bunun için kişinin belli bir yaşa gelmesi, pek çok olaya şahit olması gerekir ki, bu, mesleğe yeni başlayan bir hukukçu için oldukça zordur. Ancak kendinî iyi yetiştiren bir hukukçu olayları yaşamadığı halde kısmen de olsa bazı tecrübelerle sahip olabilir. Bu tecrübelerle sahip olmanın en sağlıklı ve en kestirme yolu bu alanda yazılmış hikâye kitaplarını ve romanları okumak, sinema filmlerini ve tiyatroları seyretmektir.

Örneği Necip Fazıl Kısakürek'in Reis Bey adlı eserini okuyan/seyreden bir hukukçu, hakimin hayatının evi ve mahkeme binası arasına sıkıştırılamayacağını bilir.

Necip Fazıl Kısakürek'in 1960 ihtilaliyle girdiği hapiste yazdığı 3 perdelik bu tiyatro eserinin başkahramanı Reis Bey'dir. Ağır ceza reisi olan Reis Bey, ömrü otel odalarında geçen, yalnız ve acımasızdır. Ona göre bir hakime yakışan sadece kanunu uygulamaktır; şefkatle, merhametle bir ilişkisi olmaz.

Bir gün bir genç annesini öldürdüğü iddiasıyla mahkemeye çıkarılır. Hâkim dava ile ilgili delilleri topladıktan sonra genç için idam kararı verir. Genç ısrarla annesini öldürmediğini söyler ama

hakimin kendine güveni tamdır ve kararından vazgeçmez. Mahkûm genç idam sehпасına çıktığında suçsuz olduğunu tekrar söyler ama, karar kesindir ve tatbik edilir. Ancak idamdan birkaç gün sonra suçlunun bir başkası olduğu ortaya çıkar. Hâkim bunu duyunca daha önce hiç aşına olmadığı vicdan azabıyla sarsılır ve hakimlikten istifa eder. O gün acımasızlığın ne kadar kötü olduğunu gördükten sonra hayatının sonuna kadar insanlara merhamet etmeye çalışır ve merhametli olmalarını öğütler.

Bu örnekten yola çıkacak olursak, bir hakimin verdiği kararlarda yanılabilceğini görebilmesi için böyle bir durumla karşılaşması gerekmez. Ancak böyle bir bilgiye / tecrübeye ihtiyacı vardır. Böyle bir tecrübeyi de bu tarz edebî eserleri okumakla edinebilir.

Edebiyat, bilindiği üzere bir anlatım biçimidir. Başka bir ifade ile edebiyat, olayları duygu ve düşünceleri güzel ve etkili bir biçimde anlatma sanatıdır. Hukuki metinler ya da mahkeme sonucunda yazılan karar metinleri salt bir edebî metin olmasa da sonuçta bir olayı veya olay hakkındaki düşünceleri içerir. Dolayısıyla bu metinlerin de rahat anlaşılması, farklı sonuçlar doğurabilecek şekilde muğlak yazılmaması gerekir. Böyle bir metnin yazılması için de ciddi okumalar yapmak, dilin inceliklerini ve edebî sanatları iyi bilmek gerekir. Bu beceriyi kazanmak ancak edebiyat eserlerini okumakla mümkün olabilir.

Aynı şekilde iyi bir karar metnini yazabilmek için metnin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini iyi düşünmek ve iyi ayarlamak, tekrarlara düşmemek, konuyu dağıtmamak, metni gereksiz uzatmamak ve yazılması gerekenleri de eksik bırakmamak gerekir ki, bu da yine iyi bir edebî eğitimle mümkündür.

Âdil bir kararın verilmesi ve doğru bir karar metninin yazılması aynı zamanda olay ya da olayların doğru yorumlanmasıyla da yakından alakalıdır. Hayatında doğru dürüst bir hikâye ya da roman okumamış bir kişinin olayları doğru yorumlaması ve iyi bir hüküm çıkarması da beklenemez.

Bütün bu sebeplerle hukukçunun ideal bir meslek sahibi olması için yazılı hukuk kurallarının dışında bu tür bilgi ve tecrübeye de sahip olması gerekir.

ADALETİN SAĞLANMASINDA EDEBİYATIN YERİ

Hukuk adaleti sağlama amacı gütmektedir. Ama bazen adaleti sağlama amacını güden hukukun gerçekte nasıl bir adaletsizliğe sebep olduğunu da kimi eserlerde açıkça görürüz. Örneğin Necip Fazıl Kısakürek'in Reis Bey adlı eserinde yalnız, asosyal, içinde yaşadığı toplumu tanımayan, adaleti sağlamak için sadece yazılı kurallara bağlı kalan mahkeme başkanı Reis Bey'in nasıl bir adaletsizliğe imza attığı gözler önüne serilmektedir.

Aynı şekilde Shakespeare, Yahudilerin Hristiyanlara olan nefretini işlediği Venedik Taciri; intikam, ihanet ve ahlaksızlık konularını işlediği Hamlet; güç düşkünlüğü ve ihanet konusunu işlediği Macbeth adlı eserlerinde kilise etkisindeki hukuk anlayışının ne kadar kusurlu, yetersiz ve insanlık dışı olduğu anlatılmaya çalışmıştır.

Şairler ve yazarlar bir tabu hâline gelen ve tartışmaya açılmayan hukuk uygulamalarını tartışma konusu yaparak ya da doğrudan tenkit ederek meselelere farklı açılardan bakmayı sağlamakta ve adaletin yerine getirilmesine katkı sunmaktadırlar. Edebiyat bu yönüyle hukuk gibi hem sosyal hayatın bir ürünü hem de sosyal hayatın belirleyicisidir.

1) Ediplerin Gözüyle/Sözüyle Adalet Kavramı

Toplumda adalet bilincinin yerleşmesinde edebî eserlerin ve edebiyatçıların büyük bir önemi vardır. Osmanlı döneminde başta padişahlar olmak üzere, sadrazamların, vezirlerin, kadıların, valilerin, özetle yönetim kademelerinde bulunanların adaletle

hükmetmeleri için yüzlerce eser yazılmıştır. Bu konuda yazılan eserlerin başında da nasihatnameler ve siyasetnameler gelir.

Nasihatnamelerde adalete genel ahlak konuları çerçevesinde değinilirken, siyasetnamelerde Kur'an ve hadis-i şerifler ile sahabe dönemindeki uygulamalardan örnekler verilerek adaletin değeri ve önemi açıklanmaya çalışılmış; adaletle hükmedenlerin Allah indindeki değerine ve devletin ayakta durması için adaletle hükmetmenin gerekliliğine vurgular yapılmıştır.

Siyasetname türünde yazılan eserlerden en çok bilenen eser Nizamü'l-Mülk'ün yazdığı Siyasetname'dir. Bunun dışında Osmanlı döneminde de pek çok siyasetname yazılmıştır. Bunlardan biri Zaifi Pir Muhammed'in yazdığı Gülşen-i Müluk'tur.

Tarafımızdan günümüz alfabesine aktarılarak, giriş, inceleme ve asıl metinle birlikte yayımlanmış bulunan Gülşen-i Müluk'ta adaletin önemiyle ilgili şu bilgiler verilmektedir:

“Padişah bütün yaratılmışlara karşı geniş bir adaletle hükmetmeli ve fakir tebaaya özellikle ihsanda bulunmalıdır. Bu, onun Allah'a şükür borcu karşılığıdır.

Hükümdar, padişahlar padişahı ve saltanat burcunun güneşi olmak isterse, adaletli, iyi huylu, mütevekkil olmalı, bol bol ihsanda bulunmalı, haset, kibir ve gazaptan uzak durmalıdır” (Koçin, 2005: 114).

2) Şairlerin Gözüyle / Sözüyle Adalet Kavramı

Devleti ayakta tutan adalettir. Bu yüzden devlet yönetimi ile ilgili yazılan kaynakların tamamında adalet konusu ağırlıklı olarak yer almış ve adalet mülkün temeli sayılmıştır. Kitabın sonunda “EKLER” bölümünde yer verdiğimiz ve daha önce Milli Eğitim Dergisinde de yayımlanmış bulunan “*Devlet Yönetiminde Adaletin Yeri ve Klasik Türk Şiirine Yansıması*” (KOÇİN, 2006: 15-30) başlıklı makalemizde de belirtildiği üzere klasik şiirimizde

ve onu besleyen kaynaklarda bu konuya büyük önem verilmiştir. 15. ve 16. yüzyıllarda yazılan şiirlerde genellikle hükümdarların uygulamaları alkışlanmış adaletin yerine getirildiği belirtilmiş iken 17- 19. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik bunalıma paralel olarak adalet sisteminde meydana gelen çürümeler üzerine klasik şiirimizde 15. ve 16. yüzyıllarda görülen övgü ve alkışlar yerini kısmen tenkide ve öfkeye bırakmıştır.

Şairler, bu tarz hukuki uygulamaları kimi zaman hiciv yoluyla kimi zaman da doğrudan eleştirerek yanlış kararları sorgulamanın önünü açmıştır. Klasik şiirimize ait bu tarz beyitlerden birkaç örnek aşağıda verilmiştir:

Ârif ki ola müdbir u nâdân ola mukbil
İkbaline yuf alemin idbarına hem yuf
Ruhi-i Bağdadi

“Arifin (bilgili ve tecrübeli olanın) sefil olduğu, cahilin takdir edildiği alemin talihine de talihsizliğine de yuh, yazıklar olsun.”

Kadı ola davacı ve muhızır dahi şahit
Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet
Ziya Paşa

“Kadı (hakim) davacı ve mübaşir de şahit olursa o mahkemenin hükmüne adalet derler mi?”

Tabiat talib-i zevk u tarebdir
Tarik-i adl kanun-ı edebdir
La edri

“Tabiat zevk ve coşkunluk ister, adalet yolu ise edep kanunudur.”

Bir olur adl-i İlahide Süleyman ile mur
Dergeh-i Hak'da heman şah ile sail birdir
İzzet Ali Paşa

“İlahi adalette Süleyman peygamber ile karınca bir (olduğu gibi) Hak dergâhında da padişah ve dilenci birdir.”

Kimsenin lutfuna olma talip
Bedeli cevher-i hürriyettir
Namık Kemal

“Kimseden bir iyilik bekleme (çünkü) karşılığı hürriyetin kendisidir.”

İnsana sadakat yaraşır görse de ikrah
Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allah
Ziya Paşa

“Zorluk görse bile insana doğruluk yakışır; çünkü Hazret-i Allah doğruların yardımcısıdır”

Sada-yı sim u zer meydan alınca
Sükunet-yab olur diğer sadalar
Eşref

“Gümüş ve altın sesi meydana çıkınca diğer sesler kesilir.”

Mey ile mal-ı yetimi ele almalı değil
Eğer almalı olursa meyi al malı değil
Huffi

“Mey ile yetim malını ele almamak gerekir; eğer almak zorunda kalırsan yetim malını değil, meyi al.”

HUKUKLA / HUKUKSUZLUKLA BAŞI DERDE GİREN ŞAİRLER VE YAZARLAR

Dünya tarihinde tarih öncesi çağlardan günümüze dek hukukla / hukuksuzlukla başı belaya giren, canlarından ya da hürriyetlerinden olan veya memleketlerinden sürülen sayısız insan vardır. Bu şekilde zulme uğrayanların başında peygamberler gelir. Peygamberleri ilim adamları, filozoflar, şairler ve yazarlar takip eder.

Şair ve yazarlar genel anlamda haksızlıklara tahammül etmeyen, herkes için adalet ve özgürlük isteyen, kalbiyle vicdanıyla hareket eden ve söz söyleyen mücadeleci insanlardır. Bu nedenle edebiyat tarihine baktığımızda veya internetten arama motorlarında aradığımızda her dönemde ve her ülkede fikirleri yüzünden takibe alınan, hapse atılan, sürgün edilen ya da öldürülen binlerce şair ve yazar ismini görürüz.

Türkiye’de ve diğer ülkelerde şöhret bulan hukukçu şair ve yazarlardan hukukla daha doğrusu hukuksuzlukla başı belaya giren şair ve yazarlardan şu isimler örnek olarak verilebilir:

1) Yabancı Ülke Şair ve Yazarları

Ebu Nüvas el-Hasan (755- 815): İran’ın güneybatısındaki Huzistan’da doğdu. Arap edebiyatının önemli şairlerindendir. Gençliğinde Halife Harun Reşid’in meclislerine katıldığı halde hafif meşrep ve eğlenceye düşkün olduğu için hâlife tarafından bir süre hapse atıldı. Hayatının sonunda tevbe edip düzenli bir hayat yaşamaya başladı.

Kufeli (Suriyeli) şair Ebu’t-Tayyib el-Mutenebbî (905 - 965): 925’teki Karmati isyanından sonra Semave Çölü’ne göç etti. Ağır vergiler nedeniyle Lazkiye’de çıkan isyana karıştığı iddiasıyla

Humus emiri tarafından hapse mahkum edildi. Daha sonra Mısır'a gitti; bir müddet sonra Mısır emirini hicvedici şiirler yazdı ve oradan Bağdat'a kaçtı. Davet üzerine gittiği Şiraz'dan Bağdat'a dönünce kendisini daha önce hicvettiği Fatik bin Esedi'nin adamları tarafından öldürüldü.

Endülüslü alim ve şair İbn Hazm el-Kurtubi (993 - 1064): Türkiye'de, tema olarak İlahi aşkı işlediği Güvercin Gerdanlığı adlı kitabıyla bilinen İbn Hazm fikirleri sebebiyle defalarca tutuklandı ve sürgün edildi.

Rus yazar Fyodor Mihayloviç Dostoyevski (11 Kasım 1821 - 9 Şubat 1881): Devlet aleyhindeki bir işe karıştığı iddiasıyla 1849'da tutuklanıp idama mahkum edildi. Bu suçu daha sonra hapse dönüştürüldü ve 1859'da özgürlüğüne kavuştu.

Mısırlı şair Abbas Mahmud el-Akkad (1889 – 964): Siyasi içerikli yazıları nedeniyle Mısır hükümeti tarafından tutuklandı ve 1930-1931 yıllarında tutuklu kaldı. 1942'de ise Hitleri eleştirdiği için Almanların Mısır'a ilerlemesi üzerine Sudan'a sığındı.

Kolombiyalı roman yazarı Gabriel Garcia Marquez (1928 – 2014): Siyasi görüşleri sebebiyle Meksika ve İspanya'da uzun süre sürgün hayatı yaşadı. Küba haber ajanslarından birinin kuruluşuna yardımcı olduğu iddiasıyla FBI tarafından 24 yıl boyunca takibe alındı.

Suriyeli şair Ali Ahmed Said Eşber (1 Ocak 1930): “Adonis” mahlasıyla bilinmektedir. Suriye'nin diktatörlükle yönetilmesi nedeniyle 1956'da ülkesini terk edip Beyrut'a yerleşti. 1960'ta ise Lübnan vatandaşlığına geçti. Burada iç savaşın çıkması üzerine Paris'e yerleşti; halen orada yaşamaktadır.

Filistinli şair Semih el-Kasım (1939 – 21 Ağustos 2014): Filistin direnişinin önde gelen şairlerindendir. Öğretmenlik yaptığı sırada yayımladığı şiir kitabı yüzünden görevinden alındıktan sonra gazeteciliğe başladı. Siyasal düşünceleri ve şiirleriyle Filistin

halkını İsrail zulmüne karşı direnmeye çağırdığı için şiirleri İsrail’de yasaklandı ve defalarca tutuklanıp hapse atıldı.

Filistinli şair Mahmut Derviş (13 Mart 1942 – 9 Ağustos 2008): 1948’de köylerinin İsrail tarafından işgal edilmesi üzerine daha altı yaşında iken ailesiyle birlikte Lübnan’a göç etti. Filistin ulusal marşının söz yazarıdır. Yazılarında ve şiirlerinde Filistin halkının zorluklarını dile getirdiği için pek çok kez tutuklandı ve hapis yattı. 1970’te İsrail’den sürgün edildiği halde İsrail kökenli bir Fransız yönetmen tarafından 1997’de bir Fransız televizyonunda onunla ilgili “Mahmut Derviş Belgesi” yayımlandı.

Iraklı şair ve roman yazarı Muhsin Al-Ramli (1967-): Ağabeyi Hassan Mutlak’ın 1990’da Saddam’ı devirme girişiminde yakalanıp 29 yaşında asılmasından sonra Madrid’e gitti; halen orada sürgünde yaşamaktadır.

Bu isimlerin dışında; Arap-İsrail Savaşında vatanını terk etmek zorunda kalan Gassan Kenefani (1936 – 1972); yazılarında mevcut yönetimi emperyalizmin çıkarlarına hizmet etmekle suçladığı için yurt dışına kaçmak zorunda kalan Iraklı Abdulvehhab el-Beyati (1926- 1999); siyasal düşünceleri nedeniyle yine yurt dışına kaçmak zorunda kalan Iraklı Bulend el-Haydari (1926-1996); yazdığı bir şiir nedeniyle Suriye Parlamentosunda yargılanması talep edilen Nizar Kabbani (1923-1998); ömrünü Filistin davasına adayan ve bu yüzden hep sürgün yaşayan ve hapis yatan Filistinli şaire Fedva Tukan (1917- 2003) ...gibi daha pek çok isim zikredilebilir.

Bu son paragrafta sözü edilen şairlerin memleketlerine dikkat edilecek olursa 20. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı egemenliğinde olan coğrafyadır. Osmanlının bu coğrafyadan çekilmesinden sonra başlayan huzursuzluk, karışıklık ve savaş maalesef halen devam etmektedir. Bu olumsuz durum sadece bu bölge için değil Osmanlının çekildiği Balkanlar ve Kafkasya için de aynıdır.

19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ortalarına kadar olan süreçte, özellikle Sovyetler Birliği’nin sınırları içinde kalan coğrafyalarda Müslüman halka reva görülen kısımlardan,

ölümlerden, zulümlerden, sürgünlerden fikir adamları, şairler ve yazarlar da kurtulamamışlardır. Hatta daha çok onlara uygulanmıştır.

1917’de yapılan Bolşevik ihtilaliyle birlikte Rusların etki alanına giren Kafkasya’da, Türk dilinin birliğini korumak amacıyla Kiril alfabesine karşı olanlar başta olmak üzere pek çok şair, yazar ve fikir adamları Ruslar tarafından ajan olarak görülmüştür. Bu nedenle özellikle 1937-1938 yıllarında Törekul Aytmatov (Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Cengiz Aytmatov’un babası), Abdulhekim Gulmuhammedov, Kasım Tınistanov, Gaspıralı İsmail Bey, Galimcan İbrahimov, Yakup Azizof, Aşık Ali Askeri, Abdullah Tukay, Fatih Emirhan, Nuriazam Tahirov, Abdullah Latifzade, Sabri Ayvazov, Ruhi Aliyev gibi daha adlarını sayamadığımız pek çok şair, yazar ve fikir adamı takibe alınmış, öldürülmüş, hapsedilmiş veya sürgüne gönderilmişlerdir.

Ayrıca yine Avrupa’da, yukarıda isimleri verilen şair ve yazarların dışında hukukla / hukuksuzlukla başı derde giren dünya çapında şöhrete sahip pek çok şair, yazar, düşünce adamı ve mucitler vardır. Avrupa’da düşüncelerinden dolayı idama mahkum edilenlerden söz edildiğinde ilk akla gelen kişilerden “*Şehrin tanrıları yerine başka tanrılara inandığı ve gençliği de bu şekilde zehirlediği*” gerekçesiyle Kilise tarafından ölüme mahkum edilen Yunan felsefeci Sokrates (M.Ö. 469-399); “*Evrenin sonsuz olduğunu ve evrende dünyadan başka gezegenlerin de olduğunu*” söylediği için Roma Katolik Kilisesi tarafından sapkın ilan edilip diri diri yakılan İtalyan filozof Giordano Bruno (1548- 1600); Kral ile anlaşamadığı için bir süre hapse mahkum edilen düşünce tarihinin en önemli isimlerinden Yunanlı filozof Platon /Eflatun (M.Ö. 427-347); “*Dünya’nın Güneş etrafında döndüğü*” fikri İncil’e aykırı görülen Kilise tarafından kafirlikle suçlanıp ömür boyu ev hapsiyle cezalandırılan yine İtalyan Filozof Galileo Galilei (1564-1642) gibi pek çok düşünür, düşüncelerinden dolayı mağduriyete uğramıştır. Ancak burada hukukla / hukuksuzlukla başı belaya girenlere sadece örnek olsun diye edebî kişilikleriyle bilinen belli başlı birkaç isme yer verildi.

2) Türk Şair ve Yazarlar

Eskiden olduğu gibi günümüzde de hangi tarih aralığına ya da hangi ülkeye bakarsak bakalım, genel anlamda sanatçı, özel anlamda ise şair ve yazarların, iktidar gücünü elinde bulunduran sınıfla iletişimleri pek sağlıklı olmamıştır.

Osmanlı döneminin yedi yüz yıllık tarihi sürecine baktığımızda o dönemde de zaman zaman sıkıntılar yaşanmış; Nesimi, Nihani, Pir Sultan Abdal, Şeyh Bedreddin, Nef'i gibi kimi şair ve yazarlar düşünceleri ya da yazdıkları yüzünden başları belaya girmiş ve bedelini hayatlarıyla ödemişlerdir. Ayrıca yine Ahmet Paşa, Sinan Paşa, Taşlıcalı Yahya, Baki, Ulvi, Naili, Niyazi-i Mısri, Keçecizade İzzet Molla, Namık Kemal, Süleyman Nazif gibi kimi şair ve yazarlar yazdıkları, düşünceleri ya da davranışları sebebiyle İstanbul dışına sürgüne gönderilmişlerdir. Ancak bu dönemde Cem Sultan dışında Osmanlı devletinin sınırları dışına kaçış ya da sürgün edilme olayına pek rastlanmaz.

Bazı kaynaklarda Osmanlı döneminde öldürülen şairlerle ilgili bazı rakamlar da verilmektedir. Ancak bu bilgiler ve rakamlar pek sağlıklı değildir. Kaldı ki, söz konusu kaynaklarda adları anılan şairler ve yazarların neredeyse tamamına yakını düşüncelerinden ve yazdıklarından dolayı değil, daha çok kıskançlık nedeniyle çevresi tarafından yönetime gammazlanan veya çevresi tarafından zehirlenerek öldürülen ya da savaşlarda veya eşkiya tarafından öldürülenlerdir.

Bugüne gelecek olursak, özellikle demokrasilerin olmadığı ya da demokrasilerin aralıklarla askerî darbeler marifetiyle askıya alındığı ülkelerde fikir adamlarının, şair ve yazar gibi sanat adamlarının takibe alınmaları, tutuklanmaları ya da öldürülmeleri maalesef vak'a-yı adiyeden sayılır. Pek çok ülke gibi ülkemizin de 2000 yılına kadar bu konudaki sicili maalesef temiz değildir.

Özellikle Cumhuriyetin kurulmasından sonra düşünceleri, şiir ve yazıları nedeniyle çok sayıda şair ve yazarın başı belaya girmiş; öldürülmüş, hapsedilmiş ya da sürgün edilmişlerdir.

Bunlardan idama mahkûm edilenlere örnek olarak, kendisine isnat edilen “*Şapka kanununa muhalefet ve halkı isyana teşvik*” suçuyla yargılanıp idam edilen Erzurumlu Talip (1884-1928) ile yazdığı bir kitapçık yüzünden yine Şapka kanununa karşı geldiği iddiasıyla idama mahkûm edilen İskilipli Atıf Hoca (1875-1926)’yı gösterebiliriz.

Cumhuriyet döneminde idama mahkûm edilenlerin dışında faili meçhul olarak öldürülen şair ve yazarların sayısı da bir hayli fazladır. Bu şekilde öldürülen şair ve yazarlardan örnek verecek olursak şu isimleri sıralayabiliriz: Ali Şükrü Bey, Hüseyin Hilmi, Sebahattin Ali, İlhan Egemen Darendelioğlu, Kemal Fedai Coşkun, İsmail Gerçeksöz, Uğur Mumcu, Abdi İpekçi, Çetin Emeç, Musa Anter, Hırat Dink.

Yazdıkları sebebiyle haklarında dava açılan, hapse mahkûm olan, sürgün edilen ya da başka ülkelere kaçmak zorunda kalan şair ve yazarlardan belli başlı birkaç isim ise şöyledir:

- Milli Mücadeledeki aktif rollerine rağmen Cumhuriyet kurulduktan sonra yurt dışına çıkan Mehmet Akif Ersoy ve Halide Edip Adıvar,
- Kurtuluş Savaşı sonrasında düşman işbirlikçisi olarak görülüp 28 Mayıs 1927’de kabul edilen bir yasa ile yurttaşlıktan çıkarılan ve 150’lilikler listesi olarak bilinen listede yer alıp yurt dışına sürgün edilen Rıza Tevfik Bölükbaşı, İzmirli Hafız İsmail, Refik Halit Karay,
- Cumhuriyetin kurulmasından itibaren yapılan bütün devrimleri büyük bir coşku ile savunduğu halde “Yaban” adlı romanında sosyal eleştiri yaptığı için zoraki olarak yurt dışına diplomat olarak gönderilen Yakup Kadri Karaosmanoğlu,

- Sosyalist bir dünya görüşüne sahip oldukları için hapse mahkûm edilen Nazım Hikmet, Abidin Dino, Ahmed Arif, Enver Gökçe, Yaşar Kemal, Kemal Burakay
- Gazetede yazdığı yazılar sebebiyle 1925 tarihinde yargılanıp sürgüne gönderilen Zekeriya Sertel.....
- İslami dünya görüşünü savundukları için zaman zaman hapse mahkûm edilen Said Nursi, Necip Fazıl Kısakürek, Osman Yüksel Serdengeçti, Emine Şenlikoğlu,
- Şiirlerinde milli mücadeleyi anlattığı ve Cumhuriyet döneminin en ünlü şairi olarak bilindiği halde Adalet Partisi Milletvekili olduğu için 1960 ihtilalinde hapse mahkûm edilen Faruk Nafiz Çamlıbel,
- Yazdığı yazılar ya da siyasi düşünceleri nedeniyle yönetimin şimşeklerini üzerine çeken ve hükümete karşı çıktıkları gerekçesiyle hapis yatan, sürgün edilen ya da sürgün edilmek zorunda bırakılan Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı), Ahmet Emin Yalman,
- Okuduğu kitaplar sebebiyle “Yabancı rejimler lehinde propaganda yapmak ve halkı isyana teşvik etmek” suçlamasıyla hapse mahkûm olan Orhan Kemal,
- “Fikrimin İnce Gülü” adlı romanında “askeri kuvvetleri tahkir ve tezyif ettiği” suçlamasıyla 1981’de hakkında dava açılıp takibe alınan Adalet Ağaoğlu ve daha pek çok isim.

Türk ve dünya edebiyatında yazdıkları eserler yüzünden başı belaya giren; bu yüzden idam edilen, faili meçhul bir şekilde katledilen, takibata alınan, haklarında dava açılan, memleketlerinden kaçmak zorunda bırakılan ya da sürgün edilen şair ve yazarlardan sadece isimleri tespit edilenler bile ne yazık ki, binlerle ifade edilebilecek kadar fazladır. Yukarıda verilen isimler yazılarıyla başı belaya giren şair ve yazarlara sadece örnek olsun diye verilen isimlerdir. Şair ve yazarların fikir ve yazılarından dolayı bu tarz muamelelere maruz kalmamaları ya da bu sayının asgari düzeylerde

olması insan hak ve hürriyetlerinin gelişmesi; eleştiri hakkıyla hakaret arasındaki çizginin korunması ve sorumluluk bilincinin gelişmesiyle doğru orantılıdır. Arzumuz şair, yazar ve fikir adamlarının bu tarz muamelelere maruz kalmamalarıdır.

YAKILAN KÜTÜPHANELER VE YASAKLANAN KİTAPLAR

Kitaplar milletlerin bilimsel ve kültürel birikimleridir. Bu birikimler ise milletlerin akıl hazineleri, hafızaları ve kimlikleridir. Ne var ki, öfkenin hâkim olduğu özellikle savaş dönemlerinde bu varlıkların ve hazinelerin değeri pek bilinmiyor. Özellikle böyle dönemlerde bir toplumu yok etmeye kararlı öfkeli insanlar, o toplumun kimliği, kültürel birikimleri ve hafızaları olan kitapları ve kitapların korunduğu kütüphaneleri de yakmaktan çekinmiyorlar.

Kütüphane ve kitap yakma hastalığı her dönemde görülmekle birlikte bu konuda haklı bir şöhrete sahip olan, Batı'dır.

Bu iddiada bulunurken M.Ö. 212'de Çin hükümdarının edebî eserler başta olmak üzere resmi tarihe karşı çıkan yazarların Çin ile ilgili bütün kitapları yaktırması, Moğol istilasında Cengiz Han'ın ordularının Bağdat'taki kütüphaneleri yaktırma hadiselerini elbette göz ardı etmiyoruz. Ancak tarih boyunca pek çok savaşın müsebbibi, yakın geçmişte I. ve II. Dünya savaşları başta olmak üzere pek çok savaşı çıkaran, günümüzde ise Suriye ve Irak başta olmak üzere halen pek çok ülkede devam eden iç savaşların, etnik ve mezhep çatışmalarının ve askerî darbelerin baş rol oyuncusu Batı, kütüphane yakma konusunda da öncüdür. Batının kütüphane ve kitaplarla ilgili serüvenini özet olarak maddeler hâlinde şu şekilde gösterebiliriz:

Makedonya kralı Büyük İskender M.Ö. 330 tarihinde Persepolis Kütüphanesini yakmıştır.

Roma'daki fanatik rahipler, M.Ö. 75 tarihinde gizli ilimlere yer verildiği tahmin edilen Sibyllian kitaplarını yakmışlardır.

Genel kabul gören görüşe göre Antik çağın en büyük kütüphanesi sayılan ve 900 000 el yazma eser bulunduran Mısır'daki İskenderiye Kütüphanesi, 391 yılında Roma İmparatoru I. Theodosius'un emriyle dağıtılmış; içinde bulunan kitapların tamamı şehrin hamamlarına dağıtılarak yakıtılmıştır.

İskenderiye Kütüphanesi 490 yılında Romalı rahipler tarafından ikinci kez yakıtılmıştır.

1499 yılında Endülüs'te (Bugün bilinen adıyla İspanya'da) Granada Başpiskoposu Cisneros'un talimatıyla bir milyon civarında el yazma eser yakıtılmıştır.

1549 yılında Roma Katolik Başpiskoposu, Maya uygarlığına ait bütün eserleri yakmıştır.

1917'de Rusya'da Büyük Ekim Devrimini gerçekleştirip Çar II. Nikolay'ı tahttan indiren Bolşevikler komünizme engel ya da aykırı gördükleri bütün kitapları yakmışlardır.

II. Dünya Savaşının hüküm sürdüğü 1933-1945 tarihlerinde Nazi Almanyasında bir kısmı bombardımanlarda bir kısmı ise Naziler tarafından düzenlenen gece festivallerinde olmak üzere yüzbinlerce eser yakılmış ya da tahirip edilmiştir.

1992'de Sırp'lar tarafından yapılan bombardımanlar ve kundaklamalar sonucunda Bosna Ulusal Üniversitesinde bulunan yaklaşık bir buçuk milyon kitap yakılmış; yok edilmiştir.

ABD'nin Irak'ı işgali sırasında buradaki kütüphanelerde bulunan ve Mezopotamya'nın ilk yerleşik toplumu olan Sümerler, Babil ve Asur medeniyetlerinden İslam medeniyetine kadar olan süreçte yeryüzünde eşi bulunmayan ve ilk yazı örnekleri olan çivi yazısı tabletlerin, Hz. Muhammed a.s.'a vahyin ilk nazil olduğu dönemde kemik parçalarına, hurma yapraklarına ve derilere yazılan ayetlerin, bu ayetlerin toplandığı ilk Mushafların ve yine bu medeniyetlere ait binlerce elyazma eserin muhafaza edildiği kütüphaneler yakılıp

yıkılmış; her biri bulunmaz bir hazine değerinde olan eserler yok edilmiştir.

Halen barışın sağlanmadığı Suriye’de insanlık tarihinin en eski ve en değerli eserlerinin bulunduğu yüzlerce kütüphane Suriye rejimi, Rusya ve ABD başta olmak üzere pek çok ülke tarafından yapılan bombardıman ve yağmalamalar sonucunda yerle bir edilmiş; içinde bulunan eserler yakılıp yağmalanmış ve yok edilmiştir.

Konunun ciddiyetini ve vahametini ortaya koymak için yukarıda verilen bu belli başlı hadiselerin dışında bunlara benzer daha pek çok hadise örnek olarak gösterilebilir. Bu hususta daha fazla örnek görmek isteyenler çevirisi Aziz Ufuk Kılıç tarafından yapılan Lucien X. Polastron’un “Kitap Yakmanın Tarihi” adlı eserine bakabilirler (POLASTRON: 2015).

Bu hadiseler genel anlamda Batı’nın özel anlamda ise Kilise’nin kütüphane ve kitap yakma hususundaki sicilini açıkça ortaya koyar. Hatta Batı’da kimi zaman kitaplar yazarlarıyla birlikte yakılmışlardır. Örneğin, Hz. İsa’nın Allah olmadığını savunan Servetüs, 1553’te yazdığı eserler yüzünden Cenova Şehir Konseyi tarafından kafir ilan edilerek kitaplarıyla birlikte yakılmıştır. Aynı şekilde 415 yılında İskenderiye’de çıkan bir isyan sırasında matematik, astronomi gibi bilim dallarında önemli bir yeri olan kütüphane müdürü kütüphanedeki değerli eserlerle birlikte yakılmıştır. Bunların dışında yine papazlık eğitimi de almış olan Giardano Bruno, evrenle ilgili görüşleri Kiliseye aykırı olduğu için 1600 yılında Engizisyon mahkemesinde yargılanmış ve yakılmıştır.

Batı ya da Kilise, kendi düşüncesine aykırı olan kitapların yanı sıra kutsal kitap olarak kabul ettikleri İncil tercümelerini bile yakmakta bir beis görmemiştir. Mesela Protestanlığın kurucusu olan Martin Luter’in, herkes anlayabilsin diye İncil’i Almanca’ya çevirmesi Kilise tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmış ve yapılan çevirilerin tamamı Kilise tarafından yakıtılmıştır. Yine aynı dönemde William Tyndale de İncil’i İngilizceye çevirdiği için büyük tepki görmüş; eseri yasaklanmış ve yakıtılmıştır. Hz. İsa döneminde

halka Aramice anlatılan ve ilk kez Yunanca metin hâline getirilen İncil daha sonraki dönemlerde Latince'ye çevirilmiştir. Ancak zamanla Kilise tarafından İncil'in Latince'nin dışında İspanyolca, Almanca, Fransızca, İtalyanca vb. dillere çevrilmesi yasaklanmıştır. İncil'in dışında Tevrat ve Kur'an-ı Kerim metin ve çevirileri de yine Kilise tarafından pek çok ülkede yakılmış ve yasaklanmıştır.

Ayrıca, Hz. Meryem'in tanrının annesi olmadığını ileri sürdüğü için Konstantinopolis patriklerinden Nestoius'un bütün kitapları; Yahudi bir din alimi olan Moshe ben Maimon'un "Kafası Karışmış Olan'a Rehber" adlı kitabı; Brezilyalı romancı Jorge Amado'nun eserleri gibi binlerce eser yine Kilise tarafından yakılmıştır.

Hangi çağda, hangi ülkede, hangi dilde ve hangi medeniyete ait olursa olsun yakılan bütün kütüphanelerdeki eserler insanlığın ortak hafızası, ortak hazinesi ve ortak değeridir. Kim ve hangi devlet yakarsa yakсын yakılan aslında bir milletin kimliğidir.

Kitap yakma ve yasaklama alışkanlığı Batı'da olduğu gibi ülkemizde de zaman zaman nüksetmiştir. Özellikle Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda ve daha sonra askerî darbe dönemlerinde bu durum sıklıkla yaşanmıştır. Mesela pek çok yazılı kaynaktaki yer aldığı üzere İskilipli Atıf Hoca, 1924 yılında yazmış olduğu "Frenk Mukallitliği ve Şapka" adlı kitabın basımından bir yıl sonra (1925) çıkan "Şapka Giyilmesi Hakkında Kanun"a muhalefetten tutuklanmış; 1926 yılında Ankara İstiklal Mahkemesinde yargılanarak idam edilmiştir.

Aynı şekilde, Cumhuriyetin bu ilk yıllarından tek parti döneminin sona erdiği 1950 tarihine kadar zaman zaman askerlerin medreselere baskınlar düzenleyerek Kur'an-ı Kerim'i; tefsir, hadis, fıkıh ve siyer kitaplarını, mevlit, ilmiyal hatta dua kitapları gibi dinî mahiyet arz eden kitapları toplatıp yaktırdıkları pek çok kitap ve makalede dile getirilmiştir.

Demokrasinin olmadığı tek parti ve askerî darbe dönemlerinde dinî eserlerin yanı sıra komünizmi, sosyalizmi daha doğrusu gücü

elinde bulunduran yönetim ve iktidarların “suç unsuru sözler içerdiği” zannıyla her tür kitap, dergi, gazete bu yasaklardan, yazarları da yargılanmaktan ve hapse atılmaktan nasiplerini almışlardır.

Bülent Habora’nın, Yasak Kitaplar adlı eserinde belgelerle ortaya koyduğu gibi Türkiye sınırları içerisinde bu tür sıkıntılı zamanlarda “Kitap, dergi, gazete, broşür, bildiri, albüm, harita, takvim, afiş, film, fotoğraf, plak, bülten nutuk, döviz, kaside, katalog, kartpostal, risale, destan, mektup, fotokopi, rapor, pul, şekerlerin sarılı olduğu kâğıtlar, faturalar, ses bantları, rozetler ve daha bir sürü şey yasaktır.” (HABORA, 1969: 123-124).

Cumhuriyet döneminde yasaklanan edebî eserler de bir hayli fazladır. Bunların her birinin adını ayrı ayrı yazmak mümkün değildir ve gereksizdir. Çünkü yasaklanan bu yayınların adlarına internet arama motorlarında rahatlıkla ulaşılabilir. Ancak hemen her dönemde eserleri yasaklanan ve ömür boyu yazdıkları yüzünden mahkemelerde ya da hapishanelerde ömür tüketen, yurt dışına çıkan hatta yazdıkları hayatlarına mal olan belli başlı birkaç isimden söz edilecek olursa akla ilk gelenler şunlardır:

İskilipli Atıp Hoca, Said-i Nursi, Sebahattin Ali, Sait Faik Abasıyanık, Nazım Hikmet Ran, Necip Fazıl Kısakürek, Osman Yüksel Serdengeçti, Orhan Kemal, Ahmet Arif, Musa Anter, Aziz Nesin, Adalet Ağaoğlu, İsmail Beşikçi, Şule Yüksel Şenler, Emine Şenlikoğlu, Kemal Burkay, Yaşar Miraç vb.

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere tarihin her döneminde iktidarlar her ne kadar “*Kanunun üzerinde hiçbir güç yoktur*” deseler de keyfi olarak ya da hukuk dışı kararlarla kitapların yakıldığı ya da yasaklandığı hep olagelmıştır.

Cumhuriyet’in kurulmasından sonra Türkiye’de yasaklanan ve toplatılan yayınlar her ne kadar Bakanlar Kurulu Kararlarıyla ya da bir kanuna dayandırılarak yapılmış ise de genel anlamda polis ya da jandarma marifetiyle evlere, işyerlerine ya da kurum ve kuruluşlara

yapılan baskınlarda el konulan kitaplar çoğu kez yargı kararı beklenmeden ve kanunlara aykırı olarak baskın düzenleyenlerin ya da bu tür kitaplarla ilgili bilirkişi raporunu hazırlayanların / hazırlatanların insafına bırakılmıştır.

Ancak 1991 yılında TCK'nın 141, 142 ve 143. Maddelerinin mevzuattan çıkarılması ve yine 2012 yılında 3. Yargı Paketi kapsamında yapılan düzenlemeyle birlikte bu tür yasakların neredeyse tamamına yakını kaldırılmıştır. Şair, yazar ve fikir adamlarının bundan sonra bu tarz muamelelere maruz kalmamaları en içten arzumuzdur. Çünkü insan hak ve özgürlüklerinin gelişmesi şair, yazar ve düşünürlerin fikirlerini açıkça ifade etmeleri ve sorumluluk bilinçleriyle doğru orantılıdır. Bu husus tabii ki, hiçbir meslek grubuna suç işleme, başkalarına hakaret etme hakkını vermez. Şair, yazar ve düşünürlerimizin de eleştiri hakkıyla hakaret etme arasındaki çizgiyi korumaları gerekir.

HUKUKİ OLAYLARI KONU EDİNER BELLİ BAŞLI EDEBİ KİTAPLAR

Edebî eserler hukuka ve hukukî uygulamalara ayna tutar. Hukuk ve hukukçunun aslında nasıl görüldüğünü edebiyat aynasında gösterir.

Hukukî olayları ele alan bu tür eserlerin bazıları bize hukuk felsefesi ile ilgili bilgi verirken bazıları da yapılan bir hukuksuzluğu, hukuk adına yapılan bir garabeti ya da bir cinayet öyküsünü ele alır. Siyasetname tarzı eserlerde ise adaletin önemi, hükümdar ve kadıların adaletle hükmetmelerinin gerekliliği gibi konular üzerinde durulur.

Hukuk ya da hukukî olayları konu edinen belli başlı edebî eserlerden birkaç tanesini şu şekilde gösterebiliriz:

1) Siyasetname Türünden Yazılan Eserler:

Siyasetname, Arapça *siyaset* ve Farsça *name* kelimelerinden oluşmuş bir terkiptir. Arapça *sys* (*seyese*) kökünden türeyen siyaset kelimesi, Arapça “*bir nesneyi dikkatle gözetmek*”, “*vali ve hâkim olmak*”, “*halkı gözeterek yönetmek*”, “*bu yolda gerekli tedbirleri almak*” gibi anlamlara gelir. Farsça’da bir isim olan *name* kelimesi ise, “*mektup*” ya da “*risale*” demektir.

Siyâsetnâme ise, genel anlamda devlet adamlarına devleti yönetmeye ilişkin bilgiler veren edebî türün adıdır. Arap, Fars, Hint ve Türk edebiyatlarında başta padişahlar olmak üzere, sadrazamlar, kadılar vb. devlet adamları için yazılmış sayısız örnekler mevcuttur. Hükümdarlara yazılan siyasetnamelerde hükümdarlığın önemi, onlarda olması gereken vasıflar, hükümdarlığın şartları, maiyetindekilere karşı tutumu vb. bilgiler verilir.

Bu tarzda yazılmış ilk örnek, tahminen M.Ö. 1.yüzyılda Beydeba tarafından fabl tarzında yazılıp Hint Hükümdarı Debşelem'e sunulduğu belirtilen **Kelile ve Dimne**'dir. Fabl tarzında yazılan bu eser, siyasetten, yönetmenin sıkıntılarından, yöneticilerin dikkat etmeleri gereken hususlardan, vefa ve vefasızlıktan, doğruluk ve hilekârlıktan, erdemli yaşamdan ve kıskançlıktan ve bunlara benzer daha pek çok konudan bahseden hikâyelerden oluşan bir eserdir.

Türk edebiyatında siyasetname tarzında yazılmış ilk eser ise Balasagun'lu Yusuf Has Hacib'in 11. yüzyılda Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a (Ebu Ali Hasan bin Süleyman Arslan'a) atfen yazdığı ve takdim ettiği **Kutadgu Bilig**'dir.

Mesnevi tarzında, aruz vezniyle ve Karahan Türkçesiye yazılan bu eserin, İslamiyet'in Türkler tarafından kabul edilmesinden sonra yazılan ilk yazılı eser olduğu kabul edilmektedir.

Ancak siyasetname türü dendiğinde akla ilk gelen ve bu türe ismini veren eser, Selçuklu Devleti'nde vezirlik yapmış olan Nizamü'l-Mülk'ün yine 11. yüzyılda Farsça yazdığı **Siyasetname (Siyerü'l-Mülûk)**'dir.

50 bölümden meydana gelen eserde, ideal bir hükümdar olmanın ve ideal bir hükümdar olarak kalmanın ilkeleri belirtildikten sonra adalet kavramının her şeyin üzerinde olduğu, bir devletin ayakta kalmasının esas şartının bu olduğu üzerinde durulur.

Eserde ayrıca, padişahın kötü yola sapmaması, şeriaten ve adaletten uzaklaşmaması, adaletin sağlanmasında birinci derecede hükümdar sorumlu olduğu için kritik davalara kendisinin bakması ve hak edenin hakkını bizzat kendisinin vermesi; bütün bunlarda yanlışlığa düşmemesi için de âlimlere danışması gerektiği sıklıkla vurgulanmıştır.

Bu eserlerin dışında özellikle Osmanlı döneminde siyasetname türünde pek çok eser yazılmıştır. Bunlardan birkaçı şunlardır:

Kenzü'l-Kübera ve Mehekkü'l-Ulema: Kutadgu Bilig'den yaklaşık 300 yıl sonra Şeyhoğlu Sadrüddin Mustafa tarafından yazılan bu eser devlet teşkilatını konu edinmekte ve başta padişah olmak üzere toplumun sadrazam, vezir, vali, hâkim gibi idareci sınıfına hitap ederek bir silsile hâlinde yönetimde yer alan herkese görevini hatırlatmaktadır. Eser, Prof. Dr. Kemal Yavuz tarafından giriş, transkripsiyonlu metin ve gramatikal bir indeks ile ilim alemine sunulmuştur.

Nasihat-ı Sultan Murad: Bu eser 1421-1451 yılları arasında Osmanlı tahtında bulunan Sultan II. Murat'a aittir. Eser II. Murad'ın oğlu Fatih Sultan Mehmet'e yaptığı nasihatleri içermektedir.

Enisü'l-Celis: Kasım b. Seydi el-Hafız Ankaravi tarafından yazılan eser dönemin hükümdarı II. Murad'a sunulmuştur.

Miftahu'l-Adl: Adı "*adaletin anahtarı*" anlamına gelen ve Hacıoğlu Hüsameddin tarafından Çağatayca olarak yazılan bu eser, Timur Beg adına yazılmıştır.

Asafname: Kanuni Sultan Süleyman döneminin önde gelen ilim ve devlet adamlarından Sadrazam Lütü Paşa tarafından yazılmıştır.

Umurü'l-Ümera: Adı "*yöneticilerin işleri*" anlamına gelen bu eser, 1582 tarihinde Şeyh Osman bin Ali tarafından yazılmıştır.

Gencine-i Adalet: Adı "*adalet hazinesi*" anlamına gelen bu eser, Katibi Sadık tarafından yazılıp I. Ahmet'e sunulmuştur.

Ahlak-i Alai: 16. yüzyılda Kınalızade Alaeddin Ali Çelebi tarafından üç bölüm hâlinde yazılan bu eserin üçüncü bölümünde devlet yönetimine ve siyasi ahlaka yer verilmiştir.

Nasayıhu'l-Müluk: Yöneticilere (hükümdarlara) devlet yönetimiyle ilgili nasihatler içeren bu eser Abdulmecid Sivasi tarafından yazılmış olup 1604 tarihinde I. Ahmet'e sunulmuştur.

Nasayıhu'l-Vüzera ve'l-Ümera: 1716'da vefat eden Kavalalı Defteri Mehmet Paşa tarafından yazılmıştır. Eser, Hüseyin Ragıp

Uğural tarafından sadeleştirilerek, Devlet Adamlarına Öğütler adıyla Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır.

Gülşen-i Müluk: Eser, Kanuni Sultan Süleyman'ın arzusu ve Rumeli, Bosna ve Budin Beylerbeyi olan Mehmet Paşa'nın ricası üzerine Zaîfî Pir Muhammed tarafından Farsça'dan Türkçeye tercüme edilmiş ve Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuştur.

Siyasetname tarzında Osmanlı edebiyatında te'lif, tercüme ve şerh şeklinde pek çok eser yazılmıştır. Ancak bunların tamamını burada yazmak yerine örnek olsun diye yukarıda verdiğimiz eser adlarının yeterli olduğunu düşünüyoruz.

Bu tür eserlerin tamamında üzerinde en çok durulan konu adaletin sağlanması konusudur. Çünkü adalet mülkün temelidir.

2) Roman, Hikâye ya da Tiyatro Tarzında Yazılan Eserler:

Gerek dünyanın değişik ülkelerinde gerekse ülkemizde hukuki olayları konu edinen sayısız eser yayımlanmıştır. Bu eserlerde genel anlamda temel amaç hukukun hâkim kılınması ve adaletin sağlanmasıdır. Söz konusu bu eserlerin bir kısmı hukuk adına ne tür hukuksuzlukların yapıldığını ya da hukuksuzluğun önlenmesi için neler yapılması gerektiğini mantık çerçevesi içinde eleştirerek, bir kısmı abartıp karikatürize ederek, bir kısmı ise acıklı bir biçimde anlatıp okuyucuyu hüznlendirerek ifade etmeye çalışır. Diğer bir kısmı ise adaleti sağlamak için yazılı kuralların her zaman yeterli olmadığını ifade etmek için ülkelerin hukuk anlayışlarını ve tabu hâline gelen hukuk uygulamalarını doğrudan tartışmaya açarak adaletin sağlanmasına katkıda bulunur.

Bu sebeple hukuk insanının, bu alanda yazılmış olan bu tarz eserleri okumalarında büyük faydalar vardır. Dünya edebiyatında ve ülkemizde ortaya konmuş bu eserlerin sadece isimlerini bile burada anmamızın mümkün olmadığı malumunuzdur. Bu sebeple dünyanın değişik ülkelerinde ve ülkemizde çeşitli yazarlar tarafından hukuki

meseleleri konu edinen eserlerden birkaç tanesini örnek olsun diye şu iki başlık altında vermeyi uygun görüyoruz:

a) Dünya Edebiyatından Örnekler

Suç ve Ceza (*Fyodor Dostoyevski*): İlk defa 1866'da Rusça olarak yayımlanmıştır. Dostoyevski eseri, Rusya'da yaşanan siyasi ve ekonomik bunalım sırasında gözlemlendiği olaylardan yola çıkarak yazmıştır. Romanın başkahramanı Raskolnikov başarılı bir hukuk öğrencisi olmasına rağmen fakirlikten dolayı eğitimini bırakmak zorunda kalır. Bu durum iç dünyasında cinayete ve hapse götürecek kadar büyük sıkıntılara ve ardından da büyük vicdan azabına sebep olur.

Yabancı (*Albert Camus*): İlk kez 1942'de Fransızca olarak yayımlanmıştır. Eserde, Cezayir'de Arap asıllı birini öldüren Fransız Meursault'un, kendisini ölüme götüren süreci nasıl izlediği, yaşamında nasıl bir hisse kapıldığı, hayattan nasıl bezdiği, dünyanın nasıl anlamsızlaştığı ve yaşadığı çevrede nasıl yabancılaştığı anlatılmaktadır.

Kırmızı Pazartesi (*Gabriel García Marquez*): 1982 yılında Nobel Edebiyat Ödülü verilen bu eser, 1981'de İspanyolca olarak yayımlanmıştır. Eserde Marquez'in çocukluk yıllarını geçirdiği Kolombiya'nın bir şehrinde yaşanan gerçek bir namus cinayeti anlatılır.

Sefiller (*Victor Hugo*): Eser ilk olarak 1862'de Fransızca olarak yayımlanmıştır. Eserde doğal olarak yer alan pek çok karakterin ve özellikle Jean Valjean'ın yaşam mücadelesinin yanı sıra kanun ve merhamet, adalet, din, siyaset vb. konular ele alınmıştır.

İnsanlar ve Fareler (*John Steinbeck*): İlk defa 1937'de İngilizce olarak yayımlanmıştır. 1920'lerdeki bunalımda evsiz kalan Steinbeck hayatından yola çıkarak yazdığı eserde iki çiftlik işçisi olan George Milton ve Lennie Small'un anılan bunalımda yaşadıkları sıkıntıları ve trajediyi anlatır.

Hamlet (*William Shakespeare*): İngiliz edebiyatının en önemli trajik eserlerinden biri olan Hamlet'in 1601'de yazıldığı tahmin edilmektedir. İhanet, kin ve intikam duygusunun ön plana çıktığı eserde Danimarka prensi Hamlet'in, kral olan babasını öldürüp yerine geçen ve annesiyle evlenen amcasını öldürme konusundaki kararsızlığı ve ondan nasıl intikam aldığı anlatılır.

Bülbülü Öldürmek (*Harper Lee*): Modern Amerikan edebiyatının önemli romanlarından biri olan eser, 1960 yılında İngilizce olarak yayımlanmıştır. Eser, yazarın daha on yaşında iken 1936 yılında yaşadığı bir olaydan esinlenilerek yazılmıştır. Yazar romanında, ABD'nin güneyindeki bir kasabada yaşayan ve asılsız bir iddiayla yargılanan bir zenci ile onu savunduğu için kasabadakilerle ters düşen Avukat Atticus Finch'in başından geçenleri anlatır.

Savaş ve Barış (*Lev Nikolayeviç Tolstoy*): Eser ilk kez 1865'te Rusça olarak yayımlanmıştır. Eserde, Rusya'nın Fransa tarafından istila edildiği dönemde yaşanan sıkıntılar beş asil Rus aileden örnekler verilerek anlatılmış ve bu sıkıntıların Rus toplumunda meydana getirdiği travmalar gösterilmeye çalışılmıştır.

Dava (*Franz Kafka*): Eser yazarın ölümünden iki yıl sonra yakın bir arkadaşının katkılarıyla 1925'te Almanca olarak yayımlanmıştır. Eserin başkahramanı olan Josef K., bir sabah uyandığında sebebini bilmediği bir suçla dava edildiğini öğrenir. Başlangıçta bir şaka olduğunu zanneder ama kısa bir süre sonra durumun ciddiyetini öğrenir. Çalıştığı bankadaki arkadaşları davadan haberdardır. Ancak mahkemeye çıkarılmaz ve cezasını beklemeye başlar. Romanda, insanın dünya tarafından zaten tutuklu olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Cengizhan'a Küsen Bulut (*Cengiz Aytmatov*): Eser Kırgızistan'da yayımlanmıştır. Eserde konu, savaş esnasında düştüğü esaretten kurtulup memleketine geldikten sonra düşüncüleri yüzünden mahkum olan öğretmen Abutalib Kuttubayev ile Stalin rejimine yaranmak için başkalarını haksız yere suçlayan yargıç Tansıkbayev etrafında şekillenmektedir. Babası 1938'de Sovyet

rejimi tarafından kurşuna dizilen Aytmatov, eserinde bazı insanların bir yerlere gelmek için bazı insanları nasıl kullandığını anlatmaya çalışmıştır.

Dünya edebiyatında hukuki olayları inceleyen romanlar bunlardan ibaret değildir. Bunlara Shakespeare'nin Venedik Taciri, Lady Machbet adlı eserlerini, F. Kafka'nın Ceza Sömürgesi ve Hukuk Öyküleri adlı eserini, Lev Tolstoy'un, İvan İlyiç'in Ölümü adlı eserini, Gogol'un Palto adlı eserini, Albert Camus'un Düşüş adlı eserini, Dostoyevski'nin Karamazov Kardeşler adlı eserini ve daha pek çok eser ekleyebiliriz. Ancak burada amacımız hukuki olayları konu edinen dünya çapındaki eserlerden birkaç örnek sunmaktır. Bu sebeple verilen bu örneklerin yeterli olduğunu düşünüyoruz.

Ayrıca, yukarıda verilen eser adlarının hemen tamamının Avrupa, Amerika, Rusya vb. ülke edebiyatlarına ait olması, İran, Arabistan, Pakistan, Hindistan gibi ülkelerden eser adlarının verilmemiş olması buralardan bu tür eserlerin olmadığını göstermez. Bu durum, sözü edilen ülkelerde yetişen edebiyatçılara ait bu tarz ürünlerin dilimize çevrilmemiş olmasından ve bu edebiyatlardan maalesef fazla haberdar olmamamızdan kaynaklanır ki, bu dünya edebiyatı için önemli bir eksikliktir. Bizim için de bir mahcubiyet sebebidir. Umarım kendi medeniyet coğrafyamız olan bu ülke edebiyatlarının da hiç olmazsa bu alanda yazılmış belli başlı eserlerinin çevirisi en kısa zamanda yapılır ve bunlardan da haberdar oluruz.

b) Türk Edebiyatından Örnekler

Esrar-ı Cinayat (Ahmet Mithat Efendi): Edebiyatımızda ilk yerli polisiye roman olarak kabul edilen eser 1883 yılında yazılmıştır. Eser, 1870'lerde İstanbul'da genç bir kız ile iki adamın öldürülüşünü konu edinmektedir. Eser bu türden yazılan ilk örnek olmasına rağmen, olay örgüsü, dramatik yapısı, polis teşkilatının işleyiş biçimini yansıtmaması, cinayetle ilgili pek çok ayrıntıya yer vermesi ve karakterlerin tasviri bakımından son derece başarılıdır.

Saray ve Ötesi (Halit Ziya Uşaklıgil): İlk defa 1940 yılında yayımlanan eser, II. Abdulhamit'in tahtan indirilmesinden sonra göreve getirilen Sultan 5. Mehmet Reşat'ın saray mabeyn kâtipliğini yaptığı sırada (1908-1912) şahit olduğu Osmanlının dağılma sürecine ışık tutan tarihî bir romandır. Eserde, koca imparatorluğun nasıl çöktüğü; hareket ordusunun 31 Mart isyanını bastırması, II. Abdulhamit'e karşı halkın ve askeriye'nin başkaldırması; Mahmut Şevket Paşa'nın idareyi ele geçirmesi ve 5. Mehmet Reşat'ın tahta çıkarılması gibi saraydaki bir dizi entrika ve haksızlıklar anlatılmaktadır.

Suçlu (Orhan Kemal): İlk kez 1957'de yayımlanan eser, 2 cilttir (Suçlu 1- Suçlu 2 / Sokakların Çocuğu). Eserin birinci cildinde hayatta kalmaya çalışan küçük Cevdet'in acılı hayatı ve sokağa düşme serüveni, ikinci ciltte ise yine Cevdet'in iç dünyası ve yazarın belli bir politik bakışla insana olan sevgisi dile getirilmekte; asıl suçlunun sokağa düşen çocuk değil onu sevgiden mahrum bırakan ve sokaktaki tehlikelere karşı koruyamayan aile, toplum ve devlet olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır.

Reis Bey (Necip Fazıl Kısakürek): 1964 yılında yayımlandı. Yazarın 1960 ihtilaliyle girdiği hapiste yazdığı bu tiyatro eseri 3 perdeden oluşmaktadır. Eserin başkahramanı, ömrü otel odalarında geçen, merhametsiz, yalnız ve tuhaf bir ağır ceza reisi olan Reis Bey'dir. Eserde, haksız bir ithamla yargılanan gence verdiği idam fermanının infazından sonra gencin suçsuz olduğunun ortaya çıkması üzerine hakimlikten ayrılan bir hakimin iç dünyasına ışık tutulmakta, merhametten uzak her hükmün adaletsizliğe neden olacağı anlatılmaya çalışılmaktadır.

Bir Düşün Gecesi (Adalet Ağaoğlu): İlk kez 1979'da yayımlanan eserde, 12 Mart 1970'teki askerî darbeye yaşanan değişim, bu değişimle gelen bunalım ve öğrenci olaylarından hareketle bir Türkiye panoraması yapılmıştır. Eserin konusu sanayici İlhan Dereli ile Tümgeneral Hayrettin Özkan'ın çocukları Ayşen ve Ercan'ın izdivacıdır. Eserde burjuvaya yöneltile eleştiriyile

özeleştirici iç içedir ve baştan sona söz konusu bireyler arasındaki sevgisizlik, güvensizlik, doyumsuzluk gibi toplumsal çözülüşe götüren konular üzerinde durulmaktadır.

Salkım Hanımın Taneleri (Yılmaz Karakoyunlu): 1989'da yayımlanan eser, Türkiye'nin bunalımlı bir dönemi olan İkinci Dünya Savaşı yıllarında çıkarılan Varlık Vergisi'ni, bu verginin ağır yükünden bunalan ve vergilerini ödeyemeyen Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin ve Türklerin Haydarpaşa Garı'ndan Aşkale'ye sürgüne gönderilmelerini ve mülkiyetin el değiştirmesiyle dağılan aile ilişkilerini konu almaktadır.

Bir Ceza Avukatının Anıları (Faruk Erem): Eser, bir ceza avukatı olan yazarın meslek hayatında karşılaştığı ya da meslektaşlarından duyduğu adli ve dramatik olayları içermektedir. 1979'da aynı zamanda dört bölüm hâlinde senaryolaştırılan, 12 Eylül yönetimi tarafından yasaklandığı için ancak 1989'da yayımlanabilen eserde, “Suçluyu kazıyınız altından insan çıkar” sözünden hareketle suçluya insanca bir gözle bakılması gerektiği hususu ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

Mahkeme Kapısı (Sait Faik Abasıyanık): Eser, yazarın 1942 yılında Haber Gazetesinde adliye muhabirliği sırasında yazdığı 26 hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyelerin tamamında yazarın adliyedeki duruşmalarda şahit olduğu olaylar anlatılır. Bu olaylar mahkemelerde görülen hırsızlık, dolandırıcılık, rüşvet, boşanma, cinayet ya da anlamsız veya basit suçlar nedeniyle mahkemelere düşen insanların, sokak çocuklarının başından geçen olaylardır.

Kurt Kanunu (Kemal Tahir): İlk kez 1969 yılında yayımlanmıştır. Eserde, 1926 yılındaki İzmir Suikastı'nın arka planı ile eski ittihatçıları arasında yaşanan iktidar mücadelesi anlatılmaktadır. Eser yayımlandıktan sonra “cumhuriyet yönetimini eleştirdiği ve Mustafa Kemal Paşa'yı küçük düşürdüğü” iddiasıyla tartışmalara sebep olmuştur.

Yusuf ve Züleyha (Abdülhakim Koçin): Yusuf Kıssası, Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de anlatılan bir kıssadır. Bu sebeple binlerce yıldır bütün dünya edebiyatlarında bu kıssa anlatılmaktadır. Türk edebiyatında da bu konuyu esas alan pek çok mesnevi, roman, hikâye vb. eser yazılmıştır. İlk baskısı 2006'da yapılan bu romanda da Hz. Yusuf'un hayatı; kardeşleri tarafından kuyuya atılması, kuyudan çıkarılıp önce bir bezirgana daha sonra Mısır'a getirilip Mısır Azizine satılması, Züleyha'nın ona aşık olması, Hz. Yusuf'tan yüz bulamayınca da zindana attırması; zindandan çıkarılıp Mısır'a hükümdar olması vb. olaylar anlatılır. Eser bir yönüyle zevkle okunacak içli bir aşk hikâyesi bir yönüyle de Hz. Yusuf'un çileli hayatı, sebatı ve Mısır'a hükümdür olduktan sonra da devleti adaletle yönetmesinin hikâyesidir.

Hukuka, başka bir ifade ile hukuk uygulamalarına ayna tutan edebî eserler şüphesiz bunlardan ibaret değildir. Bu hususta dünya edebiyatında ortaya konan daha binlerce örnek verebiliriz Aynı şekilde Türk edebiyatında da yine Necip Fazıl Kısakürek'in *Bir Adam Yaratmak*, Orhan Kemal'in 72. *Koşuş*, Peyami Safa'nın *Cingöz Recai*, Ayşe Kulin'in *Bora'nın Kitabı* gibi daha birçok kitap adını verebiliriz. Ancak konunun anlaşılması için bu verilen örneklerin yeterli olduğunu düşünüyoruz.

HUKUKÇU EDİPLERDEN/ŞAİRLERDEN BELLİ BAŞLI İSİMLER

Edebiyat tarihine baktığımızda okuma yazması olmayan ümmi, gözleri görmeyen ama insanlardan tutun, devletin en üst kademelerinde görev yapan insanlara, üniversitelerdeki en üst kariyerlerde bulunan müderrislere (öğretim üyelerine) kadar farklı isimlerle karşılaşırız. Bu edebiyatçıların meslekleri ile ilgili bir istatistik yapılmadığı için ne kadarının edebiyat, ne kadarının, tarih, felsefe, tıp ya da hukuk eğitimi aldığını veya eğitim alıp almadıklarını tespit etmemiz mümkün değildir. Ancak bir istatistik yapılacak olursa dünyanın en ünlü şair ve edipleri arasında hukukçuların sıralamada ilk sıralarda yer alacağından şüphem yoktur. Prof. Dr. H. Ahmet Kırkkılıç'ın editörlüğünde hazırlanan Örneklerle Dünya Edebiyatı adlı eserde yer alan Nobel Edebiyat Ödülü kazananların aşağıda verilen listesine baktığımızda bunun ne kadar doğru olduğunu görürüz (KIRKKILIÇ, 2015:329-377).

1901 tarihinden itibaren değişik alanlarda verilen Nobel Ödülleri 1914, 1918, 1935, 1940, 1941 ve 1943 yıllarında verilmedi. 1904, 1917, 1966 ve 1974 yıllarında ise Nobel Edebiyat Ödülü iki kişi arasında paylaşıldı. 1901'den 2014 tarihine kadar 107 yıl Nobel Töreni düzenlendi ve ödül verildi. 2014 yılı itibarıyla 111 edebiyatçı Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görüldü. Bu ödüle layık görülen edebiyatçılardan hukukçu olduklarını tespit ettiklerimiz şunlardır:

Sully Prudhomme (Rene François Armand Prudhomme): Fransız şair (16 Mart 1839 - 6 Eylül 1907). 1901 Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı.

Christian Matthias Theodor Mommsen: Alman edebiyatçı (30 Kasım 1817-1 Aralık 1903 Berlin). 1902 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı.

Frederic Mistral: Fransız şair ve dilbilimci (8 Eylül 1830 - 25 Mart 1914). 1904 yılında José Echegaray ile birlikte Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı.

Count Maurice (Mooris) Polidore Marie Bernhard Maeterlinck: Belçikalı oyun yazarı (29 Ağustos 1862 - 6 May 1949) 1911 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı.

Jacinto Benavente (Jacinto Benaventey Martínez): İspanyol yazar. (12 Ağustos 1866 – 14 Temmuz 1954). 1922'de edebiyat dalında Nobel Ödülü'nü aldı.

John Galsworthy: İngiliz yazar (14 Ağustos 1867 – 31 Ocak 1933) . 1932'de edebiyat dalında Nobel Ödülü'nü aldı.

Giorgos Seferis (Yorgo Seferis -Γιώργος Σεφέρης-): Yunan Şairlerinden (29 Şubat 1900 – 20 Eylül 1971). Urla'da (İzmir) doğdu. 1914'te ailesiyle Atina'ya taşındı. Çalışmalarını 1918 - 1925 arası Paris Sorbonne'da sürdürdü. 1963 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı.

Miguel Angel Asturias: Guatemalalı yazar ve diplomat. (19 Ekim 1899 - 9 Haziran 1974) . 1967'de edebiyat dalında Nobel Ödülü'nü aldı.

Odysseas Elytis (Asıl adı Odysseus Alepoudhelis): Yunan şair (2 Kasım 1911 - 18 Mart 1996). 1979'da Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı.

Gabriel Garsia Marquez (Gabriel José de la Conciliación García Márquez): Kolombiyalı romancı, hikâyeci ve oyun yazarıdır (6 Mart 1927-17 Nisan 2014). 1982'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı.

Octavio Paz: Meksikalı yazar, şair ve diplomat (31 Mart 1914 - 19 Nisan 1998) . 1990 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı.

Yukarıda belirtildiği üzere Nobel Edebiyat Ödülleri ilk kez 1901 tarihinden itibaren değişik alanlarda verilmeye başlandı. Dolayısıyla dünya çapında meşhur olmuş hukukçu edebiyatçılar / şairler sadece isimleri yukarıda verilen bu Nobel Ödüllü edebiyatçılar / şairler değildir. Bunların dışında yine dünya çapında meşhur olmuş pek çok isim söylenebilir. Bu meşhur hukukçu şair ve yazarlardan bazılarının isimleri şöyledir:

1) Yabancı Ülkelerdeki Belli Başlı Hukukçu Şair ve Yazarlar

Kafka (Franz Kafka): Alman yazar (3 Temmuz 1883 – 3 Haziran 1924). Eserlerinde suç, özgürlük, yabancılaşma ve sorumluluk gibi temalar üzerinde yoğunlaşan Kafka'nın en tanınmış eserleri Dava, Şato ve Dönüşüm'dür.

Goethe (Johann Wolfgang Von Goethe): Alman şair ve edebiyatçı (28 Ağustos 1749 – 22 Mart 1832). 1774 yılında 'Genç Werther'in Acıları' adlı eseri ile şöhret bulmuştur.

Moliere (Jean-Baptiste Poquelin): Fransız oyun yazarı ve oyuncu (15 Ocak 1622 – 17 Şubat 1673). Paris'te yaşadı.

Muhammed İkbâl: Şair ve yazar (9 Kasım 1877 - 21 Nisan 1938). Hindistan'da yaşayan Müslümanların sesi ve Pakistan'ın bağımsız bir ülke olmasının öncüsü olan Muhammed İkbâl ne yazık ki, Pakistan'ın bağımsızlığını göremedi.

İbn Hazm (Künyesi Ebu Muhammed): Endülüs / Kurtuba'lı şair ve yazar (30 Ramazan 393 /18 Kasım 993– 30 Şaban 456 / 16 Ağustos 1064). Endülüs medeniyetinin en önemli şahsiyetlerinden biri olan İbni Hazm'ın en ünlü eseri Güvercin Gerdanlığı'dır.

Nizar Kabbani: Suriyeli şair ve yazar (21 Mart 1923 – 30 Nisan 1998). 1967 Arap-İsrail savaşından sonra yazdığı politik şiirlerle üne kavuşmuştur. Beyrut'ta Al-Adab dergisinin Ağustos 1967 sayısında yayımlanan "Gerileme Kitabına Dipnotlar" başlıklı şiiri bütün Arap dünyasında yasaklanmıştır.

Ebu'l-Kasım eş-Şabi: Tunuslu şair (1909-1934). Edebiyat öğreniminin yanı sıra Tunus Hukuk Fakültesinde İslam Hukukunu okudu. 25 yaşında ölmesine rağmen yayımlanan Yaşam Şarkıları kitabındaki romantik şiirleriyle ünü kısa bir sürede yayıldı. Kuzey Afrika'nın en büyük şairlerinden olduğu kabul edilir.

Mihail Nuayme: Filistinli şair ve yazar. Lübnan'da doğdu (1889-1988). Washington Üniversitesinde hukuk ve edebiyat öğrenimini gördü. Pek çok eseri Türkçe'ye çevrilmiştir.

İhsan Abdulkuddus: Mısırlı hikâye ve roman yazarıdır (1919-1990). Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olmasına rağmen yazarlık ve gazetecilik yaptı.

2) Türk Edebiyatının Belli Başlı Hukukçu Şair ve Yazarları

Türk edebiyatının yaklaşık 700 yıllık dönemi, Osmanlı edebiyatı, divan edebiyatı ya da eski Türk edebiyatı olarak tanınmaktadır. Bilindiği üzere bu dönemde ortaya konan eserlerde Arap alfabesi kullanılmaktaydı. Türk edebiyatının belli başlı hukukçu şair ve yazarlarıyla ilgili bilgiler verirken konunun daha iyi anlaşılması için Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet dönemi hukukçu şair ve yazarlarını iki başlık altında vermeyi uygun gördük.

a) Osmanlı döneminin belli başlı hukukçu şair ve yazarları

Osmanlı döneminde yetişen şairlerin meslek grupları incelendiğinde en çok şiir yazan grubun başında hukukçular (şeyhülislam, kazaskerler, kadılar) gelir. Tezkirelere Göre Divan Şiiri İsimler Sözlüğü'nden elde edilen verilere göre tespit edilen divan şairleri 3182'dir. Bunlardan 539'u "kadı"dır. Buna göre Osmanlı şairlerinin %16,9'unu kadılar (hukukçular) oluşturmaktaydı (İSEN, 1989: 36). Bunların tamamının adını burada anmak yerine belli başlılarından bir kaçını örnek olarak şu şekilde sıralayabiliriz

Kadı Burhaneddin (1344 - 1398): Asıl adı Ahmet olan Kadı Burhaneddin, 14. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu’da yaşamış; kadılık ve vezirlikten sonra 37 yaşında hükümdar olmuştur. 1398 yılında bir suikast sonucu öldürülmüştür.

Mehmet Ebussuud Efendi (30 Aralık 1490– 23 Ağustos 1574) : Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde yaklaşık 30 yıl Şeyhülislam olarak görev yapmış; âlim, hukukçu, müfessir ve şairdir. “Ebu’s-Su’ud” ve “Hoca Çelebi” adlarıyla da meşhurdur.

Baki (1526 -1600): Asıl adı Mahmud Abdülbaki’dir. İstanbul’da doğmuştur. Rumeli kazaskerliği görevinde de bulunan Baki, Osmanlı dönemi Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri olarak kabul edilir.

NevzadeAtayi (Vefatı: 1635): 16. yüzyılın şair ve bilginlerinden olan Nevzade’nin asıl adı Ataullah’tır. Müderrislik ve kadılık yapmıştır. Üsküp kadılığından azledildikten sonra İstanbul’da vefat etmiştir.

Şeyhülislam Yahya Efendi (Vefatı: 1644): Ebu’s-Suud Efendi’den sonra Osmanlı döneminin en büyük şeyhülislamı kabul edilir. Müderrislik ve kadılıktan sonra Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. Daha sonra üç kez Rumeli kazaskerliğine ve yine üç kez şeyhülislamlık makamına getirilmiştir.

Şeyhülislam Bahayi Efendi (1601-1654): İstanbul’da doğan ve asıl adı Mehmed olan Bahayi Efendi, Osmanlı devletinin 32. Şeyhülislamıdır. Halep, Şam ve Edirne kadılıklarından sonra önce Anadolu sonra Rumeli kazaskerliğine atandı. Daha sonra Şeyhülislamlık makamına getirildi.

Sabit (Vefatı: 1712): Bosna’da doğan Sabit’in asıl adı Alaaddin Ali’dir. Bir müddet müderrislik yaptıktan sonra Çorlu, Burgaz ve Kefe’de kadılık yapmıştır.

Sünbülzade Vehbi (1709 -1809): Maraşlıdır. Bir süre müderrislik yaptıktan sonra Zağra, Manisa, Siroz, Manastır ve Bolu kadılıklarında bulunmuştur.

Keçecizade İzzet Molla (1786 - 1829): Asıl adı Mehmet İzzet'tir. İstanbul'da dünyaya gelen ve bir süre müderrislik yaptıktan sonra Galata kadılığına getirilen İzzet Molla 43 yaşında Sivas'ta vefat etmiştir.

Yenişehirli Avni (1826- 1883): Bugün Yunan sınırları içinde kalan Yenişehir'de doğmuştur. Çeşitli görevlerden sonra Üsküdar Bidayet Mahkemesi azalığında bulunmuştur.

b) Cumhuriyet döneminin belli başlı hukukçu şair ve yazarları

Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında da pek çok hukukçu şair ve yazar yetişmiştir. Ancak daha önce de söylediğimiz gibi bunların tamamını bu bölümde anmamız mümkün değildir. Burada isimlerini andıklarımız edebiyatımızda tanınan ve her biri alanlarında bir tarz, bir üslup sahibi ve bir akımın temsilcisi sayılabilecek hukukçu şair ve yazarlardır. Şüphesiz çok kaliteli ürünler ortaya koydukları halde burada isimlerini unuttuğumuz ya da konunun geniş tutulmaması için isimlerini anmadığımız daha pek çok isim vardır. Aşağıda isimlerini andıklarımız ise Cumhuriyet döneminde yetişen hukukçu ya da hukuk eğitimini almış şair ve yazarlara örnek olsun diye alınmışlardır:

Ahmet Haşim (1884-1933): Bağdat'ta doğdu. Annesinin ölümünden sonra babasıyla İstanbul'a gelip Mekteb-i Sultaniye'de yatılı okudu. Bir süre hukuk mektebinde okuduktan sonra İzmir Sultanisi'nde Fransızca öğretmenliğine başladı. Şiirlerinde aruz ölçüsünü kullandı.

Celal Sahir Erozan (29 Eylül 1883 - 16 Kasım 1935): İstanbul'da doğdu. Liseyi bitirdikten sonra iki yıl hukuk öğrenimi

gördü. Cumhuriyetin ilanından sonra Harf Devrimini yapan kurulda bulundu. Daha sonra Türk Dil Kurumu'nun kurucu üyesi oldu. 1928'de Zonguldak Milletvekili olarak Meclis'e girdi.

Midhat Cemal Kuntay (6 Ocak 1885-30 Mart 1956): İstanbul'da doğmuştur. İstanbul Darülfünun Hukuk Mektebini bitirdikten sonra Adalet Bakanlığında hakimlik yapmıştır.

Ziya Osman Saba (30 Mart 1910 - 29 Ocak 1957): İstanbul'da doğdu. 1936'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Türk edebiyatında Yedi Meşaleciler olarak şöhret bulan edebî akımın kurucularındandır.

Yaman Dede (-1962): Kayseri'de Rum asıllı Hıristiyan bir ailenin evladı olarak dünya gelmiştir. Ailesinin dağılması için Müslüman olduktan uzun zaman sonra Müslüman olduğunu açıklayan Hz. Peygamber aşığı hukukçu bir şairdir. 1942 yılında Müslümanlığını açıkladıktan sonra Diyamandı olan adını Mehmet Abdulkadir Keçeoğlu olarak değiştirmiştir.

Orhan Seyfi Orhon (23 Ekim 1890 – 22 Ağustos 1972): İstanbul'da doğmuştur. Türk şiirinde beş hececiler olarak bilinen grubun temsilcilerindendir. 1914 tarihinde Hukuk Mektebini bitirdikten sonra Meclis-i Mebusan'ın Kavanin Kalemi'nde memurluk, daha sonra gazetecilik ve öğretmenlik yaptı. 1946'da Zonguldak, 1965'te İstanbul Milletvekili oldu.

Mehmet Behçet Yazar (1890 Halep – 2 Temmuz 1980): İstanbul'da doğdu. 1910'da İstanbul Hukuk Mektebi'nden mezun olduktan sonra öğretmenlik, müfettişlik ve Millî Eğitim Müdürlüğü görevlerinde bulundu.

Sıtkı Yırcalı (1908 – 29 Aralık 1988). Balıkesir'de doğdu. İstanbul Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra Paris'te doktora yaptı. Yurda döndükten sonra da bir süre avukatlık yaptı. Daha sonra Balıkesir Milletvekili olarak Meclise girdi ve Bakanlık yaptı. 27 Mayıs 1960 darbesinde Yassıada'da bir süre tutuklu kaldı.

Cevdet Kudret Solok (1907 – 10 Temmuz 1992): İstanbul’da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra bir süre edebiyat öğretmenliği yaptı. Demokrat Parti’nin seçimleri kazanması üzerine öğretmenlikten ayrıldı; yayıncılık, öğretim görevliliği ve avukatlık yaptı.

Süleyman Tarık Buğra (2 Eylül 1918 – 26 Şubat 1994): Akşehir’de doğdu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde iki yıl okuduktan sonra üç yıl da hukuk fakültesinde okudu. Roman, hikâye, oyun ve fıkra yazarıdır.

Melih Cevdet Anday (13 Mart 1915 – 28 Kasım 2002): İstanbul’da doğdu. Liseyi bitirdikten sonra bir süre hukuk fakültesine devam etti. Türk edebiyatında “garip akımı” olarak adlandırılan edebî akımın kurucularındandır.

Hukukçu şair ve yazarlara örnek olarak, Cumhuriyetin ilanından önce doğup Cumhuriyet dönemi şair ve yazarları olan bu isimlerin dışında Genç Kalemler’in önde gelen temsilcilerinden Ali Canip Yöntem, Çocuk şiiri türünde başarılı örnekler veren İbrahim Alaeddin Gövsa, Garip Şiir Akımı temsilcilerinden Oktay Rifat Horozcu ve bu akıma karşı doğan Hisar Grubunun temsilcilerinden olan Mustafa Necati Karaer, İslam medeniyetinin kodları üzerinde devrimci bir duruş sergileyen Nuri Pakdil ve Erdem Bayazıt, aynı hassasiyetleri önceleyen Osman Sarı ve günümüzde modern Türk edebiyatının en güzel hikâye örneklerini veren Rasim Özdenören; gönle dokunan romanların yazarı Sibel Eraslan; divan şiir zevkini veren Yasin Hatipoğlu, güçlü bir şair olmakla birlikte daha çok çocuk edebiyatı dalında haklı bir şöhrete sahip olan Mevlana İdris Zengin, yine İslami şiir geleneğinin lirik şairi olarak tanınan Metin Önal Mengüşoğlu, edebiyatımızda klasik şiirimizin öz ve şekil özelliklerini İstanbul Türkçesiyle yazdığı şiirlerinde yansıtan Yavuz Bülent Bakiler, siyasi görüşleri sebebiyle uzun süre yurt dışında kaldığı halde şiiri siyasete kurban etmeyen Kemal Burkay, dili şiirin ana maddesi ve özü kabul etmesine rağmen şiiri dil değil söz olarak gören Hilmi Yavuz, çok iyi hikâye yazarı olduğu halde hukuk

eğitimi gördüğü sırada “*Ben bir hukuk kitabındaki kadar tumturaklı cümle kurmasını beceremediğim sürece elime kalem almayı kendime yasaklıyorum!*” deyip hikâye yazmaktan vazgeçen Ali Kutlay, aşk şiirlerinin yanı sıra sol siyasi kuşağın manifestosu türünden şiirler de yazan Ataol Behramoğlu, aynı çizgiden gelmekle birlikte daha çok lirik şiirleriyle tanınan Attila İlhan, edebiyat serüvenine şiirle başlayan ve yazdıkları roman, hikâye ve oyunları da adından söz ettiren Necati Cumali, öğretim üyeliğinin yanı sıra avukatlık yıllarındaki anılarını ve çevresinden duyduğu gerçek hayat hikâyelerini “Bir Ceza Avukatının Anıları” şeklinde yayımlayan Faruk Erem, avukatlık mesleğini bırakıp polisiye gerilim türünden romanlar yazan Osman Aysu... gibi daha pek çok hukukçu şair ve yazarın adı verilebilir.

Ancak hukukçuların edebiyata ilgisini ortaya koyabilmek için hukukçu oldukları halde adları daha çok edebiyatçı olarak anılan bu isimleri örnek olarak vermemizin konunun anlaşılması açısından yeterli olduğunu düşünüyoruz.

EDİP VE ŞAİR DEVLET ADAMLARINDAN BELLİ BAŞLI İSİMLER

Dünya siyaset tarihine baktığımızda peygamberlerden sonra dünyayı her çağda en çok etkileyen isimlerin devlet adamları olduğunu ve bunların da önemli bir kısmının ya bizzat edip veya şair ya da edip ve şairlerin eserlerini iyi okuyan, onları tahlil edebilen ve onlardan etkilenen isimler olduğunu görürüz. Çünkü toplumu aydınlatan, olgunlaştıran, topluma coşku, cesaret ve yön veren fikirler genellikle şair ve yazarlardan çıkar.

Edebiyatçılar her çağda kendilerini toplumun öncüsü, sözcüsü ve topluma karşı kendilerini sorumlu hissettikleri için meselelerin her zaman merkezinde kalmışlardır. Toplumu etkileyen en önemli araçlardan biri hatta birincisi söz olduğu için çoğu kez liderler, edip ve şairler arasından çıkmıştır. Dünya tarihinde bunun sayısız örnekleri vardır. Ancak konunun dağılmaması için burada Osmanlı döneminden sadece şair padişah ve şehzadelerin, Cumhuriyetin kurulmasından günümüze kadar öne çıkan edip ve şairlerden ise sadece milletvekilliği yapmış olan birkaç tanesinin adını örnek olarak aşağıda gösteriyoruz.

1) Osmanlı Dönemindeki Belli Başlı Edip ve Şair Devlet Adamları:

a) Padişahlar

Sultan II. Murad (Muradi): Saltanat yılları: 1421-1444; 1446-1451.

Sultan II. Mehmet (Avni: Fatih Sultan Mehmet): Saltanat yılları: 1444-1446; 1451-1481.

Sultan II. Bayezid (Adli): Saltanat yılları: 1481-1512.

Sultan I. Selim (Selimi: Yavuz Sultan Selim Han): Saltanat yılları: 1512-1520.

Sultan I. Süleyman (Muhibbi: Kanuni Sultan Süleyman): Saltanat yılları: 1520-1566.

Sultan III. Mehmed (Adni): Saltanat yılları: 1595-1603.

Sultan I. Ahmet (Bahti): Saltanat yılları: 1603-1617.

Sultan II. Osman (Farisi: Genç Osman): Saltanat yılları: 1618-1622.

Sultan IV. Murad (Muradi): Saltanat yılları: 1623-1640.

Sultan IV. Mehmed (Vefai): Saltanat yılları: 1648 - 1687.

Sultan II. Ahmet (Ahmed): Saltanat yılları: 1691 - 1695.

Sultan II. Mustafa (İkbalî): Saltanat yılları: 1695-1703.

Sultan III. Ahmed (Necip): Saltanat yılları: 1703-1730.

Sultan III. Mustafa (Cihangir): Saltanat yılları: 1757-1774.

Sultan III. Selim (İlhamî): Saltanat yılları: 1789-1807.

b) Şehzadeler

Cem Sultan (1459-1495): Fatih Sultan Mehmet'in şehzadelerindendir.

Şehzade Korkut (1467-1513): Sultan II. Bayezid'in oğlu. Harimi mahlasıyla şiirler yazmıştır.

Şehzade Mustafa (1515-1553): Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadelerindendir. Muhlîsi mahlasıyla şiirler yazmıştır.

Şehzade Bayezid (1525-1561): Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadelerindendir. Şahi mahlasıyla şiirler yazmıştır.

Adile Sultan (1826-1899): Sultan II. Mahmud'un kızıdır.

c) Sadrazamlar

Sinan Paşa (1440 - 1486): Fatih Sultan Mehmet döneminde, 1476-1477 yılları arasında sadrazamlık yapmıştır.

Koca Ragıp Paşa (1698 -1763): III. Osman ve III. Mustafa döneminde, 11 Ocak 1757 - 8 Nisan 1763 tarihleri arasında sadrazamlık yapmıştır.

Rami Mehmet Paşa (1654 İstanbul - 1704): II. Mustafa döneminde, 24 Ocak 1703 - 22 Ağustos 1703 tarihleri arasında sadrazamlık yapmıştır.

Mahmut Nedim Paşa (1818 - 1883): Sultan Abdülaziz'in saltanatı zamanında iki kez toplam bir yıl yedi ay on bir gün sadrazamlık yapmıştır.

Ahmet Vefik Paşa (1823 - 1891): Sultan II. Abdulhamit döneminde, 4 Şubat 1878 - 18 Nisan 1878 ve 1 Aralık 1882 - 3 Aralık 1882 tarihleri arasında iki defa sadrazamlık yapmıştır.

Gazi Ahmed Muhtar Paşa (1839 - 1919): V. Mehmet Reşat döneminde, 1912'de kısa bir süre sadrazamlık yapmıştır.

Mahmud Şevket Paşa (1856 - 1913): V. Mehmet Reşat döneminde, 23 Ocak 1913-11 Haziran 1913 tarihleri arasında sadrazamlık yapmıştır.

Sait Halim Paşa (1863 - 1921): 11 Haziran 1913 - 14 Şubat 1917 tarihleri arasında sadrazamlık yapmıştır.

Mehmed Talât (1874 - 1921): 1917'de kısa bir süre sadrazamlık yapmıştır.

Ahmet Tevfik Paşa (1845 - 1936): II. Abdülhamid ve V. Mehmed döneminde, 13 Nisan 1909 - 5 Mayıs 1909 tarihleri arasında; VI. Mehmed döneminde, 11 Kasım 1918 - 3 Mart 1919 ve 21 Ekim 1920 - 4 Kasım 1922 tarihleri arasında sadrazamlık yapmış son Osmanlı sadrazamıdır.

Yukarıda adları verilen Osmanlı padişahlarının, şehzade ve sadrazamların şiir, sanat ve edebiyatla meşgul olmaları, her birinin dönemin önde gelen şair ve edipleri olmaları Osmanlı döneminde şiire, sanata, edebiyata verilen değeri göstermesi bakımından dikkate değer bir husustur.

Şüphesiz anılan bu padişah, şehzade ve sadrazamların dışındaki vezir, şeyhülislam, kadı, kazasker, müderris, vali, kaymakam gibi diğer devlet adamları arasında da şiir ve edebiyatla meşgul olan hatta bu alanın önde gelen temsilcileri olarak bilinen pek çok isim vardır. Mustafa İsen, Milli Eğitim dergisinde yayımlanan “*Divan Şairlerinin Mesleki Konumları*” başlıklı çalışmasında, 3182 divan şairinden, 539’unun kadı, 449’unun müderris, 50’sinin kazasker, 41’inin vezir, 31’nin şeyhülislam, 21’nin hekim, 19’unun kaymakam, 18’inin sancak beyi, 10’unun vali olduğunu belirtir. Bu durum devlet adamlarının ne ölçüde şiir ve edebiyatla meşgul olduğunu gösterir (İSEN, 1989: 36).

2) Cumhuriyet Dönemindeki Belli Başlı Edip ve Şair Devlet Adamları:

Cumhuriyet döneminde şair ve edebiyatçı devlet adamlarından önde gelenlerin hemen tamamı siyasete atılmışlardır. Bu sebeple Cumhuriyet dönemindeki belli başlı edip ve şair devlet adamlarını “*Milletvekilliği yapmış şair ve yazarlar*” ve “*Bürokrat şair ve yazarlar*” şeklinde iki başlık altında vereceğiz.

a) Milletvekilliği yapmış şair ve yazarlar

Abdülhak Hamit Tarhan (1852-1937): TBMM’de III., IV. ve V. Dönem İstanbul milletvekilliği yaptı.

Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944): TBMM’de V. Dönem Kütahya milletvekilliği yaptı.

Mehmet Emin Yurdakul (1869-1944): TBMM’de II. Dönem Karahisar Şarki, III. Dönem Şebinkarahisar, IV. V., VI. Dönem Şanlıurfa, VII. Dönem İstanbul milletvekilliği yapmıştır

Mehmet Akif Ersoy (1873-1936): TBMM’de I. Dönemde Burdur milletvekili olarak görev yapmıştır.

Celal Sahir Erozan (1883-1935): TBMM’de III. Dönem (Ara Seçim), IV. ve V. Dönem Zonguldak Milletvekilliği yaptı.

Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957): TBMM’de V. ve VI. Dönem Çankırı, VII., VII. Dönem İstanbul, IX. Dönem Kars milletvekilliği yapmıştır.

Halil Nihat Boztepe (1880-1949): TBMM’de III. Dönem Gümüşhane, IV., V., VI. ve VII. Dönem Trabzon Milletvekilliği yaptı.

Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958): TBMM’de II. Dönem Urfa (İstifa:23.05.1926), IV. Dönem Yozgat, V. ve VI. Dönem Tekirdağ, VII. Dönem İstanbul Milletvekili olarak görev yapmıştır.

Hamdullah Suphi Tanrıöver (1886-1966): TBMM’de I. Dönem Antalya, II., III., VIII. ve X. Dönem İstanbul, VII. Dönem İçel, IX. Dönem Manisa milletvekilliği yaptı.

Orhan Seyfi Orhon (1890-1972): TBMM’de VIII. Dönem Zonguldak ve XIII. Dönem İstanbul Milletvekilliği yaptı.

Yusuf Ziya Ortaç (1895-1967): TBMM’de VIII. ve IX. Dönem Ordu milletvekilliği yaptı.

Faruk Nafiz Çamlıbel (1898-1973): TBMM’de VIII., IX., X. ve XI. Dönem (1946’dan 1960 darbesine kadar) İstanbul milletvekilliği yaptı.

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962): TBMM’de VI. Dönem Kahramanmaraş milletvekilliği yaptı.

Ahmet Kutsi Tecer (1901-1967): TBMM’de VI. Seyhan, VII. Dönem Şanlıurfa milletvekilliği yaptı.

Ömer Bedrettin Uşaklı (1904-1948): TBMM’de VII. Dönem Kütahya milletvekilliği yaptı.

Mehmet Arif Nihat Asya (1904-1975): TBMM’de IX. Dönem Seyhan milletvekilliği yaptı.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu: TBMM’de II. ve III. Dönem Mardin, IV. Dönem Manisa Milletvekilliği yaptı.

Mehmet Ziya Gökalp: TBMM’de II. Dönem Diyarbakır Milletvekilliği yaptı.

Osman Yüksel Serdengeçti (1917-1983): TBMM’de II. Dönem (1965) Antalya Milletvekilliği yaptı.

Mustafa Bülent Ecevit (1925-2006): TBMM’de XI, 1(XII). Dönem Ankara, 2(XIII.), 3(XIV.), 4(XV.), 5(XVI.), XIX. Dönem Zonguldak, XX. ve XXI. Dönem İstanbul Milletvekili - Kurucu Meclis Cumhuriyet Halk Partisi Temsilcisi (06.01.1961-15.10.1961) - Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı, Demokratik Sol Parti Genel Başkanı - Çalışma Bakanı, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Başbakan olarak görev yaptı.

Adil Erdem Bayazıt (1939- 2008): TBMM’de XVIII. Dönem Kahramanmaraş Milletvekilliği yaptı.

b) Bürokrat şair ve yazarlar:

Cenap Şahabettin (1870-1934): Haydarpaşa Askerî Hastanesinde doktorluk; Darü'l-Fünun'da öğretim görevliliği yaptı.

Ali Faik Ozansoy (1876-1950): Osmanlı döneminde çeşitli yerlerde kaymakamlık ve mutasarrıflık, Cumhuriyetten sonra da öğretmenlik yaptı.

Ahmet Haşim (1884-1933): Memurluk ve öğretmenlik yaptı.

Enis Behiç Koryürek (1891-1949): Dışişleri Bakanlığında ve yurt dışında çeşitli konsolosluklarda memurluk yaptı.

Halit Fahri Ozansoy (1891- 1971): Çeşitli liselerde edebiyat öğretmenliği yaptı.

Ali Mümtaz Arolat (1897-1967): Çeşitli bankalarda memurluk yaptı.

Ahmet Kutsi Tecer (1901-1967): Öğretmenlik ve MEB'de müdürlük yaptı.

Halide Nusret Zorlutuna (1901-1984): Çeşitli yerlerde öğretmenlik yaptı.

Necmettin Halil Onan (1902-1968): Öğretmen ve akademisyen olarak görev yaptı.

Orhan Şaik Gökyay (1902-1994): Öğretmen ve akademisyen olarak görev yaptı.

Necip Fazıl Kısakürek (1905-1983): Öğretim görevliliği ve bazı bankalarda müfettişlik yaptı.

Asaf Halet Çelebi (1907-1958): Değişik kurumlarda memur olarak çalıştı.

Ahmet Muhip Dranas (1909-1980): Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığı yaptı.

Ziya Osman Saba (1910-1957): Değişik kurumlarda memur olarak çalıştı.

Bedri Rahmi Eyüboğlu (1911-1975): Güzel Sanatlar Akademisinde öğretim görevliliği yaptı.

Munis Faik Ozansoy(1911-1975): Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Başbakanlık Müsteşarlığı ve Büyükelçi olarak UNESCO Daimi Temsilciliği görevlerinde bulundu

Orhan Veli Kanık (1914-1950): PTT Genel Müdürlüğünde ve MEB’de memurluk yaptı.

Fazıl Hüsnü Dağlarca (1914-2008): Çalışma Bakanlığında iş müfettişliği görevinde bulundu.

Behçet Necatigil (1916-1979): MEB’de öğretmenlik yaptı.

Ceyhun Atuf Kansu (1919- 1978): Çeşitli kurumlarda doktorluk yaptı.

İbrahim Zeki Burdurlu (1922-1984): Lise ve eğitim enstitülerinde öğretmenlik yaptı.

Mehmet Çınarlı (1925-1999): Sayıştay Üyeliği, Anayasa Mahkemesi Üyeliği gibi görevlerde bulundu.

Bekir Sıtkı Erdoğan (1926-2014): Çeşitli liselerde edebiyat öğretmenliği yaptı.

Mustafa Necati Karaer (1929-1995): Basın- İlan Kurumunda memurluk ve Genel Müdür Yardımcılığı yaptı.

Cemal Süreyya (Cemalettin Seber) (1931-1990): Maliye müfettişliği ve Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Üyeliği yaptı.

Ece Ayhan (1931-2002): Çeşitli ilçelerde kaymakamlık yaptı.

Cahit Zarifoğlu (1940- 1987): Makine Kimya Endüstrisinde ve TRT’de memurluk yaptı.

Mehmet Akif İnan (1940- 2000): Değişik liselerde edebiyat öğretmenliği, kurucusu olduğu Eğitimciler Birliği Sendikası ve Memur - Sen Konfederasyonunun Genel Başkanlığını yaptı.

Hasan Ali Kasır (1953 –2000): Öğretmenlik, murakıplık, TRT’de prodüktörlük yaptı.

Alaeddin Özdenören (1940- 2003): Değişik liselerde edebiyat öğretmenliği ve DPT Genel Sekreterliğini yaptı.

A. Vahap Akbaş (1954- 2014): Öğretmenlik ve MEB’de müdürlük yaptı.

Yukarıda isimleri ve vefat tarihleri verilen şair ve yazarlarımız dışında bürokratik hayatın dışında şair ve yazar olarak üne kavuştukları halde burada isimlerini unuttuğumuz ya da konunun uzamaması için adlarını yazamadığımız daha pek çok isim vardır. Aynı şekilde halen bürokraside çalışan ya da emekli olan yine şair ve yazar olarak öne çıkan pek çok isim vardır. Bunlardan öne çıkanlardan birkaç tanesinin adını şu şekilde sıralayabiliriz:

Sezai Karakoç (1933-), Yavuz Bülent Bakiler (1936-), Hilmi Yavuz (1936-), Ali Akbaş (1942-), Ragıp Karcı (1945-), Metin Önal Mengüşoğlu (1945-), Cumali Ünalı Hasannebioğlu (1949-), Ebubeki Eroğlu (1950-), Turan Koç (1952-), Arif Ay (1953-), Nurullah Genç (1960-), Şaban Abak (1963-), Mustafa Aydoğan (1964-), Abdulhakim Koçin (1965-), Hicabi Kırlangıç (1966-).

HUKUKÇUNUN OKUMASINDA FAYDA GÖRÜLEN BAZI KAYNAKLAR

1) Kitaplar

Ab Refik Gür, **Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle: Hukuk Sosyolojisi ve Felsefesi Üzerine Bir Kalem Denemesi**, Sebil Yay., İstanbul, 1993.

Abdullahakim Koçin, **Zaifi-Gülşen-i Müluk**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

Abdurrahman el-Cezeri, **İslam Fıkhi: Dört Mezhebe Göre** (Yay.: Mehmet Keskin), Çağrı Yay., İstanbul, 1989.

Ahmet Cevdet Paşa ve ark., **Mecelle-i Ahkam-ı Adliye**, İstanbul, 1329.

Ahmet Reşit Turnagil, **İslamiyet ve Milletler Hukuku**, İstanbul, 1972.

Fatma Serap Karamollaoğlu, **Kur'an Işığında Belagat Dersleri: Meani İlmi**, İşaret Yay., İstanbul, 2013.

İmam Gazali, **Devlet Başkanlarına Öğütler**, İlke Yay., İstanbul, 2004.

İmam-ı Azam, **Fıkıh-ı Ekber** (Yay.: Hasan Basri Çantay), Ankara, 1954.

Mahmut Kaplan, **Ahmed-i Dai'nin Vasiyet-i Nuşirevan Tercümesi**, Kayseri.

Mâverdi, (1976), **el-Ahkâmu's-sultâniyye, İslamda Hilfet ve Devlet Hukuku**, (Çeviren Ali Şafak), Bedir Yayınevi, İstanbul.

Mehmet Sarı, **Devlet Adamlarına Öğütler**, Seha Yay., Ankara, 1984.

- Muhammed b. İdris eş-Şafii, **Er-Risale: İslam Hukuku Kaynakları** (Yay.: İbrahim Çalışkan), TDV Yay., Ankara, 1996.
- Nizamü'l-Mülk, **Siyasetname: Siyerü'l-Müluk** (Yay. Hazırlayan: Nurettin Bayburtlugil), Dergah Yay., İstanbul, 1995.
- Osman Öztürk, **Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle**, İstanbul, 1973.
- Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuku İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu**, (1955).
- Prof. Dr. Ebulula Mardin, **Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa**, (İstanbul Üniversitesi ?, 1945, 1996).
- Sabri Şakir Ansay, **Hukuk Tarihinde İslam Hukuku**, Ankara, 1953.
- Sava Paşa, **İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd** (Çev. M. Baha Arıkan), 2 cilt, Kitabevi Yay., Ankara, 1955.
- Seâlibî, **Âdâbu'l-Mülûk**, (Terc.: Said Aykut), İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.
- Seyyid Ali Hemedani, **Zahiratü'l-Mülûk / Hadisler Işığında Yönetim İlkeleri**: (Yayına Hazırlayan: Dr. Necdet Yılmaz), Dârulhadis Yay., İstanbul, 2003.
- Sultan Murad Han, **Fatih Sultan Mehmed'e Nasihatler** (Hazırlayan: Abdullah Uçman), BÜYÜTENAY Yay., İstanbul, 2015.
- Süleyman Kazmaz, **Hukuk ve Devlet Yönetimi Açısından Kutadgu Bilig: Kutadgu Bilig Üzerine Hukuki Bir İnceleme**, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yay., Ankara, 2000.
- Yusuf Has Hacib, **Kutadgu Bilig**, Çeviri, R. Rahmeti Arat, TTK., Ankara(1998).

2) Makaleler

Abdülhakim Koçın, “Devlet Yönetiminde Adaletin Yeri ve Klasik Türk Şiirine Yansıması”, **MEB Dergisi**, S.171, 2006, s.15-30.

Hasan Hüseyin ADALIOĞLU, “Siyasetnamelerin Klasik Kaynakları”, **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 5 Sayı: 2 (Aralık 2004), s. 1-22.

Hüseyin Cahit Yalçın, “Edebiyat ve Hukuk”, **Servet-i Fünun Dergisi** (16 Ekim 1901, 533. sayı).

İNALCIK, Halil, (1967), “Adaletnameler”, **Belgeler**, C. II, S. 3-4, s. 49-145.

3) Roman, Hikaye, Tiyatro vb. Edebi Eserler:

Dünya edebiyatındaki pek çok roman, hikaye ve tiyatro eseri Türkçeye çevrilmiş ve okuyucunun hizmetine sunulmuştur. Bu yüzden hukuki vak’aları konu edinen bu tarz edebi eserleri “Yabancı edebi eserlerden örnekler” ve “Türk edebiyatından örnekler” şeklinde iki başlık altında vermek daha doğru olur.

a) Yabancı edebi eserlerden örnekler

Albert Camus, **Mutlu Ölüm**

Ariel Dorfman, **Ölüm ve Kız**

Bernhard Schlink, **Selb’in Yargısı**

Beydeba, **Kelille ve Dimne**

Cengiz Aytmatov, **Cengizhan’a Küsen Bulut**

Dino Buzzati, **Tatar Çölü**

E. Mandel, **Hoş Cinayet**

F. Dürrenmant, **Yargıç ve Celladı**

F. Kafka, **Ceza Sömürgesi ve Hukuk Öyküleri**

F. Kafka, **Dava**

F. Kafka, **Dönüşüm**

Fyodor Dostoyevski, **Karamazov Kardeşler**

Fyodor Dostoyevski, **Suç ve Ceza**

Fyodor Dostoyevski, **Yeraltından Notlar**

Gabriel Garcia Marquez, **Kırmızı Pazartesi**

Gogol, **Palto**

Harper Lee, **Bülbülü Öldürmek**

Hilary Jordan, **Uyandığında**

Ian Rankin, **Düğünler ve Haçlar**

Jean Stefancic / Richard Delgado, **Avukatlar Nasıl Yoldan**

Çıkar?

John Steinbeck, **Gazap Üzümleri**

John Steinbeck, **İnsanlar ve Fareler**

Lev Nikolayeviç, Tolstoy, **Savaş ve Barış**

Lev Tolstoy, İvan İlyiç'in Ölümü

P. Markaris, **Che İntihar Etti**

Victor Hugo, **Sefiller**

W. Shakespeare, **Hamlet**

W. Shakespeare, **Venedik Taciri**

Victor Hugo, **Bir Mahkumun Son Günü**

b) Türk edebiyatından örnekler

Abdulahkim Koçin, **Yusuf ve Züleyha**

Adalet Ağaoğlu, **Bir Düğün Gecesi**

Ayşe Kulin, **Bora'nın Kitabı**

Faruk Erem, **Bir Ceza Avukatının Anıları**

Füruzan, **47'liler**

Haldun Taner, **Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım**

Halit Ziya Uşaklıgil, **Saray ve Ötesi**

Hrant Dink, **İki Yakın Halk İki Uzak Komşu**

Necip Fazıl Kısakürek, **Reis Bey**

Necip Fazıl, Kısakürek, **Bir Adam Yaratmak**

Oğuz Atay, **Tutunamayanlar**

Orhan Kemal, **72. Koşuş**

Orhan Kemal, **Mahalle Kavgası**

Orhan Kemal, **Suçlu I-Suçlu II**
Oya Baydar, **Kedi Mektupları**
Öykü Didem Aydın, **Eski Sinagog Meydanı**
Peyami Safa, **Cingöz Recai**
Peyami Safa, **Selma ve Gölgesi**
Pınar Kür, **Asılacak Kadın**
Sabahattin Ali, **Mahkemelerde**
Sait Faik Abasıyanık, **Mahkeme Kapısı**
Yaşar Kemal, **Demirciler Çarşısı Cinayeti**
Yaşar Kemal, **Teneke**
Yılmaz Karakoyunlu, **Salkım Hanımın Taneleri**

KAYNAKÇA:

- Abdi'l Latifi'z Zebidi, **Sahih-i Buhari Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi**, Ankara: 1976 (4 basım), C: 4, s.128.
- Ahmet Cevdet Paşa, **Mecelle-i Ahkam-ı Adliye**, İstanbul, 1329.
- AK, Coşkun (Prof. Dr.), **Şair Padişahlar**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001.
- BAYAZIT, Erdem, **Şiirler (Sebeb ey, risaleler, gelecek zaman risalesi)**, İz Yay., İstanbul, 2003.
- BİLKAN, Ali Fuat (Dr.), **Nabi Divanı**, 2 Cilt, MEB Yay., İstanbul, 1997.
- BURKAY, Kemal, **Yakılan Şiirlerin Türküsü (Şiirler)**, Deng Yay., İstanbul, 1993.
- CENGİZ, Halil Erdoğan, **Divan Şiiri Antolojisi**, Bilgi Yay., Ankara, [1983].
- DAVUDOĞLU, Ahmemd, **Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi**, İstanbul, 1979, C. 10, s.6339; hadis no: 157 (2490).
- Ebu'l-Hüseyin Muslimü'nu'l-Haccac el-Kuşeyri en Niysaburî, **Sahih-i Muslim ve Tercemesi** (Terceme: Mehmed Sofuoğlu), C.5, İrfan Yay., İstanbul, 1988.
- ER, Rahmi (Prof. Dr.), **Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi: Şiir-Öykü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2004.
- GENÇOSMAN, M. Nuri, **Cami / Baharistan**, MEB Yay., İstanbul, 1990.
- GÖRMEZ, M. (Prof.Dr.M) ve ark, **Hadislerle İslam /Serlevha Hadisler**, Ankara, 2014.
- HABORA, Bülent, **Yasak Kitaplar**, Habora Kitabevi, İstanbul, 1969.
- HIZLI, Mefail (Prof. Dr.), **“Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”**, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.17, S.1 (2008), s. 25-46.

Hüseyin Cahit, “*Edebiyat ve Hukuk*”, **Servet-i Fünun Dergisi** (16 Ekim 1901, 533. sayı).

İŞİK, İhsan, **Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi**, C.5, Elvan Yay., Ankara, 2006.

İbn-i Hacer Askalani, **Fethu’l Bari**, Kahire, 1959, C: 7, s. 389-390).

İmam Nevevi, **Riyazü’s-Salihin**, Hisar Yay., İstanbul, 2014.

İmamü’l-Hafız Ebi Davud Süleyman bin el-Eşas es-Sicistanî el-Ezdî, **Sünen-i Ebi Davud ve Tercmesi** (Terceme: İbrahim Koçaşlı), Milli Gazete Yay., İstanbul, 1983.

İncil-i Şerif / Yeni Ahit,, Kitab-ı Mukaddes Şirketi Yay., İstanbul, 1949.

İSEN, Mustafa (Prof. Dr.), “*Divan Şairlerinin Mesleki Konumları*”, **Milli Eğitim**, S. 83 (Mart, 1989), s.35-41.

KAPLAN, Mehmet (Prof. Dr.), **Şiir Tahlilleri** (Cumhuriyet Devri Türk Şiiri), Dergah Yay., İstanbul, 2005.

KARAKOÇ, Abdurrahim, **Bütün Şiirleri**, Fetih Yay., İstanbul, 1973.

KAZMAZ, Süleyman, **Hukuk ve Devlet Yönetimi Açısından Kutadgu Bilig: Kutadgu Bilig Üzerine Hukuki Bir İnceleme**, Ankara, 2000.

KIRKKILIÇ, H. Ahmet, **Örneklerle Dünya Edebiyatı**, Nobel Yay., Ankara, 2015.

Kitab-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit) Tevrat ve İncil, Kitab-ı Mukaddes Şirketi Yay., İstanbul, 1958.

KOÇİN, Abdulkhakim, “*Devlet Yönetiminde Adaletin Yeri ve Klasik Türk Şiirine Yansıması*”, **Milli Eğitim**, S. 171 (Yaz 2006), s.15-30.

KOÇİN, Abdulkhakim, **Saklı Kentin Sırları**, Ankara, 2014.

KOÇİN, Abdulkhakim, **Zaifi- Gülşen-i Mülûk**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.

KOYUNCU, Nuran (Yard. Doç.Dr.), “*Hukuk Mektebinin Doğuşu*”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.XVI, S.3 (2012), s.163-183.

Kuran-ı Kerim Meali (Baskıya Hazırlayan: Doç. Dr. Halil Altuntaş ve Dr. Muzaffer Şahin), 23. Baskı, Diyanet Vakfı Yay, Ankara, 2013.

MİSİROĞLU, Kadir, **Bir Mazlum Padişah Sultan II. Abdülhamid**, Sebil Yay., İstanbul, 2007.

ORHON, Orhan Seyfi, **Orhan Seyfi Orhon’dan Şiirler**, MEB Yay., İstanbul, 1970.

POLASTRON, Lucien X., **Kitap Yakmanın Tarihi** (Çev.: İ. Kılıç -Aziz Ufuk), Everest Yay., İstanbul, 2015.

SABA, Ziya Osman, **Geçen Zaman (Şiirler)**, Varlık Yay., İstanbul, 1947.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, **Osmanlı Şiiri Antolojisi**, YKY, İstanbul, 2009

TEKİN, Talat, “*İslam Öncesi Türk Şiiri*”, **Türk Dili**, S. 409 (Ocak 1986), s. 3-42.

UĞURAL, Hüseyin Ragıp, **Defterdar Sarı Mehmet Paşa / Devlet Adamlarına Öğütler**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000.

YAVUZ, Kemal (Prof. Dr.), Şeyhoğlu / **Kenzü’l-Kübera ve Mehekkü’l-Ulema (inceleme-Metin-İndeks)**, AKM Yay., 1991, Ankara.

e-kaynaklar:

<http://www.islamansiklopedisi.info/>

<https://tr.wikipedia.org>

<http://www.notdelisi.com/hz-omerin-adaleti-ile-ilgili-kisa-hikâyeler-16952/>

<http://bedirhaber.com/haber/kanuninin-seyhulislami-ebussuud-efendi-17651.html>

<http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Menkibeler/Osmanli-Hikâyeleri/Detay/HUKUK-HER-SEYIN-USTUNDEDIR/495>
(<http://www.microdestek.com.tr/hukuk-hikâyeleri-avukat-petrocelli.html>).
<http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=23508>
<http://www.hayatiinanc.com/?p=13>
<http://www.timeturk.com/tr/2012/10/14/iste-goethe-nin-hz-muhammed-yazisi.html>
<http://www.mumsema.org/dua-ile-ilgili-bilgiler/17245-dua-muhammed-ikbal.html>
<https://mehmethakkisucin.com/2015/08/09/mihail-nuayme-kardesim/>
<http://www.ezberim.biz/dinî-bilgiler/142091-yaman-dededen-efendimize-muthis-bir-naat/>

EKLER:
Hukukla (Adaletle) İlgili
Edebî Türlerden Örnekler

1) Makaleler

EDEBİYAT VE HUKUK¹

Edebiyat ile hukuk aynı zamanda aynı safahat-tekamülden geçerler. Faraza edebiyatta hakikat-perestlik meslekî hükümferma olduğu bir devirde nazariyat-ı hukukiyede dahi aynı temayülât görülür. Bu tevafuk ve münasebeti müeyyid-i emsile cümlesinden olmak üzere Fransa'da 1850-1885 seneleri arasında geçen müddet irae olunabilir. Bu otuz beş senelik zaman zarfında Fransız edebiyatında realizm, natüralizm isimleriyle yad edilen meslekler, güzeli hakikate, sanatı ilme münkad bulundurmağa sa'y ediyorlardı. Romanlardan şahsiyet kalkarak bunlar bir mecmua-i vesaik hâline geliyor. Tiyatrolardaki vaz'î ve itibarî bir takım kavaid mehcür kalarak bir eser sahne-i temaşaya konulacağı zaman mümkün olduğu kadar hakikata takarrüb ediliyor. Tarih, tedkikat-ı müşkafane içinde tebahhura dalıyor; takyid mümkün olduğu derecede tahlili, ilmi olmağa çalışarak imkan mertebesinde bi-arafiyeti muhafaza ediyor; şiir bile ilmden, hayat-ı yevmiyeden mülhem oluyordu.

İşte bu zaman zarfında mevadd-ı hukukiyede hüküm-ferma olan nazariyata bakılacak olursa orada da gaye-i hayaliye hiç ehemmiyet verilmeyip bunun istihfaf ve istihkâr edildiği anlaşılr. Vakı'a bu esnada başka nazariyat-ı hukukiye de mevcut idi. Zaten her vakit, her yerde efkâr muhtelifdir. Bir kısım halk maziye merbut kaldıkları halde bir kısmı âtiye doğru şitaban olurlar. Fakat her zaman bu yekdiğeriyle çarpışan efkâr-ı şahsiye neticesinde bir cereyan peyda olur ki aks-i cereyanlara, anafolara rağmen mütefekkirinin kısm-ı a'zamını ve tefekkür zahmetinden vareste kalarak başkalarının netâyic-i tefekkürâtını hazırca kabul edenleri bir istikamet-i muayyeneye doğru sürükler. İşte Fransa'da 1850-1885 seneleri arasında nazariyat-ı hukukiyenin cereyanı da efkârı gaye-i hayaliyi istihfafa sevk ediyordu. Beynelmilel "hakk-ı kuvvet" esasına riayet

¹ Fransızca'dan.

ediliyordu. Mücadele-i hayat nazariyesini bu suretle sû-i tefsir edenlere karşı Volter'in evvelden cevap vermiş olduğu söylenerek "Lûgat-ı Felsefî"de "harp" bahsinde yazdığı şu satırlar tekrar edildi: *"Bütün hayvanat daimi bir hal-i harb içindedirler. Her cins hayvan diğer cinsi mahv etmek için doğmuştur. Hatta koyunlar, güvercinler bile birçok hayvanat-ı sağireyi itlaf ederler. Aynı bir nev'in erkekleri dişileri için erkek insanlar gibi aralarında kavgalarda bulunurlar. Hava, toprak, sular birer meydan-ı ma'rekedir. Cenab-ı Hak insanları akl ile mümtaz kılmış olduğu için bu akıl onları taklid-i hayvanattan müctenip bulundurmamalıdır. Ba-husus tabiat insanlara hem-cinslerini telef edecek bir silah vermediği gibi kan içmekten zevk alacak bir sevk-i tabîi de vermemiştir"*.

Beşeriyetin hatt-ı hareketini kurtların, yabani, vahşi hayvanların hatt-ı hareketine benzetmeğe çalışanlara karşı i'tiraz eden bu gaye-i hayalî meftunları ne istihzalara uğramadılar! Onlara hayal-perest diyerek eğlendiler.

Hatta Avrupa'da değil yalnız hükümetler arasında bir hükümetin efradı beyninde de endişe-i hak ve adalet vak'a-i tarihiyeye karşı ri'ayet ve sükut etmek vücubuna feda edildi. Bir heyet-i ictimaiye bir uzviyete teşbih ediliyordu. Bu uzviyet büyük bir ağaç gibi kendi kendiliğinden neşv ü nema bulur deniliyordu. Binaenaleyh ıslahat icrası fikriyle bu neşv ü nemaya müdahale etmek tekamül-i tabîiyi ihlal edebileceği cihetle bi-faide hatta muzırr add olunduğundan münasebat-ı beşeriyede bir hakkaniyet-i ca'liye aramaktan, mesâil-i umumiyede bir takım kavâid-i ulviye ve mücerredeye Tevfik-i harekete çalışmaktan ise menafî-i milleti günü gününe yoluna koymak kâfi zann ediliyordu.

İpolit'ten bir kavmin iktisab edebileceği şekl-i ictimai kendisinin ihtiyar ve arzusu fevkinde olduğunu, o kavmin tabiatı ile mazisi neyi icab ederse be-heme-hal o şekle gireceğini iddia ederdi. Kısmen İngiltere'den, kısmen Almanya'dan istiare edilen bu tarz telakki-i hakikat-perestane neticesi olarak, insanlar hakikaten gayr-i

müsavi iken bunlar arasında müsavat esasını vaz' etmek isteyen Jan Jak Ruso ile az mı istihza edildi?

Hukuk-ı tabîîye tarihin izah ve teşrihinde bu suretle istihfaf edildiği gibi bir heyet-i ictimaiyeyi hal-i hazırda ıslah için sarf edilmek istenilen mesaide takbih ediliyordu. Renan, muhtelif ırklar, aynı ırka mensub muhtelif sınıflar, insanlar arasında adem-i müsavatı idame etmek akilane bir hareket oluşunu söyleyerek şu sözleri bila-tereddüt yazıyordu: *"Bütün bir sınıf halk diğerlerinin şan ve şerefî, kuvvet ve iktidarı ile yaşamalıdır"*.

Sefalet her vakit mevcut bulunmuş olduğu için hastalık ve mevt gibi ebedi bir hal diye telakki ediliyordu. Binaen aleyh Avrupa Heyet-i İctimaiyesinin o vakit ki halleri karşısında şayan-ı temenni bir gaye-i hayalî tasavvur etmek bir çılgınlık idi. En ciddi kitaplarda yer bulan bu nazariyat saha-i fi'liyatta da te'sirini gösteriyordu.

İşte böyle edebiyat ile hukuk yalnız aynı te'sirat tahtında aynı rengi iktisab etmekle kalmaz, birbirleri üzerinde de te'sirat-ı mütakabelede bulunur. Bazen hukuk, edebiyata mevzu ihzar eder, edebiyat da buna mukabil bazı mevadd-ı kanuniyeyi ta'dile çalışır.

Son zamanlarda ceza-yı i'dam hakkında yazılan şeyler kadar bu te'sirâtı irae edecek güzel bir misal yokdur. Jozef dö Mester ceza-yı i'damı bir heyet-i ictimaiye için elzem add eder. Bundan sonra ceza-yı i'damın vücub veya adem-i vücubu üdebâ arasında bitip tükenmek bilmez mübahasat-ı şedideye meydan açar. Mücrimin izale-i vücudu müfid ve meşru' olup olmadığı cay-ı sual görülerek merhamet ve adalet daha vasi' bir surette telakki edilecek olursa ceza-yı i'damdan vazgeçileceği ve darağacından dökülen katarat-ı hûnînin birer tohm-ı garaz ve gadr olacağı iddia edilir. Bunun üzerine romanlarda, tiyatrolarda ezmine-i vahşiyeden kalma bir adet olan bu ceza-yı idam aleyhinde türlü hücumlar görülür. Viktor Hugo, "Bir Mahkumun Son Günü" namındaki eserinde ismi, hâli, hatta cinayeti bile meçhul bir mahkum için kulub-ı kari'de rikkat ve merhamet peyda etmek gibi bir müvaffakiyete nail olmuştur. Bu mahkum, zi-hayat insanlar arasından çıkarılmış olması, yalnız giyotin ile

idam edilmeğe değil, kesilinceye kadar süren o batî hayat-ı ihtizara mahkum edilmiş bulunması i'tibariyle merhametimize şayandır. Viktor Hugo ölünceye kadar bütün şiirlerinde, mektuplarında, her vakit bu fikri müdafaada sebat etmiştir. Viktor Hugo ceza-yı idam aleyhindeki itirazatında yalnız da kalmamıştır. Birçok muharrirler kendisinin tarafı iltizam ederlerdi. Aleyhinde bulunanlar da eksik değildi. İşte bu suretle yalnız ceza-ı idam etrafında birçok asar-ı edebîye tezahür etti.

Ceza kanunu gibi kanunname-i askerî de muharrirlerin karihalarını tahrik etmekden hâli kalmamıştır. Fransa'da gayet ehemmiyetsiz bir şey için bir neferi kurşuna dizerler. Evvelki asr nihayetinde Mersiye'den başlayarak, Alfred dö Vinyi'ye varıncaya kadar birçok muharrirler Avrupa kavanin-i askeriyesinin bazı mevaddı hakkında nazar-ı dikkati celb etdikleri gibi zamanımızda Lüsyen de Gav, Abel Erman, Jan Grav, Jan Ajalber gibi üdeba da inzibat-ı askerî namı tahtında Avrupa ordularında reva görülen mezalimden şikayet etmişlerdir.

Kanun-ı medeni ile de edebiyatın oldukça mühim alış-verişi vardır. İşte 19. Asırda talak meselesi. Fransa'da talak meselesi vaz'-ı kanun tarafından müteakiben birbirine zıd suretlerle hal edildiğinden edebiyatta bir tadilat-ı kanuniyeye göre teessür-yab olmuştur.

Rabıta-i izdivaç gayr-i kabil-i kesr olursa zevç ile zevce arasında adem-i imtizaç görüldüğü zaman vücuda gelen hal de içinden çıkılmaz, hüzn-engiz, feci bir şey olur. Kezalik aynı hadise birçok ahvalde bir takım vakayi-i müdhikeye de meydan açabilir. Fransız komediyalarında bedbaht zevçler, açık zevceler hakkında türlü türlü latifeler vardır. Dramlarda, romanlarda ise kadının sadakatı izdivacdand inhirafı, hayat-ı aileye aşık suretinde bir şahs-ı salisin duhulü üzerine tahaddüs eden vakayi-i fecia tafsil ve izah edilmiştir. "Prenses dö Klev" romanında zevç kederinden vefat ederek zevcesiyle aşıkı hayatında birbirlerinden ayırdığı gibi ba'de'l-vefat, mematıyla da onları ayırır. "Novel Aloiz"de kadın aşkının kolları arasına düşmek üzere iken vefat ederek kurtuluyor. Jörj San'ın "Jak"

romanında zevç, dünyada pek fazla olduğunu hissederek sessizce bir intihar ile ortadan kalkar. Bunlara bir takım düellolar, cinayetler, aşıkasını hançerleyerek namusunu kurtaran aşıklar, zevcesi ile aşıkını öldüren zevceler, kocasını zehirleyerek kurtulan kadınlar da ilave olunacak olursa talakın adem-i mevcudiyetten dolayı ne kadar gözyaşları, ne kadar kanlar döküldüğü anlaşılır.

Şayan-ı dikkatdir ki ahlak ve âdât daima kavaninden ileride yürür ve ekseriya edebiyat da ahlak ve âdâttan ileride gider. İzdivac Fransa’da gayr-i kabil-i infikak bir rabıta olduğu sıralarda tiyatro muharrirlerinden, romancılardan birçoğu, birbirleriyle imtizaç edemedikleri halde talakın adem-i mevcudiyetten naşi bir birine ile’l-ebed merbut kalan biçarelere acırlar. Onları tuğyana sevk ederlerdi. Zina bu üdebânın kalemleri altında şairane bir şey, takbih edilmeyecek bir hal oldu. Çünkü bazı ahvalde adeta mazur oluyordu. Göze alınan tehlikelerden dolayı buna bir azamet geliyor, be-heme-hal bir felakete saik olduğu için kalpleri rikkate getiriyordu. Hasılı, o vakitler buhran-ı izdivacın tevliid ettiği eserlerin birçoğu talak lehinde ya doğrudan doğruya ya bi’l-vasıta birer müdafaa-nameden ibaretti.

Fakat bir gün geldi ki 1789 idaresiyle Fransa’da talak te’esüs etti, I. Napolyon tarafından bizzat tatbik olundu, restorasyon devriyle ref’ edildi ve nihayet yine tatbik olunmağa başladı. Kanun-i medenide vukua gelen bu tebeddül üdebânın ittihaz ettikleri lisan ve meslekte de birtakım tebeddülata meydan açdı. Zevc ile zevceden her birinin, izdivaç gayr-i kabil-i tahammül bir hale geldiği zaman akd-i nikahı feshde muhtar olmaları lüzumunda en çok ısrar etmiş üdebâdan biri olan Aleksander Dumazade şu satırları yazıyordu:

“Mecalis talakı kabul edecek olursa tiyatromuz birden bire ve tamamıyla tebeddül ediverecektir. Moliyer’in aldanmış kocaları, dramlarımızın bedbaht zevceleri sahne-i temaşadan kalkacaktır. Çünkü bu eserler nikahın gayr-i kabil-i fesh olması esası üzerine ibtina ederler. Binaenaleyh talak kanunu ile edebiyatta yeni bir meslek vücud bulacak ve bu da kanunun en iyi neticelerinden birini

teşkil edecektir. Artık bize zinayı canib-i dikkat ve ehemmiyet bir hal olmak üzere irae ediyor diye ta'n olunamayacak. Çünkü talak var iken zinaya müracaat etmek ahlaksızlıktır. O halde bu mevzu dramlara değil, komedyalara ait olacaktır.

Aleksander Dumazade'nin bu sözleri kesb-i hakikat ettiği zaman bir takım muharrirler de Fransa'nın talak kanun-ı cedidindeki bazı garabetlerden, mantıksızlıklardan müteessir oldular. Faraza Fransa kanunu mucibince zani ile müznibe birbirleriyle izdivaç edemezler, zevç ile zevce rıza-yı tarafeyn ile fesh-i nikaha muktedir olamazlar. İşte bu kısım muharrirlerde talak kanununun bu gibi nevakısını, garabetini mevzu ittihaz ederek fikirleri daha makul, daha serbest bir neticeye isal edecek yolda eserler yazmıştır. Bu meyanda Pol Erviyo'nun "Kıskaç" Madam Marya Şeliga'nın "Görenek" tiyatrolarını zikr edelim.

İşte kanun-ı medeniye ait tek bir nokta etrafında birçok asar-ı edebîye tezahür etmiş olduğu görülüyor. Diğer mevaddın da tevlid ettiği eserler sayılacak olursa yekun pek yüksek bir miktara çıkar. Aleksander Dumazade gibi bazı muharrirler yalnız ahlak ve âdât-ı muasıriyeti değil kavanini bile ta'dil ve tashih etmeği kendilerine bir vazife bilmişlerdi. Kadınların, etfal-ı gayr-i meşruanın hâli, mirasa, hakk-ı temellüke ait esaslar romanlarda, tiyatrolarda zemin-i münakaşaya defaat ile vaz' olunmuştur. Sanat için sanat taraftarı olanlar güzelliğin faideye, bir netice-i ameliye istihsali fikrine tabi bulundurulmasını takbih eylerler; mamafih, yine bir takım muharrirler heyet-i ictimaiyeye ait olan mesailde fikirlerine, mizaçlarına göre beyan-ı fikr etmekten hâli kalmayarak bu suretle tarih-i edebiyat ile tarih-i hukuk arasında sıkı münasebat vücuda getiriyorlar

(Hüseyin Cahid, 1317/1901: 104-107)

Not: Bu makale (*Edebiyat ve Hukuk*), Hüseyin Cahid tarafından Fransızca'dan Osmanlı Türkçesine çevrilip **Servet-i Fünun Dergisi**'nde yayımlanmıştır (Yıl: 1317, S.553, s.104-107). Söz konusu makale Osmanlı Türkçesinden günümüz alfabesine tarafımızdan çevrilmiştir).

DEVLET YÖNETİMİNDE ADALETİN YERİ VE KLASİK TÜRK ŞİİRİNE YANSIMASI¹

Abdulahkim KOÇIN

Özet

Devleti ayakta tutan adalettir. Bu yüzden devlet yönetimi ile ilgili yazılan kaynakların tamamında adalet konusu ağırlıklı olarak yer almış ve adalet mülkün temeli sayılmıştır. Klasik şiirimizde ve onu besleyen kaynaklarda da bu konuya büyük önem verilmiştir. 15. ve 16. yüzyıllarda yazılan şiirlerde genellikle hükümdarların uygulamaları alkışlanmış, adaletin yerine getirildiği belirtilmiş iken 17-19. yüzyıllarda Osmanlı devletinde yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik bunalıma paralel olarak adalet sisteminde meydana gelen çürümeler üzerine klasik şiirimizde 15. ve 16. yüzyıllarda görülen övgü ve alkışlar yerini kısmen tenkide ve öfkeye bırakmıştır. Bu makalede klasik dönem şairlerinin şiirlerinden örnekler verilerek konuya bu tarz yaklaşımları incelenmiştir

Anahtar Sözcükler: Adalet, klasik şiir, devlet, yönetim

Giriş

Haksızlığa karşı tepki duymak, meydana gelen haksızlığı ortadan kaldırmaya çalışmak, insanlar arasında var olan ortak bir duygudur. Bu duygunun adı adalettir ve bu adalet duygusunun tatmin edilmesi, toplumda kabul edilen kuralların uygulanmasıyla mümkün olur. Aristoteles, Politika adlı eserinde adalet vurgu yaparken şöyle der: “Erdemsiz insan, varlıkların en vahşisi, en adalet bilmeyenidir... Adalet devletin orta direğidir; çünkü siyasal topluluğun temeli haktır ve hak neyin adaletli olduğuna karar vermenin ayracıdır” (Tuncay, 1990, 10).

¹ Bu makale, Milli Eğitim dergisinde yayımlanmıştır. (Sayı 171, 2006, s. 15-30).

Genel anlamda Türk edebiyatına, özellikle de klasik Türk şiirine baktığımızda devleti yönetmenin bir sanat olduğu görüşünün öne çıktığını görürüz. Bilindiği üzere yeryüzünde devlet yönetme sanatını icra edenler hükümdarlardır ve onların da âdil olmaları beklenir. Orhan M. Çolak'ın belirttiği gibi (2003, 339), halkın yüzyıllar boyunca idarecilerden istediği tek şey adalet olmuştur. Âdil hükümdarlar zamanında rahat mutlu bir yaşam sürdüren halk, adaletten uzak zâlim hükümdarların yönetimlerinde ise, sıkıntı yaşamıştır. Bu durumu yakından gören düşünürler, şairler ve yazarlar, ideal bir hükümdarın ya da en uygun devlet yönetiminin nasıl olması gerektiğini gösteren siyasetnâme türü eserler kaleme alarak her fırsatta hükümdarlara, idarecilere adaletli davranmalarını, yürürlükteki kanunlara ve hukûka uymalarını tavsiye etmişler; devleti ayakta tutanın adalet olduğunu anlatmaya çalışmışlardır. Ancak bu durum siyasetnâmelerle sınırlı kalmamıştır. Genel anlamda klasik Türk şiiri ve bu şiirin beslendiği kaynaklar da adalet mekanizmasına ruh vermişlerdir. Bu kaynakların başında Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerîşer gelir.

Bilindiği üzere devletler belli felsefî ilkelere göre yönetilirler. Klasik şiirimizin doğup geliştiği Osmanlı devletinin felsefî ilkeleri de genel anlamda İslami ilkelere dayanır ki, bu ilkeler ayet ve hadislerle ortaya konmuştur. Adaletle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlerden bir-ikisinin anlamı şöyledir:

"Muhakkak ki, Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor." Kur'an-ı Kerim, Nahl sûresi (16):90 (Özek ve ark., 1993, 276).

"Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne kadar güzel öğütler veriyor! Şüphesiz Allah her şeyi iştirici, her şeyi görücüdür." Kur'an-ı Kerim, Nisa sûresi (4):135 (Özek ve ark., 1993, 173).

“İşte onun için sen(tevhide) davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların heveslerine uyma ve de ki: Ben Allah’ın indirdiği kitaba inandım ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim işlediklerimiz bize, sizin işledikleriniz de sizedir. Aramızda tartışılacak bir konu yoktur. Allah hepimizi bir araya toplar, dönüş de O’nadır” Kur’an-ı Kerîm, Şûrâ sûresi (42):15 (Özek ve ark., 1993, 483).

Yukarıda birinci sırada mealini verdiğimiz Nahl sûresinin 90. ayetinde görüldüğü üzere Allah genel anlamda kullarını, özel anlamda ise, hükümdarları adaletle ve ihsana çağırır. Aynı şekilde diğer âyetlerin meallerinde de yine görüldüğü üzere hak ve hukûkun korunması, insanlar arasında adaletle hükmedilmesi hususu, klasik şiirimize kaynaklık eden Kur’an-ı Kerîm’in titizlikle üzerinde durduğu prensiplerden biridir. Bu durum Hz. Peygamber’in hadisleriyle de pekiştirilmiştir. Bu hadislerden bir-ikisini örnek olarak verebiliriz:

“Yedi kimseyi Allah Teâlâ kendi gölgesinden başka gölge bulunmayan kıyamet gününde, gölgesinde barındıracaktır. Bunlar, adaletli devlet reisi, Rabbine ibadet ederek yetişen genç...” (Kandemir ve ark., 2005, 37-38).

“Verdiği hükümlerde, ailesinin ve halkın yönetiminde adaletli davranan yöneticiler, kıyamet gününde Allah Teâlâ’nın yanında nurdan yüksek koltuklar üzerinde otururlar” (Kandemir ve ark., 2005, 40).

“Cennetlikler üç gruptur. Bunlar, adil ve başarılı devlet başkanı, yakınlarına ve müslümanlara karşı merhametli ve yufka yürekli olan kişi, ailesi kalabalık olduğu halde haram kazançtan sakınıp kimseden bir şey istemeyen adamdır” (Kandemir ve ark., 2005, 43).

Adaletle ilgili olarak verilen bu ayet ve hadislerle benzer daha pek örnek verilebilir. Ancak bir makale düzeyinde yapılan bu çalışmada bütün bunları zikretmemiz mümkün olmadığı gibi,

gerekli de değildir. Kur'an-ı Kerîm âyetlerinden ve hadislerden bu şekilde alıntı yapmamızdaki amaç da klasik şiirimize kaynaklık eden bu iki güçlü kaynakta adaletle nasıl vurgu yapıldığını, özellikle yöneticilerin, hükümdarların adaletin sağlanmasına nasıl me'mur kıldıklarını, hakkın sahibine verilmesinden ve hukûkun yerine getirilmesinden ne derecede sorumlu tutulduklarını tespit etmektir.

Klasik şiirimize baktığımızda bu hadislerden bazılarının anlamı kimi zaman şairlerimiz tarafından manzum olarak da verilmiştir. Bu durum, hadislerin şiirimize yansımaları bakımından dikkat çekicidir. Söz konusu bu örneklerden biri Fuzulî'ye aittir. Fuzûlî, "Bir günlük adalet, kırk senelik ibadet gibidir" (Karlığa/Çetiner, 1994, 1741) hadisinin, kaynağını tespit edemediğimiz farklı bir rivayetine telmihte bulunarak şöyle der:

"Bir verâ ehli eğer kılrsa 'ibâdet yüz yıl
Saat-i 'adlce vermez eser-i kurb-i Hüda" (Cunbur, 1969, 7)

Defterdar Sarı Mehmet Paşa da Fuzûlî gibi, yukarıda örnek olarak verdiğimiz hadisin yine farklı bir rivayetine telmihte bulunarak şöyle der:

"Hakim olan kimesne bir saat
Emr-i Hakk üzerine kim adalet ide
Ola mı bu sevâb-ı 'âdil
Ki o yetmiş sene ibadet ide" (Uğur, 2001, 72)

Yukarıda verilen bu ayet ve hadisler ile bunların manzum meali niteliğindeki beyit ve dörtlüklerin yanı sıra konu olarak devlet yönetimini ele alan siyasetnâmelerin hemen tamamında da adalet konusuna vurgu yapılır. Bunlardan biri olan Gülşeni Mülûk adlı siyasetnâmede Zaiş, hükümdarın halka adaletle ya da faziletle hükmetmesini, onun Allah'ın birliğine inanmasının bir şartı olarak görür:

“Allah celle ve alâ hazretin şöyle yegâne bil ki, anı bî-nazîr bilmede nazîrün olmaya ta ki, hak tevhide yerine getürmüş olasın ve Allah Te‘âlâ hazretini yegâne bilmek oldur ki, bendelerine iki işün birin idesün: Adl ya fazl.

‘Adl oldur kim sarîh-i hakka tabî‘ oluben
Hayra hayr u şerre şerr ile cezasın idesün

Lîk yavuzlara eylük eyülere her zaman
Eylük itsen cennet-i Şrdevs-i adne gidesün” (ZaiŞ, h.962, 165/b)

İslâmî dönem Türk edebiyatının elimizde bulunan en önemli eserlerinden biri olan, konu itibarıyla da ideal devlet, ideal hükümdar, ideal yasa ve ideal yönetim biçimini ortaya koyan Kutadgu Bilig’de doğru yasayı temsil eden “hükümdar” yerine “bey”, “hükümdarlık” yerine “beylik” kelimelerinin kullanıldığını, adalet kavramının ise, “doğru yasa” ve bu doğru yasayı “doğru yürütmek” şeklinde algılandığını görürüz:

“İdi edgü beglik takı edgürek
Törü ol anı tüz yoritgu kerek”

“Bey, beylik iyidir(fakat) daha iyisi yasadır(törü); onu düz(doğru) yürütmek gerekir” (Dilaçar, 2003, 96).

Hükümdarın çıkardığı kanunların doğru olması ve kendisinin de zalim olmaması gerektiğini savunan Kutadgu Bilig yazarı Balasagunlu Yûsuf Has Hacip, bir başka beytinde de şöyle der:

“Törü tüz yoritgıl budunka köni
Künüñ edgü bolgay könilik küni”

“Yasa düzenle, halkı doğru yürüt ki
Günün iyi olsun doğruluk (kıyamet) gününde” (Dilaçar, 2003, 104).

Karahanlı Türkçesinin temel eserlerinden ve yine İslâmî dönem Türk edebiyatının ilk nümûnelerinden olan Atâbetü'l-Hakâyık'ta da adalet kavramına vurgu yapılmış, ve eserin yazıldığı dönemde hükümdar olduğu anlaşılan Büyük Emir Muhammed Dâd İspehsâlâr Bey'in sahip olduğu erdemler sayılırken bunlardan birinin adalet olduğu şu şekilde dile getirilmiştir:

“Siyaset riyaset kiyaset kerem
Ziyadet ula ‘adl eşit uk munı” (Arat, 1992, 46)

“Siyaset, riyaset, kiyâset, kerem (ve bunlara) adaleti ekle;
bunları işit ve anla” (Arat, 1992, 84).

Klasik Türk Şiirinde Adalet

Mustafa İsen'in de belirttiği gibi, çok eski çağlardan beri güzel sanatlar, özellikle de şiir, yöneticileri övme görevi üstlenmiştir (İsen ve ark, 2002, 91). Ancak hükümdarlar doğruluktan, adaletten ayrılıp halka zulüm yapmaya başladıklarında ilk karşı çıkıp onları uyaranlar, halkı bu hususta bilinçlendirenler de yine onlar olmuşlardır.

“Ben gelmedim da‘vî için benim işüm sevi için” diyen ve Türk edebiyatında ilk divan sahibi olan Yunus Emre bile adalet terazisinde bir eğrilik gördüğünde kadı olsun sultan olsun tenkit etmekten kaçınmamıştır:

“Eğriliği yaydan eğri toğrılığı okdan toğrı
Bu şehir içinde uğrı hem kadı hem sultan nedir” (Kurnaz, 1993, 262)

Çağının tanığı olan Yunus Emre'nin bu tenkitlerinden yeri geldiğinde sadece kadı ve sultanlar değil, haktan, adaletten ve insanî değerlerden uzaklaşan hocalar ve halk da nasibini alır:

“Peygamber yirine geçen hocalar
Bu halkun başına zahmetlü oldu

Tutulmaz oldu Peygamber hadisi
Halâyık cümle Hak'dan utlu oldu” (Kurnaz, 1993, 263)

Tasavvuftan önemli ölçüde etkilenen klasik Türk şiirine baktığımızda yeryüzündeki hükümdarlığın mutlak olmadığını, mutlak hükümdarlığın Allah'a ait olduğunu ve hakiki anlamda hükümdarın O olduğunu görürüz. Klasik şiirde vasırası belirtilen hükümdarlar ise, "zıllu'llah"tır; Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Bu sebeple yeryüzünde adaleti sağlamada birinci derecede hükümdar sorumludur. Klasik şiirin kurucularından sayılan Ahmed-i Dai bu hususu şu beyitle ortaya koyar:

"Çünkü zıllu'llâhi fi'l-arz oldu zâtı 'adl ile
Hak aña tefvîz idüpdür hükm ile ferman bugün" (Özmen, 2001, 10)

Ahmed-i Daî, bir başka beytinde de virâneleri adaletle ma'mûr edenlerin gizli hazineyi bulacağını ve cihan mülküne hükümdar olacağını söyler:

"Şâh olur mülk-i cihâna bulur ol genc-i nihân
Her ki ma'mûr ide ol 'adl ile virâneleri" (Özmen, 2001, 226)

Daî, kazanılan zaferlerin de adaletle alakalı olduğunu düşünür. Ona göre döneminin hükümdarı adaletle hükmettiği için ordusu hangi yana azm ederse Allah'ın yardımı ona yoldaş olur:

"Kankı yana kim 'azm ide bu leşker-i mansûr nusret ana
yoldaş ola
Çün 'adl iledür devletinûñ nâm u nişânı te'yid-i Hudâ'dan"
(Özmen, 2001, 6)

Cem Sultan ise babası Fatih Sultan Mehmed için yazdığı kasidede, babasının adaletle çok büyük önem verdiğini, bu yüzden bütün dünyanın şen olduğunu, hiç kimsenin kimseye zulüm etmediğini belirtir:

“Cihân ‘adli-y-ile hurremdür anuñ
Zemân lutŞ-y-ile bî-gamdur anuñ

Şu resme ‘adl ider kim hîç merdüm
İdemez kimseye hergiz tazallüm” (Okur Meriç, 1997, 397)

Cem Sultan, yine babası Fatih Sultan Mehmed için yazdığı bir başka kasidesinde onun adalete verdiği önemi şu şekilde açıklar:

“Fikr-i ferâsetünle mülkün sarâyı ma‘mûr
Dest-i adaletünle devlet esâsı muhkem” (Okur Meriç, 1997, 303)

Fatih döneminde yaşayan ve onun dönemindeki adalete şahitlik eden bir başka şair klasik Türk şiirinin en önemli isimlerinden biri olan Ahmet Paşa’dır. O, dönemin hükümdarı Fatih Sultan Mehmet için yazdığı bir kasidede güneş doğunca yıldızların kaybolması olayını onun adaleti devrinde güneşin peştemalsiz suya girmesi durumunda yıldızların gözlerini yumduğu şeklinde düşünerek adalete vurgu yapar. Ahmet Paşa’ya göre Fatih Sultan Mehmet zamanında adalet ya da bir başka ifade ile asayiş o kadar sağlanmıştır ki, gözler bile günah işlemekten kaçınmaktadır:

“Ahd-i ‘adlünden yumarlar cümle ilduzlar gözin
Girdüğince çeşme-i kâfûra bî-mîzer güneş” (Alpaslan, 1987, 34)

Buna benzer bir ifade biçimi 16. yüzyıl şairlerinden Hayâlî Bey’de de görülür. Hayâlî Bey de Sultân Süleymân’a yazdığı bir kasidede kendisinin adaletli hükümrانlığında bir kurdun bir koyunu çobansız bulması durumunda bile zarar vermeyeceğini, pençelerini ancak onun tüylerini taramak için kullanacağını belirtir:

“Gûsfendi adlin eyyamında bulsa bî-çoban
Şâne eyler müyuna ser-pençesin gürg-i gurrîn” (Tarlan, 1992, 62)

Klasik şiirimizin dikkate değer isimlerinden olan Usulî de kâmil insanların, adaletle hükmeden yöneticileri meyvalı ağaca benzettiğini söyler. Öyle ki, sayesinde hoş geçindikleri halde kendisini taşıyan insanlara bile lutfu bulunurlar:

“Bazı kâmiller kelâm edip buyurmuşlar hemân
Adil olan beglere benzer dıraht-ı mîvedâr

Halk-ı ‘âlem sâyesinde hoş geçip yer ni‘metin
Kendiye taş atana lutf u kerem eyler nisâr” (İsen, 1990, 68)

Daha çok lirik bir şair olarak şöhret bulan Fuzûlî de adalet kavramına sık sık vurgu yapar. Kanuni’nin 941(30 Kasım 1534)’de Bağdad’ı savaşız feth etmesi üzerine

“Geldi burc-i evliyaya pâdişâh-ı nâmdar” mısraıyla tarih düşüren Fuzûlî (Mazıoğlu, 1997, 242), Bağdat’ta sağlanan adaleti şu mısralarla dile getirir:

“Sevâd-ı buk‘a-i Bağdâd çeşm-i heft kişverdür
Çerâğ-ı merdûmi nûr-i ‘adaletden münevverdür

Kamu etrafına âb-ı hayât-ı ‘adldür cârî
Cemî‘-i ehline tevfi‘-i cem‘iyyet müyesserdür” (Cunbur, 1969, 6)

Bu beyitlerle dönemin hükümdarını alkışlayan Fuzûlî’nin meşhur Şikayetname’si (Karahana, 1948) ise döneminin sosyal olaylarını tenkit etmekten ziyade kendisinin yaşadığı olumsuz bir hadisenin yankısı olarak kabul edilmelidir.

Bilindiği gibi, Allah’ın isimlerinden biri Âdil’dir. Bu sebeple de hükümdarlarda ilk aranan özellik bu olmuştur. Çünkü Âdil olan Allah tarafından kendilerine saltanat tacının verilmesi, dünyaya adaletli bir düzen getirmeleri, yaratılanlara adaletle hükmetmeleri sebebiyledir. Fuzûlî bu hususu şu şekilde dile getirir:

“Nazm-ı dünya sebebi saltanat-ı ‘âdildür
A‘del-i hulkını Hak nâzım-ı eşya eyler” (Cunbur, 1969, 6)

Fuzûlî’ye göre ‘adalet makbul bir ibadettir ve bu ibadeti yerine getiren, dünyaya adaletle nizam verenin bu davranışı karşılıksız kalmaz; âdil olan Allah, böyle bir hükümdarın kadrini mutlaka artırır: “Adl bir makbul taatdur ki kalmaz ecrsüz‘Adilün elbetde kadrin arturur Perverdigâr” (Cunbur, 1969, 7)

16. yüzyıldan sonra yazılan özellikle siyasetnâme türü eserlerde sık sık adaletin sağlanamayışından şikâyet edilir. Söz konusu bu tarz siyasetnamelerden biri Koçibey Risalesi’dir. Koçibey’in ifadesine göre adalet mekanizmasının bozulmaya başlaması, Kunûn-ı Kadîm’e ilk muhalefet, Kanûnî’nin son döneminde başlar (Arslantürk, 1989, 100). Ancak bu durum, karşılaştığı en ufak bir yanlış, en sert üslûpla hicveden Nef’î’nin şiirine pek yansımaz. O, döneminin hükümdarı Sultan IV.Murad’ın Edirne’ye gelişini alkışlarken adaletine vurgu yapar:

“Merhaba ey pâdişâh-ı ‘âdil ü ‘âlî-nejâd
Oldı teşrifüñle şehr-i Edrene reşk-i bilâd” (Ocak, 1991, 10)

Nef’î’nin yaşadığı dönemde hükümdarların sağladığı adalet sebebiyle kurdun, arslanın, şahin ve akbaba gibi vahşi, yırtıcı hayvanların huyu da değişmiştir. İsmail Ünver’in “Övgü ve Yergi Şairi Nef’î” adlı makalesinde örnek olarak verdiği şu beyitler bu hususu gözler önüne serer:

“Her memleket ki adli mürebbî ola añâ
Ab u hevâsı gürge hisâl-i şubân virür

Ger olsa şâmil-i ahvâl-i murgân-ı hevâ adli
İderdi kebk-i ra’nâ çeşm-i şâhîn üzre reftârı

Ol kadar âsûde âlem sâye-i adlinde kim
Hâbgâh eyler gazâle pehlu-yi şîr-i neri

Ger olsa intizâm-ı hükm-i adli âleme sârî
Olurdu mâde-âhûyile şîr-i ner zen ü şehver

Ger olsa feyz-i hükm-i adl ü dâdı âleme şâmil
İderdi beççe-i kebk-i derî şehbâz ile bâzî”
(Ünver, 1991, 48)

Nefî'nin bu tarz söyleyişlerine çağdaşı Şeyhülislâm Bahâyî Efendi'nin şiirlerinde de sıklıkla rastlarız. Bahâyî'nin ifadesine göre, yıkık dökük bir saraya benzeyen bu dünyayı adaletiyle imar eden dönemin hükümdarı Murad Han zamanında onun adalet fermanını koluna takan bir karıncanın pençesi, panter ve kaplanın pençesini burardı:

“Hudâygân-ı cihân Hân Murad kim ‘adli
Serây-ı köhne-i dünyâyı eyledi ma‘mûr

Eğer ki nüsha-i adlin edeydi bâzû-bend
Burardı pençe-i kebr ü pelengi pençe-i mûr” (Tolasa, 1979, 46)

Ne var ki, XVII.yüzyılda durum bu şekilde değildir. Altı cilt halinde yazılan Naima tarihinde de belirtildiği üzere (Arslantürk, 1989), bu yüzyıl Osmanlı devletinin iç ve dış darbelerle siyasi ve ekonomik açıdan olduğu gibi, adalet sisteminde de sıkıntıların yaşandığı bir dönemdir. Bu yüzden böyle bir dönemde klasik şiirimizde bu tür beyitlerin yer alması, Nefî, Şeyhülislâm Bahâyî gibi şairlerin, dönemin hükümdarlarını bu şekilde övmeleri, onların yeryüzünde Ştne ve fesadı ortadan tamamen kaldırdıklarını ve adaleti sağladıklarını söylemeleri, İsmail Ünver'in de belirttiği gibi (Ünver, 1991, 49), ancak bir temenni olarak değerlendirilebilir. Nitekim, divan katipliği, ordu-yı hümayun kadılığı yapmış olan Veysi'nin şiirlerinde bu durum gözler önüne serilmektedir. Devletin gidişatından memnun olmayan Veysi, dönemin hükümdarı I.Ahmet'e sunduğu kasidede Osmanlı devletinin başkenti İstanbul'da yaşayan halka,

“Eyâ ey kavm-i İstânbûl bilûñ tahkîk oluñ âgâh
İrişür nâ-gehân bir gün size kahr-ile hışmullah” (Kut Alpay,
1989, 171)

biçiminde seslendikten sonra halkın, kadıların ve mahkemelerin bozuk, içler acısı durumunu, yaşanan adaletsizliği sert bir biçimde tenkit eder:

“Yetîme şefkat itmezsiz alursuz göz göre mâlin
Degül mi hâzır u nâzır buna râzî mıdır Allâh

Ne şer‘ullâha tâbî‘siz ne hod kânûna kâ’ilsiz
Cihânı dürlü bid‘atle fenâya virdiñüz vallâh

...

Kuzât ahvâlini dirseñ ne mümkindür beyân itmek
Eger hasmuñ ise kâzî endi yarıcuñ Allâh

Kurup bir dâm-ı tezvîri dimişler mahkeme adın
Kanı seccâde-i Ahmed kanı ahkâm-ı şer‘ullâh” (Kut Alpay,
1989, 171)

Daha sonraki beyitlerde layık olmayanların devletin kritik makamlarına getirildiğini, dürüst olanlara şüphe ile bakıldığını, bu yüzden I.Ahmed’e vezirlere itimat etmemesi gerektiğini önerir ve adaletle hükmetmesi durumunda Allah’ın onu hatalardan koruyacağını söyler:

“Nedendür böyle hâ’inler emânet sâhibi olmak
‘Aceb hiç ehl-i İslâm’da bulunmaz mı emînu’llâh

Hudâ saklar hatâlardan ‘adalet eyleyen şâhı
Ve hem dünyâ ve ‘ukbâda olurlar fî-emânillâh

Vezîre i’timâd itme benüm devletlü hünkârum
Olardur düşmeni dînüñ olardur devlete bed-h’âh” (Kut
Alpay, 1989, 172)

Onun tenkit oklarından, adalet sisteminin bozulmasında payı olan paşalar, ağalar, subaşılar, kazaskerler gibi hemen bütün meslek mensupları nasibini alır:

“Bozulmasına dünyânın sebep paşalar ağalar
Fesâd u Ştneye bâ’is bulardur şübhesüz vallah

Cihânda hırsız u hem yankesici kim durur dirseñ
‘Ases başı ile tahkîk subaşıdır inan billah

Bulardan dahi azlemdür efendüm kâzi‘askerler
Cihânı irtişâ birle harâba virdiler vallah” (Kut Alpay, 1989, 173)

Ancak bütün bunlardan birinci derecede sorumlu olan hükümdardır ve balık baştan kokar. Fesadın başı malum olduğuna göre hükümdar bunu temizlemek ve adaleti sağlamak zorundadır. Onun cedd-i Süleymanlar bu mülkü ona emanet etmişlerdir. Bugün adalet ederse yarın makamı “zıll-ı arşullâh” olur:

“Balık başdan kokar dirler fesâduñ başı ma‘lûmdur
Ne kâdir kimse bir nutka diye hâzâ Kitâbullâh ...

Süleymânlar gelüp gitdi nice bu fânî dünyâyâ
Kanı cedd-i ‘izâmuñ pes kime kaldı bu mülküllâh

Bugün ‘adl eyleyüp halka iderseñ lutf u ihsânı
Yüzüñ ağ olisar yarın makâmuñ zıll-ı arşullah” (Kut Alpay, 1989, 173)

Nef’î’nin I.Ahmet’e sunduğu kasideden onun adaletini övmekle birlikte onun yerine geçen Sultan Osman’ın cülusu sebebiyle yazdığı kasidede ondan söz etmeyip, “Süleyman”ı anması, yukarıda belirttiğimiz “Kanun-i Kadim’e dönülmesini tavsiye eden siyasetnamelerle paralellik arz ettiği gibi, Veysî’nin bu görüşlerine de uygun düşmektedir:

“Süleymân gibi çıhsun tahta her gün adl ü dâd etsün
Pür olsun arsa-ı mahşer gibi meydân-ı dîvânı” (Bilgegil,
1989, 227)

Bu yüzyıla tanıklık eden Nâbî’nin şiirlerinde de dönemin bozuk sosyal ve siyasal durmunu, adalet ve hukûk anlayışını rahatlıkla görebilmekteyiz. İçinde yaşadığı toplumun iç yüzünü bütün detaylarıyla göz önüne serer ve sabah-akşam fakirlerin göz yaşının gıda olduğu bir devlete lanetler yağdırır; bu göz yaşı selinin er-geç devletini yıkacağını belirtir:

“La‘net ol devlete kim ola gıdâ
Eşk-i çeşm-i fukarâ subh u mesâ
...

Seyl olur eşk-i ter-i mazlûmân
Devlet ü ömrünü eyler virân” (Diriöz, 1994, 416-417)

Devlet ve saltanatın Allah’ın emaneti olduğunu, devleti yönetmenin ilim ve akılla mümkün olabileceğini belirten Nabi, aşağıdaki beyitlerde adaletin sağlanmasından ikinci derecede sorumlu olan vezirlerle birlikte onları bu makama getiren hükümdarları da tenkit eder:

“Kışver ü saltanat Allâh’ın emânetleridür
Kâbil-i emr gerek ola diyânetde ‘alem

‘İlm ile ‘akl iledür maslahat-i devlet ü dîn
Gör ne buyurdu hadisinde Rasûl-i Ekrem
....

Devleti eylediler böyle perişân cühelâ
Nice teklîf olunur gürge mürâ‘at-i ganem

Vüzerâ olmayıcak ‘âlim ü ‘âkil olamaz
Mülk ma‘mûr mebânî-i hilâfet muhkem” (Diriöz, 1994,
400-401)

Senelerce padişahların, sadrazam ve vezirlerin sohbetlerinde bulunan Nâbî'nin bu samimi tenkitlerinden, yukarıda belirtildiği gibi adalet sisteminin bozulmasına neden olan, yardım eden hatta sessiz kalanlar bile nasibini alır. Ancak onun asıl hedeŞ, hükümdarlar, sadrazam, vezir, şeyhülislâm, vâli, hâkim ve kâdılardır. Çünkü bunlar, alemin düzenini sağlamadan sorumlu "nizam-ı âlem"dirler:

"Nâmı fermanda nizâm-ı 'âlem
'Alemüñ nazmın eder kendi 'adem" (Diriöz, 1994, 406)

Ne var ki, bu beyitte de belirtildiği gibi, düzenin bozulmasına sebep olanlar asıl bunlardır. Meselâ bu zümreden olan hakimlerin aradıkları tek şey akçedir. İlmi, irfanı, merhameti, imanı kimse dikkate almaz; alıcı kuş gibi rüşvet peşindedirler, sadece almak isterler:

"Akçadur matlabı hep hükkâmın
Neylesün merhametin îmânun

Yarayan anlara rüşvetle yarar
'İlm ü 'irfân u salâhı kim arar

Alıcı kuş gibi hükkâm-i zamân
Almak ister ne iyidür ne yamân" (Diriöz, 1994, 411)

Hukûkun yerine getirilmesi ile görevli olan kadıların halka ettiklerini haşere bile yapamaz. Bunlar, adaleti sağlamaları gerekirken adaleti ortadan kaldırıp, "rüşvet"ın adını "mahsul" olarak değiştirmişlerdir. Ne yazık ki, yüce hukukun ipi zalimlerin elindedir ve bunlar, hakkı rüşvet, dini mal karşılığında satmaktadırlar:

"Hâdim-i şer' iken amma ki kuzât
Etmez etdikleri zulmü haşerât

...

Rüşvetün adını koymuş mahsûl
Kim ola etmeye mahsûlü kabûl

...

Zaleme destine düřdü hayfâ
Şimdi ser-rişte-i şer‘-i garâ

Hakk’ı ibtâl edesin rüşvet için
Dîni mâle veresin devlet için” (Diriöz, 1994, 421)

Bu tür uygulamaları halka reva gören kadıların yanı sıra bunların “buyruldı” fermanıyla ülkenin farklı bölgelerine dağılan ağa ve paşaların yaptıkları da bu uygulamalardan farklı değildir:

“Ağalar zâlim ü âc ü ‘uryân
Vermede her biri mâl almada cân

Kanda buyruldı ile etse şitâb
Vardığı karyenün ahvâli harâb

...

Karye halkını komaz takrîre
Bend eder bulduğunu zencîre” (Diriöz, 1994, 406)

Bütün bu sıkıntılar, devlet idaresinin şer‘a(hukûka), kanuna uygun olmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü hukûk olduğu zaman herkes malından, yerinden emin olur, kimse kimseyi soymaz. Zulüm olmadığı için de re‘aya isyan etmez:

“Mâl ü câhından olur herkes emîn
Hasm yok şer‘de k’ola gam-gîn

Şer‘de kimseyi soymaz ‘uryân
Zulm yok k’ede re‘ayâ ‘isyân” (Diriöz, 1994, 409)

Ancak adaletin sağlanmadığı bir yerde halk durmaz ve adaletsiz bir saltanatın sağlam olması da mümkün değildir:

“Olmasa ‘adl re‘âyâ durmaz
‘Adlsiz çetr-i ikâmet kurmaz

‘Adldür asl-i nizâm-i ‘âlem
‘Adlsiz saltanat olmaz muhkem” (Diriöz, 1994, 410)

Dönemini bu şekilde resm eden Nâbî, adaletin sağlanacağından da umutsuzdur. Çünkü halk buna layık değildir:

“Pâyende kalur niyet eden bî-dâdı
Tez zâ’il olur dâda uran bünyâdı

Halkun harekâtı cezb-i zulm etmededür
Yok hâkim-i ‘adle ‘asrun isti‘dâdı” (Diriöz, 1994, 422)

Nâbî’den çok sonra gelen Ziya Paşa da aşağıdaki beyitte buna yakın bir ifade kullanmaktadır. Allah’ın bir millete mutluluğu takdir etmesi, onu layık görmesi durumunda yönetimi âdil birine vereceğini belirtir:

“Bir milletin olunca mukadder sa‘âdeti
Bir ‘âdile müfevviz eder Hak hükûmeti” (Bilgegil, 1989, 280)

XVIII ve XIX. Yüzyıllarda yazılan siyasetnâme vb. eserlerde de buna paralel tenkitler yapılmış ve Osmanlı devletinde Kanunî Sultân Süleymân’ın saltanatının son dönemlerinde baş gösteren siyasî ve ekonomik bunalım, merkez ve taşra teşkilatlarındaki çözülmeler, adalet sisteminin bozulması bu yüzyıllarda artarak devam etmiştir. Bu yüzden XV. ve XVI. yüzyıllardaki, düzenin yeniden sağlanması ve adaletin yeniden tesisi için “Kanun-ı Kadîm”e dönülmesini tavsiye eden eserlerin yanı sıra yeni bir bakış açısıyla 1730 yılında kaleme alınıp, I. Mahmud’a sunulan ve ağırlıklı olarak kanunların tatbik edilmemesi, bilgiye ve bilim adamlarına önem verilmemesi, yolsuzluk ve bilgisizliğin artması gibi konulara dikkat çekilen İbrahim Müteferrika’nın Usulü’l-Hikem Ş-Nizâmî’l-Ümem (Şen, 1995) gibi eserlere, bu amaçla yazılan layıhalara bu yüzyıllarda daha sık rastlanmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sadrazamların padişahlara zaman zaman verdikleri layıhalarda

adalete vurgu yapılmış, adalet sisteminin kuvvetlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Nitekim Sadrazam Sait Paşa 1879'da II.Abdulhamid'e verdiği layihada şöyle der:

“Devletin gerilemesi, adaletin uygulanmasındaki gevşeklikten ileri gelmiştir. Hristiyan teba'a arasındaki hoşnutsuzluk da aynı sebeptendir... Haricin müdahaleleri de yine adaletsizliktir. Teba'anın hoşnutsuzluğunu ortadan kaldırmak adalet ile mümkündür” (Taneri, 1981, 229).

Ancak yazılan bütün bu şiirlere, siyasetnâme ve layihalara rağmen yine de gerekli tedbirler alınmamış, gelişen dünyaya ayak uydurulamamış ve malum son kaçınılmaz hale gelmiştir. Bunun doğal sonucu olarak da klasik Türk şiirinde tenkitler bu gelişmelere paralel olarak artmış, üslûp değişmiştir.

Bazı Hükümdar Şairlerin Şiirlerinde Adalet

Yukarıda adalet kavramıyla ilgili olarak verilen örnekler ve değerlendirmelere bakılacak olursa bunların tamamının adaletin tesisinden birinci derecede sorumlu olan hükümdarlar ve uygulamaları hakkında olduğu görülür. Ancak bilindiği üzere klasik şiirimizin usta isimleri arasında pek çok hükümdar ismi de bulunmaktadır. Bunlar da yazdıkları şiirlerde zaman zaman adalet kavramına vurgu yapmışlardır. Bunlardan biri olan Orhan Gazi daha sonra yerine geçecek olan I. Murad'a adaletle ilgili olarak şu tavsiyelerde bulunur:

“Zuhûr-ı dîni dâim nasb-ı ‘ayn et
Vücûdın hil’atin ‘adl ile zeyn et

Re‘âyâ hıfzına sa‘y et hemîşe
Şerî‘at etba‘ına eyle pîşe

Resûlullâh şer‘in pîşvâ kıl
Mu‘în-i dîn olup nasb-ı livâ kıl

Çü istiklâl buldun saltanatda
‘Adalet eyle dâim memleketde” (İsen/Bilkan, 1997, 37-38)

Osmanlı devletinin en kudretli hükümdarı olan Kanûnî Sultân Süleyman'ın adalet konusundaki uyarısı ise kendisinedir. O aşağıdaki beyitte kendi şahsına hitap ederek, “Bugün adaletle hükmetmeye çalış ki, cihan halkı yarın seni hayırla ansın” der:

“Cehd eyle vü düriş eyle bugün ‘adl ile sen dâd
Ferda seni hayr ile kıla halk-ı cihân yâd” (Ak, 1987, 814)

Kanûnî Sultân Süleymân bir diğer beytinde de yine kendine hitap ederek, “Dünyayı şeriat (hukûk) nuruyla aydınlatmasan bu cihanı baştan başa zulüm ve dalâlet kaplardı” der:

“İtmesen nûr-ı şerî‘atle münevver ‘âlemi
Tutar idi bu cihânı ser-te-ser zulm ü dalâl” (Ak, 1987, 44)

Aşağıdaki beyitte ise, gönlüne yönelerek “Eğer adaletle hükmetmezsen iki cihanda da mahrum olursun” der:

“Şâh olup ey dil eger kılmayasın adl ile dâd
İki âlemde mukarrer olusarsın nâ-murâd” (İsen/Bilkan, 1997, 132)

“Adnî” mahlasıyla şiirler yazan III. Mehmed de kendi yönetim anlayışını şu şekilde dile getirir:

“Yokdurur zulme rızamız ‘adle biz mailleriz
Gözleriz Hakkın rızasın emrine kailleriz” (İsen/Bilkan, 1997, 49)

Klasik Şiirde Adalet Konusundaki Model İsimler:

İdeal insan veya ideal toplum oluşturma gayretinde olan şairler, kimi zaman adaletiyle meşhur olmuş tarihi isimleri örnek göstererek hükümdarların bu isimleri model seçmelerini tavsiye etmişlerdir. Bu model isimlerden öne çıkanlardan biri Hz. Ömer, bir diğeri ise Nûşinrevân (ya da Nûşirvân)'dır.

1) Hz. Ömer:

Ahmed-i Daî'nin aşağıdaki beytinde görüldüğü gibi, adalette model alınan isimlerin başında ilk dört halifeden biri olan Hz. Ömer yer almaktadır:

“Sıdk ile Siddîk olupdur ‘adl ü dâd içre ‘Ömer
Ol ‘Ali heybetlü sultan ibni ‘Osmân devridür” (Özmen, 2001, 45)

Kardeşi II.Bayezid’le girdiği mücadeleden mağlup çıkınca Rumeli’ye geçmek ümidiyle şövalyelerin desteğinde Rodos’a, oradan da vatan toprağına bir daha dönmek üzere ayrılan ve 13 yıl süren sıkıntı dolu bir esaretten sonra Fransa’da vefat eden Cem Sultan da kültür ve edebiyat tarihimizde adaletin temsilcisi olarak anılan Hz. Ömer’i şu şekilde tanımlar:

“Adalet burcınıñ hurşîd ü mâhı
Hilâfet mülketinüñ pâdişâhı

Sirâc-ı dîn ü millet zeyn-i mihrâb
Şeh-i dîn ya‘ni ‘Ömer ibn-i Hattâb

...

Aña ‘adl ü diyânet olmış-ıdı iş
Hemîşe eyle kılurdı o cünbiş” (Okur Meriç, 1997, 286)

Ahmed-i Daî ve Cem Sultan gibi, Nazim de adaleti sağlamada Hz. Ömer’i döneminin hükümdarına bir model olarak sunar ve şöyle der:

“Kasr-ı şer‘inde Ebûbekr u Ömer ol şâhın
Dahı Osman u Ali oldular erkân-ı binâ

Biri sıdk ile biri adl ile bî-hemtâdır
Biri hilm ile biri ilm ile ferd u yektâ” (Levend, 1984, 79)

Dönemin hükümdarı ile Hz. Ömer arasında bir benzerlik kuran klasik dönem şairlerimizden bir diğeri ise Nefî'dir. Nefî, döneminin hükümdarı I. Ahmed'e yazdığı bir kasidede onu adalette Hz. Ömer'e benzetir:

“Ol hudâvend-i Ömer-adl ü Alî-sîret kim
Buldı zâtıyla şeref silsile-i Osmânî” (Ünver, 1991, 47)

Nefî, döneminin hükümdarı IV.Murad'a yazdığı bir kasidenin şu beytinde de yine döneminin hükümdarının adaleti sağlamadaki titizliğine işaretle bulunur ve onu adâlette Hz. Ömer'e benzetir:

“Dâd-güster dâverâ şahenşehâ dîn-perverâ
Ey hudâvend-i ömer-adl ü ebû Bekr-i‘tikâd” (Ünver, 1991, 48)

2) Nûşîrevân:

Klasik şiirimizde adalette model olarak gösterilen bir diğeri tarihî isim ise, Nûşîrevân'dır. Kaynaklarda kimi zaman Nûşîrvân ya da Nûşîrevân olarak da geçen bu hükümdar, İran'ın Sasanî sülâlesinden olup, M.S. 531 ilâ 579 yıllarında hükümdarlık yapmıştır. Hz. Peygamber'in doğumundan sekiz yıl sonra ölen Nûşîrevân adaleti, yaptırdığı saraylar ve bu sarayların tâklarıyla ün kazanmıştır (Tökel, 2000, 242-247). Klasik şiirimizde de bu özellikleriyle konu edinilmiştir. Adaletin önemine vurgu yapmak amacıyla kendisinden söz eden şairlerimizden biri Ahmet Paşa'dır. O, Nûşîrevân'ın, adalet istemeye gelen birinin kapıcıya bile ihtiyaç duymadan kendisini haberdar etmesi için pek çok zil bağlayarak aşağıya sarkıttığı zincire telmihen şöyle der:

“Gûyiya Nûşîrevân-ı subhdur kim ‘adl için
Lâciverdî kubbeye zencîr-i zer asar güneş” (Karabey, 1999, 40)

Yukarıdaki beyitte Ahmet Paşa güneşi Nûşîrevân'a, ışınlarını da onun adaleti yerine getirmek için astırdığı zincire benzetirken aşağıdaki beyitte ise, döneminin hükümdarını adaleti bakımından Nûşîrevân ile karşılaştırıp onu Nûşîrevân'dan üstün görür:

“Adli hikâyetin nice tahrir idem k'anuñ
Kim izi tozu efser-i Nûşîrevân imiş” (Tarlan, 1992, 85)

Klasik şiirimizde hükümdar ne kadar adil olursa olsun Hz. Ömer ile karşılaştırıldığında hiçbir şekilde Hz. Ömer'den üstün tutulmaz; olsa olsa onun gibi olur. Bu husus klasik şairlerimizin hassasiyetlerini göstermesi bakımından önemlidir. Ahmet Paşa'nın çağdaşı Şeyhi de aynı şekilde Nûşîrevân'ın adaletine atıfta bulunup, döneminin Osmanlı hükümdarını ondan üstün görür:

“Cûd u kerem mahalline Hâtem ne yerededir
Adl u hikem serâyına Nûşîrevân kanı” (İsen/Kurnaz, 1990, 92)

Klasik şiirimizde Kisra lakabıyla da anılan Nûşîrevân'ın adaletine vurgu yapan 16. yüzyıl şairlerinden Baki ise, aşağıdaki beyitte baharı Kisra, ırmağı da Kisra'nın adalet zinciri olarak tasavvur eder:

“İrdi nesîm-i ma‘delet-i kisrî-i bahar
Zencîr-i adl çekdi çemen-zâra cûybâr” (Küçük, 1994, 182)

Baki ile aynı çağda yaşayan ve döneminin hükümdarı ile Nûşîrevân arasında bir bağ kuran bir diğer şair Zati'dir. Ancak Zati, adaleti, Nûşîrevân'ın bir türlü zincire bağlayamadığı, zaptedemediği bir köle olarak tasavvur eder ki, o aslında bağlı olmadığı halde memduhu olan hükümdarın kapısından ayrılmaz:

“Serverâ bir bende-i lâ-kayddır kapında adl
Tutamazdı anı zincire çekip Nûşîrevân” (Pala, 1989, II/248)

Başarılı bir padişahın adaletten ayrılmaması gerektiğine inanan 17. yüzyıl şairlerinden Nefî de adalet söz konusu olduğunda Nûşinrevân'ın adını anar ve döneminin hükümdarı ile adalet sembolü olarak şöhrat bulan bu tarihî ismi bir arada düşünür:

“Alem-ârâ şehriyâr-ı dâd-güster kim cihân
Devr-i adlinde nizâm-ı ahd-i Nûşirvân bulur” (Ünver, 1991, 48)

Münâcâtlarda Adalet

Buraya kadar verilen örneklerde genelde ya adaletin yerine getirilmesinden duyulan mutluluk ya da adaletin sağlanmamasından duyulan rahatsızlık dile getirildi. Ancak klasik şiirimizde adaletle göre muamele görecektir olmaktan duyulan korkunun ifade edildiği örnekler de bir hayli fazladır. Bunlardan biri ‘Adlî mahlasıyla şiirler yazan Sultan II.Bayezid’dir:

“Eger ‘adl ile sorasın ‘Adlî’yi
‘Ukûbetdür aña sezâ yaraşur

Ben itdüm anı kim bana yaraşur
Sen eyle anı kim saña yaraşur” (Adlî, h.1308, 19)

15.yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında yaşayan Firdevsî-i Rûmî de Sultân II. Bâyezid gibi adaletle mu‘amele görmek istemeyenlerdendir:

“Fi‘lûme baksam yiridür baña nâr
Lutfuñ añaşam ola gülle lâlezâr

Fi‘le göre ‘adl iderseñ vâ meni
Lutfa göre eyle rahmet yâ Ganî” (Koçin, 1998, 276)

Klasik şiirimizde bu tarz şiirler bir hayli fazladır. Bunların tamamını burada göstermek mümkün olmadığına göre Fuzûlî’nin münâcâtında yer alan şu iki beyitle konuyu tamamlayalım:

“Yok mende bir ‘amel saña şâyetse âh eger
A‘mâlûme göre vire ‘adlûn cezâ maña

Havf-i hatâda muzdarîbem var ümîd kim
Lutfuñ vire beşâret-i ‘afv-i hatâ maña” (Fuzûlî, h.1286,
32)

Sonuç:

Devleti ayakta tutan adalettir. Bu yüzden devlet yönetimi ile ilgili yazılan kaynakların tamamında adalet konusu ağırlıklı olarak yer almış ve adalet mülkün temeli sayılmıştır. Mülkü yıkan ise zulüm ve haksızlıktır.

Klasik şiirimizde ve onu besleyen kaynaklarda da bu konuya büyük önem verilmiştir. 15. ve 16. yüzyıllarda yazılan şiirlerde genellikle hükümdarların uygulamaları alkışlanmış, adaletin yerine getirildiği belirtilmiş iken 17-19. yüzyıllarda Osmanlı devletinde yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik bunalıma paralel olarak adalet sisteminde meydana gelen çürümeler üzerine klasik şiirimizde 15. ve 16. yüzyıllarda görülen övgü ve alkışlar yerini genel anlamda tenkide ve öfkeye bırakmıştır.

Ancak münâcâtlarda durum farklıdır ve bütün dönemlerdeki şairlerin üslubu ve isteği aynıdır. Normalde yazdıkları şiirlerde sürekli adaletin sağlanmasının gerekliliğinden bahsedip, adaletten en ufak bir sapma olduğunu gördüklerinde ilgilileri uyarıp, adalet isteyen şairler, münâcâtlarda adalet istememekte, kendilerine adaletle değil, lutuf ile muamele edilmesi için Allah’a yalvarmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- ADLÎ, Bâyezid-i Sânî, (h.1308), Divân, Matba'a-ı Osmaniye, İstanbul.
- AK, Coşkun, (1987), Muhibbi Divanı, Kültür v Turizm Bakanlığı Yay., Ankara. ALPASLAN, Ali, (1987), Ahmet Paşa, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- ARAT, Reşid Rahmeti, (1992), Edip Ahmed b. Mahmud Yükneki/ Atebetü'l-Hakayık, TDK Yay., Ankara.
- ARSLANTÜRK, Zeki, (1989), Naima'ya Göre Osmanlı Devleti'nin Çöküş Sebepleri, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- BİLGEGİL, Kaya, (1989), Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Enderun Yay., İstanbul.
- CUNBUR, Müjgan, (1969), "Fuzûlî'nin Adaleti Öven Şiirleri", Halkevleri Dergisi, Yıl:3, S.35 (Eylül).
- ÇOLAK, Orhan M., (2003), "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Siyasetnâmeler Bibliyografyası",
- Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C.I, S.2(339-378).
- DİLAÇAR, A., (2003), Kutadgu Bilig İncelemesi, TDK Yay., Ankara. DİRİÖZ, Meserret, (1994), Nâbî Divânı, FEY Yay., İstanbul.
- FUZÛLÎ, (h.1286), Külliyyât (Destân-ı Leylî vü Mecnûn), Tasvir-i Efkâr Matba'ası, İstanbul.
- İSEN, Mustafa, (1990), Usulî Divanı, Akçağ Yay., Ankara.
- İSEN, Mustafa-Cemâl KURNAZ, (1990), Şeyhi Divanı, Akçağ Yay., Ankara.
- İSEN, Mustafa-Fuat BİLKAN, (1997), Sultan Şairler, Akçağ Yay., Ankara.
- İSEN, Mustafa ve ark., (2002), Eski Türk edebiyatı El Kitabı, Graşker Yay., Ankara.

- KANDMİR, M.Yaşar ve ark, (2005), İmam Nevevî / Riyazu's-Salihin, Erkam Yay., C.4, İstanbul.
- KARABEY, Turgut, (1999), Ahmet Paşa/Hayatı Sanatı ve Eserleri, Akçağ Yay., Ankara.
- KARAHAN, Abdulkadir, (1948), Fuzûlî'nin Mektupları, ?, İstanbul.
- KARLIĞA, Bekir-Bedrettin ÇETİNER, (1994), İbni Kesir/ Hadislerle Ku'an-ı Kerim Tefsiri, Çağrı Yay., C.4, İstanbul.
- KOÇİN, Abdulhakim, (1998), Divân Şiirinde Münâcât, G.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, TDE, Doktora Tezi, Ankara.
- KUT ALPAY, Günay, (1989), "Veysi'nin Bir Kasidesi Üzerine", TDAY Belleten, TTK Yay., Ankara.
- KURNAZ, Cemâl, (1993), "Yûnus Emre'de Tenkit", Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi(Prof.Dr.Şükrü Elçin Armağanı, Yıl:29/1-2,1991,Ankara.
- KURT, Yılmaz, (1998), Koçibey Risalesi, Akçağ Yay., Ankara.
- KÜÇÜK, Sebahattin, (1994), Bâkî Divanı, Akçağ Yay., Ankara.
- LEVEND, Agah Sırrı, (1984), Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, Enderun Kitabevi Yay., İstanbul.
- MAZIOĞLU, Hasibe, (1997), Fuzûlî Üzerine Makaleler, TDK Yay., Ankara.
- OCAK, Fatma Tulga, (1991), "Nef'î ve Eski Türk edebiyatındaki Yeri", Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î, AKM Yay., Ankara.
- OKAY,Orhan, (1990), "Türk Şiirinde İçtimaî Meseleler", Sanat ve Edebiyat Yazıları, Dergah Yay., İstanbul.

- OKUR MERİÇ, Münevver, (1997), Cem Sultân/Cemşid u Hurşid, AKM Yay., Ankara.
- ÖZEK, Ali ve ark., (1993), Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara.
- ÖZMEN, Mehmet, (2001), Ahmed-i Daî Divânı, TDK Yay., Ankara.
- PALA, İskender, (1989), Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- ŞEN, Adil, (1995), İbrahim Müteferrika ve Usulü'l-Hikem Ş-Nizâmî'l Ümem, Ankara. TANERİ, Aydın, (1981), Türk Devlet Geleneği, Töre Devlet Yay., Ankara.
- TARLAN, Ali Nihat, (1992), Ahmet Paşa Divanı, Akçağ Yay., Ankara. TARLAN, Ali Nihat, (1992), Hayâlî Divanı, Akçağ Yay., Ankara.
- TOLASA, Harun, (1979), Şeyhülislâm Bahâyî Efendi Divanından Seçmeler, Tercüman Yay., İstanbul.
- TÖKEL, Dursun Ali, (2000), Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Akçağ Yay., Ankara. TUNCAY, Mete, (1990), Aristoteles / Politika, Remzi Kitabevi Yay., İstanbul. UUR, Ahmet, (2001), Osmanlı Siyaset-nameleri, MEB Yay., İstanbul.
- ÜNVER, İsmail, (1991), "Övgü ve Yergi Şairi Nef'î", Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î, AKM Yay., Ankara.
- ZAİFİ, Pîr Muhammed bin Evrenos bin Faris, (h. 962), Gülşen-i Mülûk, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Revan Köşkü, Nu: 822.

2) Hikâyeler:

ŞAH BU ŞAH OLURSA

M. S. 531-579 yıllarında hükümdarlık yapan Sasani hükümdarı Nuşinrevan bir gün veziri Büzürcmihr ile harap bir köyden geçerken bir duvar üzerinde durup ötüşen iki baykuşu görürler. Nuşinrevan veziri Büzürcmihr’e “*Acaba bunlar ne konuşuyorlar?*” diye sormuş. Vezir hükümdarın bu sorusuna “*Bu baykuşlardan biri oğluna ötekinin kızını almak istiyor. Öteki de kızının başlığı olarak oğlanın babasından 40 harap köy istiyor. Oğlan babası olan baykuş sizi görünce, ‘şah bu şah, zaman da bu zaman olduktan sonra sana yüz bin viran köy bağışlayayım’ diyor*” şeklinde cevap vermiş. Rivayete göre Nuşinrevan bu hadiseden sonra bir daha adaletten ayrılmamış ve adaletiyle dünyada büyük bir üne kavuşmuştur. (GENÇOSMAN, 1990:63-64).

ÖMER NUŞİNREVAN'DAN DAHA ADALETLİDİR

Hız. Ömer ve Amr bin As çok iyi arkadaşlırlar. Henüz ikisi de Müslüman olmadan evvel birlikte, ticaret için İran tarafına giderler.

Bindikleri atlarına orada satacakları ve ya mübadele yapacakları mallar yüklüdür. İran'ın o zamanki başşehrine varırlar. Henüz daha atlarından malları indirmeden üç kişilik bir grup gelir ve zorla atlarına ve eşyalarına el koyarak oradan uzaklaşırlar.

Hız. Ömer ve Amr bin As ortada kala kalırlar. Ne yiyecek bir lokma ekmekleri, ne de ceplerinde alış veriş yapacakları para vardır. Akşama kadar ne yapacaklarını bilemeden bir yerde beklerler. Yatacak bir yerler ararlarken bir han gözlerine ilişir ve hana girerler. Orada durumu hancıya anlatırlar. Hancı şaşırır ve *“Nasıl olur, adaletli Nuşinrevan'ın ülkesinde böyle bir yanlışlık mümkün değil arkadaşlar. Siz burada bu akşam ücretsiz yiyip, içip, yatabilirsiniz, ben de doğruca sizin durumunuzu kralımıza anlatmaya gidiyorum”* der ve hemen kralın sarayına gider. Kral'a durumu anlatır.

Gerçekten de Nuşinrevan adaletiyle ün salmış müthiş bir kraldır. Bu durumu öğrenir öğrenmez bir soruşturma başlatır; at ve develeri gasp edenlerin kimliğini kısa sürede tespit ettirir. Henüz sabah bile olmadan onları yakalatırır.

Kıral, hancıya *“O iki misafire eşyaları ve hayvanları hiç zarar görmeden teslim edilecektir, sabah buradan alsınlar, yalnız şehri de hemen terk etsinler”* der. O zamanın şehirleri surlarla çevrilidir ve belli yerlerde çıkış kapıları bulunmaktadır. Kral ayrıca, *“Misafirin biri surun güney kapısından, diğeri de güneydoğu kapısından çıksın”* diyerek hancıyı gönderir. Hancı hana gelip Ömer ve Amr bin As'a bu müjdeyi verir. Onlar da bu duruma pek inanamasalar da peki derler ve sabah yola çıkarlar. Kral'ın yanına vardıklarında şaşkına dönerler. Tam kendilerine anlatıldığı gibi atları, develeri ve eşyaları hiç eksiksiz kendilerine teslim edilir. Onları geride bekleyen esas sürprizden haberleri yoktur.

Hayvanlarını ve eşyalarını teslim aldıktan sonra Ömer surun güney kapısından, Amr da güneydoğu kapısından çıkarlar. Ömer'in çıkacağı güney kapısının üzerinde biri idam edilmiş ve üzerinde *"Şehrimize ticaret için gelen misafirlerin at, deve ve eşyalarını zorbalıkla ellerinden alan çetenin başı, aynı zamanda kral Nuşinrevan'ın oğlu"* yazmaktadır. Diğer iki kişinin cesetleri de Amr bin As'ın çıkacağı kapıda asılıdır. Bunları gören Ömer ve Amr hayret ve şaşkınlıklarını içlerine gömerler. Onlara bir ömürlük ders olur bu hadise.

Aradan yıllar geçer, önce Ömer Müslüman olur. Daha sonra da Amr. Bir süre sonra Hz. Ömer hâlifeliği sırasında Amr bin As'ı Mısır'a vali olarak tayin eder. Amr Mısır'da bir mescit yapmak üzere arsa istimlâki yapmaya başlar. Müslümanlar arsalarını severek (bazıları bağışlar, bazıları da para karşılığı) verirler. Mescidin yapılacağı mahalde bir Yahudinin arsası varmış, Amr ona çok ciddi paralar teklif ettiği halde; *"Hayır ben razı değilim, arsamı vermiyorum"* cevabını almış. Amr bu cevap karşısında şaşırır ve *"Koca vali karşısında sen kim oluyorsun ki, bak bakalım senin arsanı nasıl istimlâk ederim"* der. Yahudi, *"Adaletinden bahsettikleri bir hâlifeleri varmış, bakalım bu durum karşısında ne diyecek"* der ve Mısır'dan Medine'ye Halife Hz. Ömer'e gelerek durumu anlatır. Hz. Ömer meseleyi öğrenince yüzü kıpkırmızı kesilir; hiddetinden boyun damarları şişer. Yerden bulduğu bir kemik parçasının üzerine bir cümle yazar ve Yahudiye uzatır; *"Götür bunu Amr bin As'a ver, o anlar"* der. Yahudi kendi kendine *"Ben bu kadarcık basit yazı için mi geldim"* diye söylenerek oradan uzaklaşır.

Yahudi, Mısır'a varınca çok merak ettiği sonucu görmek için beklemeden Amr'ın yanına koşar. Ve getirdiği yazıyı Amr'a uzatır. Amr bin As yazıyı eline alır ve okur. Yazıda şu yazılmıştır: *"Ömer, Nuşinrevan'dan daha adaletlidir."*

Amr'ın beti benzi bembeyaz kesilir, bir anda eli ayağı titremeye başlar ve Yahudiye dönerek, *“Arsan senin olsun, özür diliyorum, benden ne istersen vermeye hazırım, senin hakkını ödemem mümkün değil , seni ta Medine 'ye kadar yordum”* der.

<http://www.notdelisi.com/hz-omerin-adaleti-ile-ilgili-kisa-hikâyeler-16952/>

Alınma tarihi: 27.4.2016

KANUNİ VE KARINCA HİKÂYESİ

Kanuni Sultan Süleyman, Topkapı Sarayının bahçesindeki meyve ağaçlarına zarar veren karıncaların itlaf edilmesinin dinen caiz olup olmadığını Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'ye şu beyitle sorar:

Dırahta ger ziyan etse karınca

Günâhı var mıdır ânı kırınca?

(Eğer karınca ağaca zarar veriyor, onu kurutuyorsa, karıncayı yok etmenin bir günahı var mıdır?)

Ebussuud Efendi, Kanuni Sultan Süleyman'a şu beyitle cevap verir:

Yarın Hakk'ın dîvânına varınca

Süleyman'dan hakkın alır karınca.

<http://bedirhaber.com/haber/kanuninin-seyhulislami-ebussuud-efendi-17651.html>

Alınma tarihi: 10.5.2016

SULTAN SÜLEYMAN'IN SANDIK VASIYETİ

Kanuni Sultan Süleyman Hanın, vefat ettiğinde yerine getirilmesini istediği bir vasiyeti vardı. Bu vasiyet, şahsına ait özel küçük bir sandığın kendisi defnedilirken mezarda yanına konmasıydı.

Hayatı seferlerde geçen Sultan Süleyman yine bir seferde iken vefat etti. Cenazesi İstanbul'a getirilince derhal defin işlemlerine başlandı. Bu vasiyeti üzerine sandık meydana çıkarıldı ve hazır tutuldu.

Büyük hükümdarın cenaze töreninde şüphesiz bütün devlet erkânı hazır idi. Şeyhülislam Ebussuud Efendiye, Sultan Süleyman'ın böyle bir vasiyeti bulunduğu söylendi. Ebussuud Efendi *"Zinhar böyle bir vasiyeti yerine getirmeyesiz, dinî Mübin-i İslam'a uymaz"* dedi.

Nihayet vasiyetin yerine getirilmemesi kararlaştırıldı. Küçük sandık mezara konulmadı ama içinde ne vardı, dünyanın en büyük hükümdarının mezarına konmasını istediği şey neydi? Herkesi bunun merakı sarmıştı. Bu vasiyet yerine getirilmediğine göre sandık açılmalıydı. Nitekim öyle yapıldı. Sandığın içi, Kanuni'nin yapacağı işlerin, vereceği kararların dine uygun olup olmadığı hakkında Şeyhülislamdan aldığı fetvalarla dolu idi. Bunun üzerine Ebussuud Efendi, *"Hey büyük sultan, sen Allah katında kendini temize çıkardın, mesuliyeti bize yıktın, biz nasıl bunun altından kalkacağız bakalım"* diye ağladı.

<http://bedirhaber.com/haber/kanununin-seyhulislami-ebussuud-efendi-17651.html>

Alınma tarihi: 10.5.2016

PABUÇ KOLTUKTA OLACAK

Sultan Abdülaziz Hân devri şeyhülislâmlarından Turşucuzâde Ahmet Muhtar Efendi, makamındayken Vâlîde Sultan'ın kahvecibası gelmiş. Vâlîde Sultan'ın, Aksaray'da yapılan camiye ait vakıflardan doğan dâvânın çok uzadığından üzüldüğünü söylemiş.

Şeyhülislâm'ın cevabı şu olmuş:

-Hükme te'sirim olmaz. Şer'-i şerif ne hükmederse, öyle olur.

Kahvecibası çıkıp gidince de etrafındakilere dönüp şöyle demiş:

-Ben Vâlîde Sultan'ın değil, hukûkun şeyhulislâmıyım... Ne zaman ki, hak ve hukûka müdâhale edilmek istenirse, aklıma, vaktiyle Ayasofya Medresesi'nde derse çıktığım zaman pabuçlarımı koltuğuma aldığım gelir. Hak-hukuk bekçiliği zor iştir. Belki makama vefâ getirmez amma, kalbe şifâ verir. Bu sebeple pabuç koltukta olacak, makamı bırakacaksınız, amma hakka dil uzattırmayacaksınız!..

<http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Menkibeler/Osmanli-Hikâyeleri/Detay/HUKUK-HER-SEYIN-USTUNDEDIR/495>

Alınma tarihi: 27.4.2016

AVUKAT PEROCELLİ’NİN KAYBETTİĞİ TEK DAVA

İtalyan asıllı Avukat Petrocelli, eşini öldürmekle suçlanan ünlü bir futbolcunun avukatlığını üstlenmiştir. Öldürüldüğü iddia edilen eşinin cesedine ulaşamadığı gibi müvekkili (eşi) tarafından öldürüldüğüne dair herhangi bir kanıt ve şahit bulunmamaktadır. Ancak yine de tek suçlu eşi gösterilmekte ve idamla yargılanmaktadır.

Av. Petrocelli, müvekkilini kurtarmak için jüri önünde iyi bir savunma yapar. Müvekkilinin suçsuz ve öldürüldüğü iddia edilen eşinin de hayatta olduğunu, hatta mahkeme kapısının arkasında kendilerini beklediğini ve 1’den 10’a kadar saydığında içeri gireceğini söyler. Ardından da sırayla saymaya başlar. Kendisi gibi bütün jüri üyeleri de dikkatle kapıya bakarlar. Ancak kapıdan içeri giren olmaz. Bakışların kapıya yöneldiğini gören Av. Petrocelli iddiasını ispatladığından emin bir biçimde jüriye dönüp *“Bakin, 10’a kadar saydığımda hepinizin bakışları kapıya yöneldi ve öldürüldüğünü iddia ettiğiniz kadının kapıdan içeri gireceğini düşündünüz. Demek ki, siz de onun öldürülmediğine inanıyorsunuz”* diyerek müvekkilinin beratını talep eder.

Ne var ki, jürinin kararı değişmez. Sporcu suçlu görülür ve cezalandırılır. Petrocelli büyük bir şaşkınlık içinde kendisine neden inanmadıklarının sebebini sorar. Jüri başkanı, bütün jüri üyelerinin kendisine inanıp kapıya yöneldiklerini, ancak savunmasını yaptığı sanığın ise kendisine inanmadığını ve kapıya bakmadığını, dolayısıyla suçunun tespit edildiğini ve cezalandırıldığını belirtir.

(<http://www.microdestek.com.tr/hukuk-hikâyeleri-avukat-petrocelli.html>).

Alındığı tarih: 27.04.2016

MEZARLARIN ÇIĞLIĞI

Prens, yargıç koltuğuna bağdaş kurup çömelmiş, ülkesinin akıllı kişileri de sağındaki ve solundaki yerlerini almıştı. Kırışık yüzlerinde kitapların ve İncil'in yaklaşımlarının ifadesi vardı. Çevresinde askerler, kılıçlarını kınından çekmiş, mızraklarını havaya kaldırmış ayakta duruyorlardı, insanlar, kimileri merakından sadece seyretmeye, kimileri de yakınlarının suçlarına verilecek cezayı merakla beklemeye gelmişlerdi. Tümü boyunlarını bükmüş, bakışlarını yere çevirmiş ve nefeslerini tutmuştu. Sanki Prens'in gözlerinde, nefislerine ve kalplerine korku salan ve onları panikleten bir güç vardı. Sonunda kurul tamam olup duruşma saati gelince Prens elini havaya kaldırıp yüksek sesle:

“Suçluları teker teker huzuruma getirin ve suçlarını söyleyin” diye bağırdı.

Bunun üzerine zindanın kapısı açıldı ve tıpkı yırtıcı hayvanın esnemek için iki çenesini açtığında ortaya çıkan boğazı gibi bir görünüm arz eden zindanın karanlık duvarları göründü, içeriden, tutukluların inilti ve ağlama sesleri eşliğinde pranga ve zincir sesleri yükseliyordu. Orada bulunanlar, bu mezarın derinliklerinden ölüm avını çıkarken görebilmek için, adetâ yasanın bir an önce uygulanmasını isteyen bakışlarını o tarafa çevirip boyunlarını uzattılar.

Bir süre sonra iki asker zindanın kapısında göründü. Yanlarında kolları kelepçeli bir delikanlı vardı. Çatık kaşları ve gerilmiş yüz hatları, delikanlının onurlu bir kişiliğe sahip yürekli biri olduğunun göstergesiydi. Askerler, delikanlıyı mahkemenin ortasında durdurup kendileri biraz geriye çekildiler. Prens bir süre bakışlarıyla delikanlıyı süzdükten sonra:

“Sanık makamında değil de sanki onurlu bir konumdaymış gibi başı dik vaziyette karşımda duran bu adamın suçu nedir?” diye sordu.

Yardımcılarından biri cevap vererek:

“O çok alçak bir katildir” dedi. “Dün, Prens’in bir görev için köylere çıkmış olan komutanlarından birinin yolunu keserek öldürdü. Kurbanın kanına boyanmış kılıç daha elindeyken yakalandı.

Bunun üzerine Prens, tahtından öfkeyle şöyle bir hareket etti. Gözleri öfkeden ateş saçıyordu. Avazı çıktığı kadar bağırarak:

“Onu zindana geri götürüp zincire vurunuz. Yarın sabah olunca kendi kılıcıyla boynunu kopartınız ve cesedini de çöle atınız ki kartallar ve yırtıcı hayvanlara yem olsun, leşinin kokusunu da rüzgâr, ailesinin ve sevenlerinin burnuna taşısin.”

Delikanlı zindana geri götürülürken insanlar onu üzüntülü bakışlarla ve derin iç çekmelerle izlediler. Çünkü o, ömrünün baharında, yakışıklı ve babayiğit bir delikanlıydı.

İki asker yeniden zindanın çıkış kapısında göründüler. Bu kez güzel yüzlü, zayıf bedenli bir genç kızı getiriyorlardı. Genç kızın güzel yüzü, ümitsizlik ve çaresizlikten dolayı sararmış, gözlerini yaşlar kaplamış, pişmanlık ve üzüntü boynunu bükmüştü.

Prens, genç kızı bakışlarıyla süzüp dedi ki:

“Karşımızda adetâ gerçeğin yanında gölgenin duruşu gibi duran, bir deri bir kemik bu kadın ne yapmış?”

Askerlerden biri şöyle cevap verdi:

“O fahişe bir kadındır. Kocasını bir gece ani bir baskınla onu dostunun kolları arasında bulmuş, dostu kaçınca onu askerlere teslim etmiş.”

Bunun üzerine Prens, kadına dik dik baktı. Kadın utancından başını öne eğmişti. Prens, sonra, sert ve güçlü bir ses tonuyla:

“Onu zindana geri götürün” dedi. “Dikenli bir yatağa yatırın ki, belki ayıbyılla kirlettiği yatağı hatırlar. Sonra sirkeyi acı hıyar suyuyla karıştırarak ona içirin ki, belki yasak öpücüklerin tadını hatırlar. Sabah olunca da onu çırılçplak bir hâlde kent dışına

sürükleyiniz, taşıyarak öldürünüz, cesedini de orada bırakınız ki kurtlar etiyle bayram yapsın, solucanlar ve böcekler de kemiklerini kemirsin.”

Orada bulunanlar, kimi Prens’in adalet anlayışından hoşnut, kimi genç kadının solgun çehresinin güzelliği ve yürek sızlatan bakışlarının tatlılığı karşısında üzüntülü bir hâlde genç kadına bakarken, genç kadın zindanın karanlığında gözden kayboldu.

İki asker üçüncü kez görünerek güçsüz bir ihtiyarı getirdiler. Adam, eskimiş elbisesinin eteklerinden adetâ iki parça görünümünde tir tir titreyen dizlerini çeke çeke, korkudan dört bir yana bakışlar atarak yürüyordu. Yürek sızlatan bakışlarında sefalet, yoksulluk ve mutsuzluğun ifadesi okunuyordu.

Prens ona doğru dönüp nefret dolu bir sesle;

“Canlılar arasında ölü gibi duran bu pislğin suçu nedir?” diye sordu.

Askerlerden biri cevap vererek dedi ki:

“O bir hırsızdır. Geceleyin manastıra girmiş, ehli takva rahipler onu yakalamışlar ve elbisesinin içinde kutsal sunaklarının kabını bulmuşlar.”

Bunun üzerine Prens ona, aç kartalın kanatları kırık serçeye bakışı gibi bakarak şöyle bağırdı:

“Onu zindanın derinliklerine indirin ve zincire vurun. Sabah olunca onu alıp yüksek bir ağaca kadar sürükleyin ve keten iplerle asın. Cesedini yerle gök arasında asılı vaziyette bırakın ki, tabiatın unsurları o günahkâr parmaklarını lime lime etsin ve rüzgârlar çürümüş, organlarını oraya buraya saçsın.”

O insanlar birbirlerinin kulağına, “Bu çelimsiz kâfir manastırın kutsal kabını çalmaya nasıl yeltenebilmiş ki?!” diye fısıldarken hırsız zindana götürdüler.

Prens yargıç kürsüsünden indi. Akıllı kişiler ve hukuk adamları da onu izledi. Askerler önünden ve arkasından yürüdüler. İzleyiciler dağıldılar. Geriye kala kala tutukluların feryatları ve ümitsizlerin duvarlara gölge misali dalga dalga vuran iniltileri kaldı.

Bütün bunlar olup biterken ben, aynanın yürüyen karaltıların önünde duruşu gibi duruyor, insanların yine insanlar için ortaya koydukları yasaları, insanların adalet sandıkları şeyi düşünüyor; varlığın anlamını aramak üzere hayatın sırlarına dalıyordum. Sonunda düşüncelerim tan yeri çizgilerinin siste kayboluşu misali dağılınca, oradan çıkarak kendi kendime dedim ki: “Otlar topraktaki elementleri emer, kuzu otları yer, kurt kuzuyu parçalar, gergedan kurtu öldürür, aslan gergedanı avlar, ölüm aslanı ortadan kaldırır. Acaba ölümü yenecek ve bu zulüm zincirini ölümsüz bir adalet hâline getirecek bir güç var mıdır? Bütün bu iğrenç nedenleri güzel sonuç hâline çevirebilecek bir güç var mıdır? Var mıdır bir güç, hayattaki bütün unsurları avucuyla yakalayıp gülümseyerek bağrına basacak; tıpkı denizin bütün akarsuları şarkı söyleyerek kendi derinliklerine geri göndermesi gibi? Acaba bir güç var mıdır, katili ve kurbanını, zina yapan kadınla dostunu, hırsızla kendisinden çalınanı Prens’in mahkemesinden daha yüce ve ulu bir mahkeme önüne çıkartacak?”

Ertesi gün kentten çıkıp tarlalar arasında dolaştım. Buralarda sessizlik insana huzur veriyor, atmosferin temizliği, dar sokakların ve karanlık çökmüş evlerin ürettiği ümitsizlik ve çaresizlik mikroplarını öldürüyor. Vadinin eteğine vardığımda şöyle bir çevreme bakındım, bir de ne göreyim, bir sürü akbaba, karga ve kartal bir uçuyor bir iniyordu. Gökyüzü bu kuşların ötüş ve kanat çırpış sesleriyle dolmuştu. Merak edip biraz ilerlediğimde karşıda yüksek bir ağaca asılı bir adam cesedi; recm edilerek öldürüldüğü taşların arasında yere serilmiş çıplak bir kadın vücudu ve başı gövdesinden koparılmış bir vaziyette bir gencin kanlar içindeki bedenini gördüm.

Manzaranın korkunçluğu basiretimi kalın bir siyah peçeyle bağlamış bir hâlde durup baktım; ancak kana bulanmış cesetler

arasında ölümün dimdik ayakta duran korkunç silüetinden başka bir şey göremedim. Kulak verdiğimde beşer yasalarının avları çevresinde dönüp duran kargaların ötüşüne karışmış yok oluşun uğultusudan başka bir şey duyamadım.

Üç insan oğlu dün yaşamın kollarında iken kendilerini ölümün avuçlarında buldular.

Bu üç kişi, beşerin örfüne göre namusa halel getirdiler ve böylece kör kanun da elini uzatıp onları acımasızca ezip geçti.

Cehalet, bu üç insanı, güçsüz oldukları için suçlu saydı; kanun da güçlü olduğu için onları öldürdü.

Bir adam bir başka adamı öldürünce insanlar “bu katildir” dediler. Prens onu öldürünce ise, “bu adil bir prens” dediler.

Manastırı soymaya kalkan bir adam için insanlar “bu tehlikeli bir hırsız”; Prens onun hayatını gasbettiğinde ise “bu yüce bir prens” dediler.

Bir kadın kocasına ihanet edince insanlar onun için “bu namussuz bir orospu”; ancak Prens onu çıırılçıplak yürütüp sivri kayaların üzerinde recmedince prens için “Bu çok şerefli bir prens” dediler.

Kan dökmek haramdır, peki onu prens için kim helal kıldı?

Malları gasbetmek suçtur, peki canları gasbetmeyi kim erdeme çevirdi?

Kadınların ihaneti çok çirkindir, ama bedenleri taşıyarak öldürmeyi kim güzele çevirdi?

Kötülüğe daha büyük bir kötülükle karşılık verip “İşte kanun bu” mu diyeceğiz? Ahlâksızlığın üzerine daha büyük bir ahlâksızlıkla gidip “İşte ahlâklılık bu” mu diyeceğiz? Suçu, daha büyük bir suç işleyerek ortadan kaldırıp “İşte adalet bu” mu diye bağıracağız?

Prens hayatında hiçbir düşman öldürmedi mi? Güçsüz tebasından birinin hiç malını mülkünü gasbetmedi mi? Güzel bir

kadının ırzına hiç geçmedi mi? Kendisi bütün bu yasaklara hiç ilişmemiş de mi katili idam etmek, hırsız asmak, zina yapan kadını taşıyarak öldürmek kendisine caiz oluyor?

Peki bu hırsız ağaca asanlar kimler?! Bunlar gökten inme melekler mi, yoksa ellerinin ulaştığı her şeyi çalıp çırpın kişiler mi?

Peki bu katilin başını kim kesti?! Peygamberler mi, yoksa bulundukları her yerde ölüm saçan ve kan döken askerler mi?

Peki bu zina yapan kadını kim taşıyarak öldürdü?! Korunaklarından gelen iffetli zahit kişiler mi bunlar, yoksa karanlık çökünce her tür rezaleti işleyen, her tür kötülüğe bulaşan insanlar mı?

Kanun...Nedir kanun? Kim görmüş onun gökyüzünün derinliklerinden güneşin ışığıyla birlikte indiğini? Hangi insanoğlu Allah'ın kalbini gördü de kulları için ne dilediğini öğrendi? Meleklerin insan içine çıkıp da "Güçsüzleri hayat ışığından mahrum bırakınız, suç işleyenleri kılıçtan geçiriniz, günaha girenleri demirden ayaklarla eziniz" diye bağırarak hangi nesil zamanında olmuştur?

Böylesi düşünceler başıma üşüşüp duygularıma ortak olurken, yakınlarımda bir ayak sesi duydum. Dönüp baktığımda ne göreyim, ağaçlar arasında bir genç kız, çekine çekine ve korkudan etrafına bakına bakına üç cesede doğru ilerliyordu. Delikanlının kesik başını görünce acıdan bir çığlık atıp yanına çöktü, titreyen kollarıyla ona sarıldı, gözleri yaşla dolup taşmaya, parmak uçlarıyla delikanlının kıvrım kıvrım saçlarını okşamaya, yüreğinin derinliklerinden yükselen acıklı bir sesle ağlamaya başladı. Ağlamaktan bitkin düşüp iç çekmeye geçince, hemen elleriyle toprağı kazmaya yöneldi. Böylece geniş bir mezar kazdıktan sonra yere serilmiş delikanlıyı mezara çekip yavaşça yatırdı, kanlar içindeki kafasını omuzlarının arasına koydu, üstünü toprakla örttükten sonra, boynunu kopartan kılıcı mezarının başına dikti. Artık oradan uzaklaşacakken ona doğru ilerledim. Beni görünce korkudan irkilip panikledi. Sonra

başını önüne eğdi. Sıcak gözyaşları gözbebeklerinden yağmur gibi dökülüyordu. Göğüs geçirerek dedi ki: İstersen git beni Prense şikâyet et. Namusumu kurtaran adamın cesedini kurda kuşa, yırtıcı hayvanlara yem etmektense ölür ona kavuşurum daha iyi. Bunun üzerine ona şöyle cevap verdim:

“Benden korkmayın ey bahtsız kadın. Çünkü ben senin delikanlının bahtına senden daha önce ağladım. Sen gel de bana bu delikanlının senin namusunu nasıl kurtardığını anlat.”

İç çekişleriyle kesilen bir sesle dedi ki:

“Prensin komutanı vergi ve cizye toplamak için tarlalarımıza geldi. Beni görünce beğendiğini ifade eden korkunç bakışlarla bana baktı. Sonra yoksul babamın tarlasına, zengin birinin bile ödeyemeyeceği kadar yüksek bir vergi biçti, ardından Prensin malikânesine altın yerine zorla götürmek üzere beni tuttu. Gözyaşlarımla ona yalvardım, aldırmadı. Babamın yaşlılığını söyleyerek merhamet diledim, işe yaramadı. O zaman köyün erkeklerinden yardım dilemek üzere bağırdım. Bunun üzerine nişanlım olan bu delikanlı geldi ve beni onun acımasız ellerinden kurtardı. Son derece öfkelenen kumandan delikanlıyı öldürmek istedi, ama delikanlı ondan erken davranıp duvarda asılı olan eski bir kılıcı çekti ve kendi hayatını ve benim namusumu korumak amacıyla onu öldürdü. Onurlu bir kişi olduğu için, suçlu katiller gibi kaçmadı, tersine çok acımasız olan kumandanın cesedinin yakınında ayakta durup bekledi, sonunda askerler gelip zincire vurarak onu zindana götürdüler.”

Genç kız bunları söyleyip bana yürekleri parçalayan, acıları harekete geçiren bir bakış attı, sonra dönüp hızla uzaklaştı. Acıklı sesinin uğultuları, gökyüzünün dalgalanmaları arasında bir sarsıntı ve titreme meydana getiriyordu.

Kısa bir süre sonra çevreme baktığımda ömrünün baharında bir delikanlının, yüzünü giysileriyle gizlemiş bir hâlde ilerlediğini gördüm. Zinakâr kadının yanına vardığında durup abasını çıkardı ve onunla kadının çıplak uzuvlarını örttü, yanındaki hançerle yeri

kazmaya koyuldu, sonra kadını yavaşça taşıyıp, her bir avuç toprakla birlikte gözlerinden bir damla yaş akıtarak üstünü toprakla örttü. Bu işini bitirince oradaki çiçeklerden bir miktar kopartarak, onları başı eğik bir hâlde kabrine koydu. Tam gidecekken onu durdurup dedim ki:

“Bu günahkâr kadın senin neyin oluyor da Prensın iradesine karşı gelerek, hayatını tehlikeye atarak onun parçalanmış cesedini gökyüzünün yırtıcı kuşlarından korumaya çalışıyorsun?”

Bana baktığında, ağlamaktan ve uykusuzluktan dolayı şişmiş göz kapakları onun üzüntüsünün ve acısının ne denli büyük olduğunu anlatıyordu. Acı acı göğüs geçirerek boğuk bir sesle dedi ki:

“Bu kadının taşlanarak öldürülmesine neden olan o mutsuz adam benim. Evler arasında oynadığımız o çocukluk günlerimizden itibaren o beni sevdi, ben de onu. Biz büyüdük, bizimle birlikte aşkımız da büyüdü ve bu aşk, gönüllerimizin duygularıyla kendisine hizmet ettiğimiz güçlü bir efendi hâline geldi. Bu efendi bizi kendisine çekiyor, biz de ruhlarımızın sırlarını kendisine veriyor, o da bizi bağrına basıyordu.

Benim şehir dışında olduğum bir sırada babası onu istemediği bir adamla zorla evlendirmiş. Ben dönüp haberi duyunca, günlerim uzun kara bir geceye döndü, hayatım bitmek tükenmek bilmeyen acı bir savaş hâlini aldı. Duygularımla mücadele ediyor, nefsimin arzularıyla savaşıyordum, sonunda bu arzular bana üstün geldi ve beni kör bir adamı gezdiren kişi gibi dolaştırdı. Sonunda gizlice sevgilime gittim. İstedğim topu topu gözlerinin ışığını görmek, sesinin nağmesini duymaktı. Onu tek başına, bahtına ağlarken, günlerine ağıt dökerken buldum. Birlikte oturduk. Suskunluk konuşmamız, iffet de aramızdaki üçüncü kişiydi. Bir saat oldu olmadı, birden kocası içeri girdi. Beni görünce, pis düşünceleri harekete geçerek acımasız elleriyle onun pürüzsüz boynundan yakalayıp avazı çıktığı kadar bağırdı:

“Gelin, gelin de bu zinakâr kadınla dostunu görün.”

Bunun üzerine komşular koştular, ardından haberi soruşturmak üzere askerler geldiler. O kaba elleriyle kadını onlara teslim etti, onlar da onu saç baş dağınık, giysileri paramparça olmuş bir hâlde alıp götürdüler. Bana gelince, kimse bana ilişmedi. Çünkü kör yasalar ve köhnemiş gelenekler, zina yaptığında kadını cezalandırır, erkeği ise hoş görür.”

Delikanlı yüzünü giysileriyle gizleyerek kentin yolunu tuttu. Bense düşüncelere dalarak yerimde kalmış iç çekerek bakıyordum. İdam edilen hırsızın cesedi, hava ağaçların dallarını her salladığında biraz titriyordu. Bu hareketiyle sanki boşluktaki ruhlardan, gelip kendisini yere, yiğitliğin kurbanının ve aşk yolunda şehit düşen kadının yanına yatırması için yardım diliyor gibiydi.

Bir saat sonra eski püskü hırkalar içinde çelimsiz bir kadın görüldü. Asılmış adamın yanında durup ağlayarak göğsünü dövmeye başladı. Sonra ağaca tırmandı, dişleriyle keten ipleri kopardı, bunun üzerine ölü adam, ıslak elbise gibi yere düştü. Kadın aşağı indi, iki mezarın yanına bir mezar kazdı ve onu oraya koydu. Toprakla üstünü örttükten sonra iki tahta parçası aldı, bunlardan bir haç yaptı ve başının ucuna dikti. Geldiği yere doğru yönelince onu durdurup dedim ki:

“Sana ne ki ey kadın, bir hırsız gömmeye geliyorsun?”

Karamsarlık ve mutsuzlukla sürmelenmiş ve içine çekilmiş gözlerle bana bakıp dedi ki: “O benim çok iyi kocam, şefkatli yoldaşım ve çocuklarımin babasıdır... Kocam bir hırsız değildi, tam tersine manastırın arazilerini ekip biçen, buna karşılık rahiplerden, akşam bölüştüğümüz ve sabaha bir lokma bile kalmayan bir somun ekmekten başka bir şey almayan bir tarım işçisiydi.

Gençliğinden beridir manastırın tarlalarını alnının teriyle sular, bilek gücüyle bostanlarını ekerdi. Güçsüz düşüp, çalıştığı yıllar gücünü tüketince ve hastalıklar bedenini yoklamaya başlayınca onu işten atıp dediler ki: ‘Artık manastırın sana ihtiyacı kalmadı. Sen şimdi git de oğulların genç delikanlı oldukları zaman onları bize gönder, tarlalardaki senin yerini onlar alsınlar.’ Bu olay üzerine

kocam ağladı, beni de ağlattı, onlardan Hz. İsa adına merhamet diledi, melekler ve azizler adına onlara yalvardı. Ama ne ona, ne bana, ne de aç çıplak küçük çocuklarımıza acıyıp merhamete geldiler. Bunun üzerine kocam şehre gidip iş aradı, ama terslenerek geri döndü. Çünkü oradaki sarayların sakinleri, gücü kuvveti yerinde delikanlılardan başkasını işlerinde çalıştırmıyorlardı. Sonra yol kenarlarına oturup dilencilik yaptı, ama kimse ona bağışta bulunmadı, tersine yanından geçerlerken; ‘Uyuşuk ve tembel kişilere sadaka vermek doğru değildir’ diyorlardı.

Öylesine yoksul kalmıştık ki, çocuklarımızın açlıktan yerlerde kıvrandıkları, emzikteki çocuğumuzun mememi emdiği ama süt bulamadığı bir gece kocamın yüz hatları değişti, karanlıktan yararlanarak evden çıkıp, rahiplerin tarlalardan elde edilen mahsulü ve bağlardan elde edilen şarapları depoladıkları manastırın ambarlarından birine girdi. Bir çuval un sırtlanıp bize getirmeye koyulduğunda, birkaç adım atar atmaz papazlar uykularından uyanıp onu yakaladılar, iyice dövüp hakaret ettiler. Sabah olunca askerlere teslim ederek dediler ki; “O çok kötü bir hırsızdır. Manastırın altın kaplarını çalıyordu.” Bunun üzerine askerler onu zindana götürdüler. Sonra da, manastırın hizmetkârıyken alın teriyle topladığı mahsulün artıklarıyla çocuklarının karınlarını doyurmaya çalıştığı için onu daha sonra cesediyle kartallara yem olmak üzere darağacına götürdüler.”

Daha sonra yoksul kadın ayrılıp gitti. Kesik kesik konuşmasının hüüzün veren karaltıları yükseliyor, sanki havanın oynadığı duman öbekleri gibi her bir yana hızla dağılıyordu.

Üç mezarın ortasında, bir yakınının mezarını ziyaret eden, bu ziyareti sırasında sarsıntı geçirip dili tutulan ve bu yüzden duygularını akıttığı gözyaşlarıyla ifade yoluna giden bir kişi gibi durdum. Düşünmeye ve olayları değerlendirmeye çalıştım; ama vicdanım buna dayanmadı. Çünkü vicdan tıpkı, yapraklarını karanlıkta kapayan ve nefeslerini gecenin ruhlarına üflemeyen bir çiçek gibidir.

Orada ben dururken, mezarların ince topraklarından, tıpkı vadilerin içlerinden sisin yükselmesi gibi acı çılgınlıkları yükseliyor, söyleyecek sözlerim için bana esin kaynağı olmak üzere kulaklarımda dalgalanıyordu.

Suskun bir hâlde durdum. Şayet insanlar suskunluğun ne anlama geldiğini kavramış olsalardı, ormandaki vahşi yaratıklardan daha çok, Tanrıya yakın olurlardı.

Orada iç çekerek durdum. Şayet iç çekişlerimin alevli nefesleri oradaki tarlaların ağaçlarına dokunacak olsaydı, ağaçlar hemen harekete geçip yerlerinden ayrılırlar, tabur tabur ilerlerler ve dallarıyla Prens ve askerlerine karşı savaşır, gövdeleriyle manastırın duvarlarını rahiplerin başlarına yıkarlardı.

Orada bakarak durdum. Bakışlarımla birlikte oradaki yeni mezarların kenarlarına merhametin tatlılığı ve üzüntünün acılığı dökülüyordu. Bu yeni mezarlardan biri bir delikanlıya aitti ki o delikanlı, güçsüz bir bakirenin onurunu canı pahasına savunmuş ve onu vahşî bir kurdun pençeleri arasından çekip kurtarmıştı. Bu yüzden onun boynunu, yiğitliğinin cezası olarak vurmuşlardı. O genç kız onun kılıcını, cehalet ve zulüm devletinde yiğitliğin akıbetinin ne olduğunu güneşe karşı anlatan bir sembol olarak kalmak üzere mezarının toprağına saptamıştı.

Bu mezarlardan diğeri bir genç kıza aitti. Nefsî istekler bedenini ele geçirmezden önce aşk dağlamıştı bu kızın yüreğini. Kalbi ölene dek sâdık kalmakta ısrar ettiği için taşlanarak öldürülmüştü. Sevgilisi genç kızın ölü bedeninin üstüne, maddenin gözlerini kör ettiği, cehaletin suskunlaştırdığı bir toplumda aşkı kutsal sayan canların akıbetinin ne olduğunu yavaş yavaş solup ölerecek anlatması için kır çiçeklerinden bir demet bırakmıştı.

Bu mezarlardan üçüncüsü ise zavallı bir yoksulun mezarıydı. Manastırın tarlaları onun kollarındaki gücü tüketince rahipler de, yerine başka kollar görevlendirmek üzere onu kovmuşlardı. Küçük yavrularına ekmek getirebilmek için iş aramış; ama bulamamıştı.

Dilenerek bir ekmek parası kazanabileceğini ummuş; fakat olmamıştı. İçine düştüğü ümitsizlik onu, kendi beden gücü ve alınteriyle topladığı mahsulden az bir miktar almaya sevk edince onu yakalamışlar ve ödürmüşlerdi. Dul kalan eşi onun mezarına; gecenin dinginliğinde gökyüzündeki yıldızlardan, Hz. İsa'nın öğretilerini kılıçlara; boyunları uçurtmakta, keskin ağızlarıyla zavallı ve güçsüz insanların vücutlarını parçalamakta kullandıkları kılıçlara dönüştüren rahiplerin zulmüne tanıklık etmelerini istesin diye bir haç bırakmıştı.

Bu sırada güneş, sanki insanoğlunun yaptıklarından bıkmış ve onların zulümlerinden iğrenmişçesine alacakaranlığın ardında gözden kayboldu ve akşam, gölgenin ve dinginliğin ipliklerinden şeffaf bir örtü dokumaya başlayarak bu örtüyü doğanın cesedi üzerine serdi. Gözlerimi havaya kaldırıp ellerimi mezarlara ve üzerlerindeki sembollere doğru uzatarak sesim çıkabildiği kadar bağırdım:

“Ey yiğitlik! Toprağa saplanmış olan bu kılıç, senin kılıcıdır. Ey aşk! Ateşin dağlamış olduğu bu çiçekler, senin çiçeklerindir. Ey İsa! Gecenin karanlığının örtmüş olduğu bu haç, senin haçındır.

Cubran Halil Cubran (ER, 2014: 126-136)

3) Fıkralar

ÖNCE YÜREĞİM SOĞUSUN

Temel boşanma davası için avukata gider. Evliliğinin artık çekilmez hal aldığını ve boşanmak istediğini söyler. Bunun üzerine avukat şiddetli geçimsizlikten dava açılacağını bildirerek bir dilekçe hazırlar. Sonra Temel'e okur. Okudukça Temel gerilir, okudukça gerilir. Sonra Temel hızla ayağa kalkıp kapıya yönelir.

Avukat sorar “Dur nereye gidiyorsun? Temel arkasına bakmadan cevap verir: “Bu karı bana ne eziyetler etmiş de farkında değilmişim. Ben onu bir güzel döveyim, yüreğim soğusun da o zaman dava açalım.”

<http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=23508>

Alıntının yapıldığı tarih: 26.4.2016

KÖPEĞİN TORPİLİ VAR BENİM YOK

Temel kendini ısırın köpeği cezalandırmak için ayağından bir ağacın dalına asar. Hayvanları koruma derneklerinin şikayeti üzerine hayvana kötü muameleden hâkim önüne çıkarılır. Hâkim sorar:

-Bunu neden yaptın?

Temel kendinden emin bir şekilde cevap verir:

-Bu cezayı hak etti hâkim bey; bunun neresi suç ki?

Hakim biraz açıklama ihtiyacı duyar.

-Bak Temel. Türkiye Büyük Millet Meclisinde milletvekilleri bunu suç olarak kabul etmişler. Biz de bunu uyguluyoruz.

Temel kızmış ve sitemkâr bir eda ile söylenmiş:

-İstedığınız cezayı verin hâkim bey. Şimdi köpeğin meclisten torpili var benim yok öyle mi?

<http://www.turkhukuk sitesi.com/showthread.php?t=23508>

Alıntının yapıldığı tarih: 26.4.2016

SİZİ YANILTMAYIM ONU BİLMİYORUM

Kamu avukatları aşırı iş yükü karşısında özellikle duruşmalarda tam bir dayanışma içinde olurlar. Zaman itibariyle birbiriyle uyumlu olmayan duruşma saatleri karşısında birbirlerine dosyalarını verirler. Toplu vekâletname olduğu için hukuken sorun çıkmaz. Ancak dosyanın içeriğini bilmeden duruşmaya giren avukat, hâkim tarafından sorulan sorularda çok zor durumda kalır.

Kamu avukatının biri kendi duruşma defterine kaydettiği dava dosyasını kurumda unutmuş. Kurum adliyeye oldukça uzakmış. Bu arada kendisinin önemli bir işi çıkmış arkadaşına sadece dosya numarasını vererek duruşmasına girmesini istemiş. Duruşmaya gireceğini söyleyen avukatın dosya hakkında hiçbir bilgisi yok. Duruşma başlıyor. Hâkim de yeni dosyayı incelememiş. Evirip-çevirip, “Dosya bilirkişiye gitmiş” der. Sonra avukata sorar:

—Bu dosyayı bilirkişiye niye göndermiştik Avukat Bey?

Avukat kendinden emin bir şekilde cevap verir:

—İncelenmesi için Hâkim Bey?

—Peki, konu neydi?

—Dava konusuna ilişkindi.

—Davanın tam olarak konusu neydi?

—Dilekçemizde belirtmiştik efendim.

Hâkim sinirlenir:

—Dilekçedeki dava konusunu soruyorum, ben de!

—Sizi yanıltmayım Hâkim Bey; bir tek onu bilmiyorum.

<http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=23508>

Alıntının yapıldığı tarih: 26.4.2016

BEN AVUKATIMI BEKLİYORUM

Bir gece vatandaş kümesten tavuk civciv ve yumurta çalarken jandarma tarafından suçüstü yakalanır kümes sahibi şikayetçi olur ve adam hâkim karşısına çıkarılır. Anlat der hakim. Sanık, ben avukatımı bekleyeceğim savunmamı onunla beraber yapacağım der. Hakim:

-Evladım bir koltuğunda tavuklar, bir koltuğunda horozlar, bir cebinde civciv diğerinde yumurta varken jandarma seni almış; avukat ne diyecek duruma!

Adam cevap verir:

- Ben de onu merak ediyorum Hâkim Bey!

<http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=23508>

Alıntının yapıldığı tarih: 26.4.2016

İÇİME CİDDİ BİR KUŞKU DÜŞTÜ

Başarılı avukat mahkeme sonunda beraat eden müvekkiline dönüp,

“Artık duruşmalar bitti, bana doğruyu söyleyebilirsin, gerçekten o parayı zimmetine geçirdin mi?” diye sorar.

Adam “Vallahi, ben geçirdiğimi zannediyordum ama savunmanızdan sonra içime ciddi bir kuşku düştü doğrusu.” der.

<http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=23508>

Alıntının yapıldığı tarih: 26.4.2016

4) Şiirler

a) Hukuki konuları tema alan şiirler

Şehzade Murad'a Vasiyyet

Elâ iy meyve-i bâg-ı murâdum
Şeh-i âlî-neseb Sultan Muradum

Vasiyyet eylerüm gûş eyle anı
Benüm'çün eyleme âh u figânı

Re'âyâ hıfzına sa'y it hemîşe
Şerî'at etbâ'ın eyle pîşe

Resûlu'llâh şer'in pîşvâ kıl
Mu'in-i dîn olup nasb-ı livâ kıl

Çün istiklâl buldun saltanatda
'Adâlet eyle dâ'im memleketde

Bu fânî mülkde mağrur olma zinhar
Tarîk-i şer'den dûr olma zinhar

Fenâdur âkibet dünyânun emri
Ölür herkes ne denli olsa ömri

İrişdi çün bana emr-i İlâhî
Sen ol mesned-nişîn-i taht-ı şâhî

Kerem eyle bana celb-i duâ kıl
Murâdum budur ey ferzend-i âkil

Nizâm-ı âleme dâim medâr ol
Serîr-i saltanatda pâydâr ol

Orhan Gazi (AK, 2001: 18-19)

Gazel

İmtisâl-i câhidû fillâh olubdur niyyetüm
Dîn-i İslâm'un mücerred gayretidür gayretüm

Fazl-ı Hakk u himmet-i cünd-i ricâlullâh ile
Ehl-i küfri ser-te-ser kahr eylemekdür niyyetüm

Enbiyâ vü evliyâyâ istinâdum var benüm
Lutf-ı Hak'dandur hemân ümmîd-i feth ü nusretüm

Nefs ü mâl ile n'ola kılsam cihânda ictihâd
Hamdülillah var gazâya sad hezârân ragbetüm

Ey Mehemed mu'cizât-ı Ahmed-i Muhtâr ile
Umaram gâlib ola a'dâ-yı dîne devletüm

Avnî (Fatih Sultan Mehmet) (AK, 2001: 113-114)

ŞEHZADE BAYEZİD'İN BABASI KANUNİ SÜLEYMAN'A GÖNDERDİĞİ ŞİİR

Ey ser-a-ser âleme Sultan Süleyman'um baba
Tende canum, canumun içinde cananum baba
Bayezîd'ine kıyar mısın benüm canum baba
Bi-günaham, Hak bilür devletlü sultanum baba

Enbiya ser-defteri ya'ni ki Âdem hakkıçün
Hem dahi Musi ile İsi-i Meryem hakkıçün
Kainatun server-i ol Ruh-i a'zam hakkıçün
Bi-günaham Hak bilür devletlü sultanum baba

Sanki Mecnunam bana dağlar başı oldu durak
Ayrılıp bi'l-cümle mal ü mülkden düştüm ırak
Dökerem göz yaşını vâ-hasretâ, dâd el-fırak
Bi-günaham Hak bilür devletlü sultanum baba

Kim sana arzeyeyle hâlüm eyâ şah-ı kerim
Anadan kardaşlarımdan ayrılıp kaldum yetim
Yok benüm bir zerre isyanum sana Hak'dur alım
Bi-günaham Hak bilür devletlü sultanum baba

Bir nice ma'sumun olduğun şeha bilmez misün
Anların kanına girmekten hazer kılmaz mısın
Yoksa ben kulunla Hak dergahına varmaz mısın
Bi-günaham Hak bilür devletlü sultanum baba

Hak Taâlâ kim cihanun şahı etmişdür seni
Öldürüp ben kulunı güldürme şahum düşmeni
Gözlerüm nuri oğullarumdan ayırma beni
Bi-günaham Hak bilür devletlü sultanum baba

Tutalum iki elüm başdan başa kanda ola
Bu meseldür söylenir kim kul günah itse n'ola
Bayezîd'ün suçını bağışla kıyma bu kula
Bi-günaham Hak bilür devletlü sultanum baba

Bayezid (AK, 2001: 176-177)

KANUNİ SÜLEYMAN'IN OĞLU BAYEZİD'E CEVABI

Ey dem-a-dem mazhar-ı tугyân u isyânım oğul
Takmayan boynına hergiz tavk-ı fermânım oğul
Ben kıyar mıydum sana ey Bâyezid hânım oğul
Bî-günâham dime bâri tevbe kıl cânım oğul

Enbiyâ vü evliyâ ervâh-ı a'zam hakkıçün
Nûh ü İbrahim ü Mûsi İbn-i Meryem hakkıçün
Hatm-ı âsâr-ı nübüvvet Fahr-ı Âlem hakkıçün
Bî-günâham dime bâri tevbe kıl cânım oğul

Adem adın itmeyen Mecnûna sahralar durak
Kurb-ı tâatdan kaçanlar dâima düşer ırak
Tan degüldür dir isen vâ hasretâ dâd el-fırak
Bî-günâham dime bâri tevbe kıl cânım oğul

Neş'et-i Hakdur nübüvvet râm olan olur kerîm
“Lâtekul üf” kavlini inkâr iden kalur yetîm
Tâata isyâna alîmdür Hudâvend-i Kerîm
Bî-günâham dime bâri tevbe kıl cânım oğul

Rahm u şefkat zîb-i îmân olduğın bilmez misün
Yâ dem-i masûmı dökmekden hazer kılmaz mısın
Abdi âzâd ile Hak dergâhına varmaz mısın
Bî-günâham dime bâri tevbe kıl cânım oğul

Hak reâyâ-yı mutî'e râî itmişdür beni
İsterem mağlûb idem agnama zib-i düşmeni
Hâşâillillah öldürürsem bî-güneh nâgâh seni
Bî-günâham dime bâri tevbe kıl cânım oğul

Tutalum iki elüm başdan başa kanda ola
Çünkü istiğfâr idersün biz de afv itsek nola
Bâyezidüm suçını bağışlaram gelsen yola
Bî-günâham dime bâri tevbe kıl cânım oğul

Kanuni (Muhibbi), (AK, 2001: 177-178)

Taşlıcalı Yahya Bey'in Şehzade Mustafa Mersiyesi Terkib-i Bend

I. Bend

Meded meded bu cihanun yıkıldı bir yanı
Ecel celâlîleri aldı Mustafa Hânı

Tolundu mihr-i cemâli bozuldu divânı
Vebale koydılar âl ile Âl-i Osmânı

Geçerler idi geçende o merd-i meydânı
Felek o canibe döndürdi şâh-ı devrânı

Yalancının kurı bühtanı bugz-ı pinhânı
Akıtdı yaşumuzu yakdı nâr-ı lîcîrânı

Cinayet etmedi cânî gibi anun cânı
Boğuldu seyl-i belâya tagıldı erkânı

N'olaydı görmeye idi bu mâcerâyı gözüm
Yazuklar ana revâ görmedi bu râyı gözüm

II. Bend

Tonandı ağlar ile nurdan menâre dönüp
Küşâde-hâtır idi şevk ile nehâre dönüp

Göründi halka dıraht-ı şükûfe-dâre dönüp
Yürürdi kulları önince lâle-zâre dönüp

Tururdu şâh-ı cihan hiddetiyle nâre dönüp
Otağı haymeleri karlu kûh-sâre dönüp

Müzeyyen idi bedenlerle ak hisâre dönüp
El öpmeğe yürüdi mihr-i bî-karâre dönüp

Tutuldu gelmedi çünkim o mâh-pâre dönüp
Görenler ağladılar ebr-i nev-bahâre dönüp

Bir ejdehâ-yı dü-serdür bu hayme-i dünyâ
Dehânına düşen olur hemîşe nâ-peydâ

III. Bend

O bedr-i kâmil ü ol âşinâ-yı bahr-i ulûm
Fenaya vardı telef etdi anı tâli-i şûm

Dögündi kaldı hemân dâg-i hasretiyle nücûm
Göyündi şâm-ı fırakında toldı yâş ile Rûm

Kara geyürdi Karamana gusse etdi hücûm
O mâhı ince hayâl ile kıldılar ma'dûm

Tolandı gerdenine hâle gibi mâr-ı semûm
Rızâ-yı Hak ne ise râzı oldu ol merhûm

Hatâsı gayr-ı muayyen günâhı nâ-ma'lûm
Zihî şehîd-i saîd ü zihî şeh-i mazlûm

Yüz urdı hâke o meh aslına rücû itdi
Seadet ile hemân kurb-ı Hazrete gitdi

IV. Bend

Getürdi arkasını yire Zâl-i devr ü zamân
Vücûdına sitem-i Rüstem ile irdi ziyân

Döküldi göz yaşı yılduzları çoğaldı figân
Dem-i memâtı kıyâmet güninden oldu nişân

Giriv ü nâle vü zâr ile toldı kevn ü mekân
Akar su gibi müdâm ağalmakda pîr ü cüvân

Vücûd iline akın saldı akdı eşk-i revân
Eyâ serîr-i seadetde pâdişâh-i cihân

O cân-ı âdemiyân oldu hâk ile yeksân
Diri kala ne revâdur fesâd iden şeytân

Nesîm-i subh gibi yirde koma âhumuzı
Hakâret eylediler nesl-i pâdişahumuzı

V. Bend

Bir iki eğri fesâd ehli nitekim şemşîr
Bir iki nâme-i tezviri kıldı katline tîr

Gelür ezelde mukadder olan kalîl ü kesîr
Hezâr kayserün oldu leyâl-i ömri kasîr

Eceldür âdeme derbend-i teng ü târ-i asîr
Zarûridür bu ki uğrar ana cüvân ile pîr

Yirini zîr-i zemîn eyledi o mihr-i münîr
Yirini gitdi cihândan nite ki merd-i fakîr

Bu vakı'a olıma halka kâbil-i ta'bîr
Ki Erdişîr-i velâyetde ola âdet-i şîr

Bunun gibi işi kim gördi kim işitdi aceb
Ki oğluna kıya bir server-i Ömer-meşreb

VI. Bend

Ferîd-i âlem idi âlim idi a'lem idi
Muhammed ümmetine mevti mevt-i âlem idi

Ziyâde mâtem idi haylî emr-i mu'zam idi
Salâh ü zühdi kavî i'tikâdı muhkem idi

Meşâyih ile musâhib ricâle hem-dem idi
Kerâmetiyle kerîmü'l-hisâl âdem idi

Nücûm gibi cihân-dîde vü mükerrerem idi
Vücûdı muhteşem ü şevketi mu'azzam idi

Tevâzu ile selâmında hod müselleme idi
Aceb o bedr-i temâmün ne âdeti kem idi

Hayflar oldu ana iftira ile gitdi
Huzûr-i Hakka duâ vü sena ile gitdi

VII. Bend

Sipihrün âyinesinde göründi rûy-ı fenâ
Kodı bu kesret-i dünyâyı kıldı azm-i bekâ

Garîbler gibi gitdi o yollara tenhâ
Çekildi âlem-i bâlâya hemçü mûrg-i Hümâ

Hakîkaten sebeb-i rif'at oldı düşmen ana
Nasîbi olmasa tan mı bu cife-i dünyâ

Hayât-ı bâkîye irişdi rûhı ey Yahyâ
Şefikî rûh-i muhammed refikî zât-ı Hüdâ

Enîsi gâyib erenler celîsi ehl-i safâ
Ziyâde ide yaşum gibi rahmetin Mevlâ

Îlâhî cennet-i Firdevs ana durag olsun
Nizâm-ı âlem olan pâdişâh sag olsun

Taşlıcah Yahya (ŞENTÜRK, 2009: 357-360)

GAZEL

Bâğ-ı dehrün hem hazânın hem bahârın görmüşüz
Biz neşâtun da gâmun da rûzgârın görmüşüz

Çok da mağrûr olma kim meyhâne-i ikbâlde
Biz hezârân mest-i mağrûrun humârın görmüşüz

Tûb-ı âh-ı inkisâra pâ-y-dâr olmaz yine
Kışver-i câhun nice sengîn hisârın görmüşüz

Bir hurûşîyle eder bin hâne-i ikbâli pest
Ehl-i derdün seyl-i eşk-i inkisârın görmüşüz

Bir hadeng-i cân-güdâz-ı âhdur sermâyesi
Biz bu meydânun nice çâpük-süvârın görmüşüz

Bir gün eyler dest-beste pâ-y-gâhı câ-y-gâh
Bî-aded mağrûr-ı sadr-ı i'tibârın görmüşüz

Kâse-i deryûzeye tebdîl olur câ-m-ı murâd
Biz bu bezmün Nâbîyâ çok bâde-hârın görmüşüz

Nabi (BİLKAN, 1997: II/696)

SULTAN ABDÜLHAMİD HAN'IN RUHANİYETİNDEN İSTİMDAT

Nerdesin şevketlim Sultan Hamid Han,
Feryâdım varır mı bârigâhına!..
Ölüm uykusundan bir lâhza uyan,
Şu nankör milletin bak günahına!..

Tahkire yeltenip tâc-ü tahtını,
Denedi bu millet kara bahtını,
Sınad-ı sillenin nerm ve sahtını,
Rahmet et Sultanım sûz-i âhına!..

Târihler ismini andığı zaman,
Sana hak verecek, ey koca sultan!..
Bizdik utanmadan iftira atan,
Asrın en siyâsî padişahına!..

“*Pâdişah hem zâlim, hem deli*” dedik,
İhtilâle kıyam etmeli dedik!..
Şeytan ne dediyse, biz “*beli*” dedik,
Çalıştık fitnenin intibahına!..

Dîvâne sen değil, meğer bizmişiz,
Bir çürük ipliğe hülyâ dizmişiz,
Sade deli değil, edepsizmişiz,
Tükürdük atalar kıblegâhına!..

Sonra cinsi bozuk, ahlâkı fena,
Bir sürü türedi girdi meydana,
Nerden çıktı bunca veled-i zinâ,
Yuf olsun bunların ham ervâhına!..

Bunlar halkı didik didik ettiler,
Katliâma kadar sürüp gittiler,
Saçak öpmeyenler, secde ettiler,
Bir âsî zabitin pis külâhına!..

Bugün varsa yoksa,
Şöhretinde herkes fuzûlî dellâl,
Âlem-i mânâdan bak da ibret al!..
Uğursuz talihin şu gümrahına!..

Haddi yok açlıkla derde girenin,
Sehpâ-yı kazâya boyun verenin,
Lânetle anılan cebâbirenin,
Rahmet okuttu bu en küstahına!..

Çok kişiye şimdi vatan mezardır,
Herkesin belâdan nasîbi vardır,
Selâmetle eren pek bahtiyardır,
Bu şeb-i yeldânın şen sabahına!..

Milliyet dâvâsı fıska büründü,
Ridâ-yı diyânet yerde süründü,
Türk'ün ruhu zorla âsi göründü,
Hem Peygamberine, hem Allâh'ına!..

Sen hafiyelerle dem sürdün ancak,
Bunlar her tarafa kurdu salıncak,
Eli,yüzü kanlı bir sürü alçak,
Kemend attı dehrin mihr-u mâhına!..

Bu itler - nedense - bana salmadı,
Bahalıydı başım kimse almadı,
Seyrandan başkaca iş de kalmadı,
Gurbet ellerinin bu seyyahına!..

Lâkin sen sultânım gavs-ı ekbersin
Âhiretten bile himmet eylersin,
Çok çekti şu millet murada ersin
Şefâat kıl şâhım mededhâhına.

Rıza Tevfik BÖLÜKBAŞI (MISIRLIOĞLU, 2007: 9-10)

ZİNDANDAN MEHMED'E MEKTUP

Zindan iki hece, Mehmed'im lafta!
 Baba katiliyle baban bir safta!
 Bir de geri adam, boynunda yafta...

Halimi düşünüp yanma Mehmed'im!
 Kavuşmak mı?..Belki ..Daha ölmedim!

Avlu... Bir uzun yol... Tuğla döşeli,
 Kırmızı tuğlalar altı köşeli.
 Bu yol da tutuktur hapse döşeli...

Git ve gel... Yüz adım... Bin yıllık konak
 Ne ayak dayanır buna, ne tırnak!

Bir âlem ki, gökler boru içinde.
 Akıl, olmazların zoru içinde
 Üst üste sorular soru içinde:

Düşün mü, konuş mu, sus mu, unut mu?
 Buradan insan mı çıkar, tabut mu?

Bir idamlık Ali vardı, asıldı;
 Kaydını düştüler, mühür basıldı.
 Geçti gitti, birkaç günlük fasıldı.

Ondan kalan, boynu bükük ve sefil;
 Bahçeye diktiği üç beş karanfil...

Müdür bey dert dinler, bugün "maruzat"!
 Çatık kaş... Hükûmet dedikleri zat...
 Beni Allah tutmuş kim eder azat?

Anlamaz; yazısız, pulsuz, dilekçem.
 Anlamaz; ruhuma geçti bilekçem!

Saat beş dedi mi, bir yırtıcı zil;
Sayım var, maltada hizaya dizil!
Tek yekûn içinde yazıl ve çizil!

İnsanlar zindanda birer kemmiyet;
Urbalarla kemik, mintanlarla et.

Somurtuş gibi bıçak, nâra gibi tokat;
Zift dolu gözlerde karanlık kat kat...
Yalnız seccademin yününde şefkat;

Beni kimsecikler okşamaz madem;
Öp beni alnımdan, sen öp seccadem!

Çaycı, getir ilaç kokulu çaydan!
Dakika düşelim, senelik paydan!
Zindanda dakika farksız aydan.

Karıştır çayını zaman erisin;
Köpük köpük, duman duman erisin!

Peykeler, duvara mıhlı peykeler;
Duvar da, başlardan yağlı lekeler;
Gömülmüş duvara, baş baş gölgeler...

Duvar, katil duvar, yolumu biçtin!
Kanla dolu sünger... Beynimi içtin!

Sukût... Kıvrım kıvrım uzaklık uzar;
Tek nokta seçemez dünyada nazar.
Yerinde mi acep, ölü ve mezar?

Yeryüzü boşaldı, habersiz miyiz?
Güneş'e göç var da kalan biz miyiz?

Ses demir, su demir ve ekmek demir...
İstersen demirde muhâli kemir.
Ne gelir ki elden, kader bu, emir...
Garip pencerecik, küçük daracık;
Dünyaya kapalı, Allah'a açık.

Duâ, duâ eller karıncalanmış;
Yıldızlar avuçta, gök parçalanmış.
Gözyaşı bir tarla, hep yoncalanmış...

Bir soluk, bir tütsü, bir uçan buğu
İplik ki incecik, örер boşluğu

Ana rahmi zahir, şu bizim koğuş
Karanlığında nur, yeniden doğuş...
Sesler duymaktayım: Davran ve boğuş!

Sen bir devsin, yükü ağırdır devin!
Kalk ayağa, dimdik doğrul ve sevin!

Mehmed'im sevinin, başlar yüksekte!
Ölsek de sevinin, eve dönsek de!
Sanma bu tekerlek kalır tümsekte!

Yarın, elbet bizim, elbet bizimdir!
Gün doğmuş, gün batmış, ebed bizimdir!

Necip Fazıl KISAKÜREK (IŞIK, 2006: 5/2198-2199)

İSYANLI SÜKÛT

Gitmişti makama arz-ı hâl için
“Bey” dedi, yutkundu, eğdi başını.
Bir azar yedi ki oldu o biçim
“Şey” dedi, yutkundu, eğdi başını.

Kapıdan dört büklüm çıktı dışarı
Gözler çakmak çakmak, benzi sapsarı...
Bir baktı konağa alttan yukarı
“Vay” dedi, yutkundu, eğdi başını.

Çekti ayakları kahveye vardı
Açtı tabakasını, sigara sardı
Daldı.. neden sonra garsonu gördü
“Çay” dedi, yutkundu, eğdi başını.

İçmedi, masada unuttu çayı
Kalktı ki garsona vere parayı
Uzattı çakmağı ve sigarayı
“Say” dedi, yutkundu, eğdi başını.

Döndü, gözlerinde bulgur bulgur yaş
Sandım can evime döktüler ateş
Sordum: “memleketin neresi gardaş?”
“Köy” dedi, yutkundu, eğdi başını.

Yürüdü, kör-topal çıktı şehirden
Ağzına küfürler doldu zehirden
Salladı dilini.. vazgeçti birden,
“Oy” dedi, yutkundu, eğdi başını.

KAN

Bu
Tarla
Benimse benim
Sen kendi tarlanı sür ek

Ben
Yaşamak
Ben sevmek için
Gelmişim bu dünyaya

Ne
Güne
Duruyor adalet
Ne var tarla için kan dökecek

Sen
Arayacaksın
Bıçak tabanca
Ben tırpan, balta, kürek

Al
Sana
Ölüm mapusluk
Ya bana idam, kürek

Gel
Aşalım
Bu kalıntıdan
Bitsin artık çevremizde kan gütmek

SAHİPSİZ KERVAN BİZİZ

Yeryüzünde yıllardır manşette kalan biziz
Sürülen biz yerlere serilen her can biziz
Dost düşman ayırmadan herkese gül sunsak da
Sakınsak da kavgadan yüzü kan revan biziz

Bazen namlu ucunda şefkat arar dilenci
Bazen Kızılderili bazen horlanan zenci
Bil ki biziz görürsen kolu kırılan genci
Yaralı kuşlar gibi hâli pek yaman biziz

Bizden yana işlemez kanun yasa ve hukuk
Filistin’de bir anne Osetya’da bir çocuk
Vurulsa yüreğinden su gibi oluk oluk
Akan kan kanımızdır yerde kıvranan biziz

Biziz taş ocağında üstü başı perişan
Yedi kat yer altında gece gündüz çalışan
Bazen tarlada rençber saban peşinde koşan
Ya da okul görmemiş dağdaki çoban biziz

Çok sesli müziklerle başkası hep gülerken
Çilingir sofrasında bir şey yerken içerken
Güneş batarken bazen bazen sabah pek erken
Her gün hüznün marşını notayla çalan biziz

Bizden biridir elbet görürsen boynu bükük
Yaralı bağı yanık yüreği kırık dökük
Memleketi ya Musul ya Bağdat ya da Kerkük
Çünkü evi yıkılan çaresiz kalan biziz

Dün vurulduk Kabil’de, Bosna’da Halepçe’de
Bugün yine esiriz elimiz kelepçede
Ne ev-bark kaldı ne mal köyde ilde ilçede
Susuz kurak ülkede gözü yaş dolan biziz

Dünyada her vahşete yas tutanlar yine biz
Ağlarız her masuma bizi ah bir bilseniz
Hayretten donakalır yer ve gök dağ ve deniz
Yetmiş iki millete hep kardeş olan biziz

Yağıyor üstümüze yağmur yerine kurşun
Hüneri bu Sharon'un Putin Saddam ve Bush'un
Yasını tutuyorken kanadı kırık kuşun
Hep hedefte tutulan ve de vurulan biziz

Ne olur savaş dursun bu yeryüzü durulsun
Devlet ırk farkı değil kardeşlikler kurulsun
Ne anneler yaşlılar ne çocuklar vurulsun
Bayram olsun yeter ki bayrama kurban biziz

Çünkü tüm yeryüzünde feryad koparan biziz
Mars'ta bir yangın çıksa yüreği yanan biziz
Çölde susuz uykusuz sahipsiz kervan biziz
Şehirden sürülen biz biz Ashab-ı Kehfteniz

Temmuz - 2005 / Kdz. Ereğli

Abdulahkim KOÇİN (KOÇİN, 2014: 47-48)

Hukukçu Şairlerin Şiirleri

HZ. MUHAMMED'İN TERENNÜMÜ

Sevinç sevinç berrak
 Ve yıldız yıldız parlak
 Bir dağ pınarı
 Üstünde beyaz bulutların
 Ve kuytusunda bir yeşil yamacın
 Aziz ruhlar sallamış beşiğini
 Veda edip çocuk tazeliğiyle bulutlara
 Raks eder gibi iner mermer kayalara
 Haykırır sevincini semalara
 Dağ geçitlerinde
 Önüne katar renk renk çakılları
 Ve bağrına basar kardeş pınarları
 Çiçeklenir ayak bastığı yerler
 Ve nefesiyle yeşerir çimenler
 Yoldaşı olur şimdi ırmaklar
 Ovaları doldurur gümüş ışıklar
 Bir ses yükselir pınarlardan

“Kardeş ayırma bizi koynundan,
 Bekliyor Yaratan.
 Yoksa bizi çölün kumları yutacak
 Güneş kanımızı kurutacak
 Kardeş,
 Dağın ırmaklarını, ovanın ırmaklarını
 Hepimizi alıp koynuna
 Eriştir bizi yüce Rabbına
 Ezelî Deryâ'nın yanına.”
 Peki, der, dağ pınarı
 Kendinde toplar bütün pınarları
 Ve haşmetle kabarır göğsü, kolları

Ülkeler açılır uğradığı yerlerde
Yeni şehirler doğar ayaklarının altında...
Kulelerin alev zirvelerini
Ve haşmetli mermer saraylarını
Bırakıp arkasında
Yürür mukadder yolunda
Dalgaları başının üstünde binlerce bayrak
İhtişamının şahitleri
Evlâtlarını Rabbine ulaştırarak
Karışır İlâhî ummana coşarak!

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE
(Almanca'dan Çev.: Ercan ARSLANER)

<http://www.timeturk.com/tr/2012/10/14/iste-goethe-nin-hz-muhammed-yazisi.html>

Alınma tarihi: 10.5.2016

DUA

Allahım, lütfunla, kereminle bu milletin ağacı yeşildir,
Senin kereminden bu millet bugün hâlâ yaşayabilmektedir!

Allahım, İslam milletine kıpırdanış, silkiniş imkanı bağışla,
Hz.Ali gönlü, Hz.Ebubekir sadakati ve ihlası bağışla!

Bu ümmetin ciğerine Muhammed aşkının okunu sapla,
Yeniden dünyaya hâkim olma arzusu uyandır onlarda!

Öyle ki, senin gök kubbende daima parlak kalsın yıldızlar,
Senin dünyanda gecelerini ibadetle geçirenler selamette
kalsınlar!

İslam gencine ciğer ateşi İslam'a hizmet harareti lütfet,
Ona benim Peygamber aşkımı, derin görüşümü nasip et!

Benim gemimi içinde bulunduğu girdaptan kurtar,
Ona hızlı gitme gücü bağışla, yavaş gitmesinden kurtar!

Allahım, ölme yaşama sırlarını öğret bana,
Çünkü bütün bu kâinat senin ilmin içindedir daima.

Uykusuz gözlerim senin için yaşıldır.
Senin için kalbimde dayanılmaz dertler saklıdır.

Sabahlara kadar feryat ve niyazlarım senin için,
Yalnızlığımda ve meclislerde yanıp yakılışlarım senin için.

Heyecanlarım, arzularım, burkuluşlarım senin için.
Umutlarım, aranmalarım hepsi, hepsi senin için.

Pakistanlı Şair: Muhammed İkbal'in (1873-1938)

<http://www.mumsema.org/dua-ile-ilgili-bilgiler/17245-dua-muhammed-ikbal.html>

Alınma tarihi: 10.5.2016

KARDEŞİM

Kardeşim! Savaştan sonra haykırsa bir Batılı zaferini
 Yad etse ölenlerini, övüp-yiğitlerinin barbarlığını
 Sen türkü yakma galiplere, hor görme mağlupları
 Eğil benim gibi suskun, yüreğin kan ağlasın
 Kara bahtına ağlayalım ölülerimizin
 Kardeşim! Bir er dönse yurduna savaştan sonra
 Atsa bitkin bedenini dostlarının kollarına
 Sen dost arama boşuna dönersen yurduna
 Alıp götürdü açlık sırdaşlarımızı
 Geriye kalan ölülerimizin hayaletleri
 Kardeşim! Ekip biçse çiftçi yeniden toprağını
 Yeniden yapsa onca zaman sonra topun yıktığı kulübesini
 Artık kurudu çaylarımız, yıkık dökük ocağımız
 Bırakmadı düşman toprağımızda dikili hiçbir şeyi
 Geriye kalan bize ölülerimizin leşleri
 Kardeşim! Olan oldu, istemesek olmazdı
 İsteseydik başa gelen çekilmezdi
 O halde ağıt yakma, elin kulağı duymaz sesimizi
 Gel de bir hendek kazalım kazma kürek
 Gömelim ölülerimizi tek yürek
 Kardeşim! Biz kimiz? Ne yer, ne yâr, ne diyar
 Uyumak, uyanmak alnımıza kazınmış ar
 Dünya çürüttü bizi, kokuşturdu ölülerimizi
 Gel kazalım başka bir hendek, al eline bir kürek
 Gömelim ölülerimizi tek yürek

Lübnanlı Şair: Mihail Nuayme (1889-1932)
(Arapçadan Çeviren: Mehmet Hakkı Suçın)

Gazel

Mefûlû fâilâtü mefâilü fâilün

Fermân-ı aşka cân iledür inkıyadumuz
Hükm-i kazaya zerre kadar yok inadumuz

Baş egmezüz edâniye dünyâ-yı dûn için
Allah'adur tevekkülümüz i'timâdumuz

Biz muttekâ-yı zer-keş-i câha dayanmazuz
Hakkun kemâl-i lûtfunadur istinâdumuz

Zühd ü salâha eylemezüz ilticâ hele
Tutdı eğerçi âlem-i kevni fesadumuz

Meyden safâ-yı bâtın-ı humdur garaz hemân
Erbâb'-ı zâhir anlayamazlar murâdumuz

Minnet Hudâ'ya devlet-i dünyâ fenâ bulur
Bâkî kalur sahife-i âlemde adumuz.

Baki (CENGİZ, [1983]: 410)

Gazel

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

Koymayub tâkatüm feryâda nâlân olmasun dirsün
Gözüm yaşunı alursın da giryân olmasun dirsün

Cefa taşıyla mir'âtı dilüm sad pâre eylersün
Ne mümkündür yine hâtırperişan olmasun dirsün

Melâhat mülkini teshîr idüb şemşîri gamzenle
Güzellik kişverinde gayri sultân olmasun dirsün

Benüm zannitdügüm bu kim gurûri hüsnüne bir gün
Felekde mihri rahşân mahi tâbân olmasun dirsün

Nice kul olmasun Yahyâ sana ey pâdişâhı hüsn
Yolumda senden özge kimse kurbân olmasun dirsün

Şeyhülislâm Yahyâ (CENGİZ, [1983]: 492)

RABBİM NİHAYET SANA

Rabbim, nihayet sana itaat edeceğiz...
Artık ne kin, ne haset, ne de yaşamak hırısı,
Belki her sabah vakti, belki gece yarısı,
Artık nefes almayı bırakıp gideceğiz...
Ben artık korkmuyorum, her şeyde bir hikmet var
Gecenin sonu seher, kışın sonunda bahar.
Belki de bir bahçeyi müjdeliyor şu duvar,
Birer ağaç altında sevgilimiz, annemiz.
Gece değmemiş sema, dalga bilmeyen deniz,
En güzel, en bahtiyar, en aydınlık, en temiz
Ümitler içindeyim, çok sükür öleceğiz...

Ziya Osman SABA (SABA: 1947: 30)

NA'T

Gönül hûn oldu şevkinden boyandım yâ Resûlallâh
 Nasıl bilmem bu nîrâna dayandım yâ Resûlallâh
 Ezel bezminde bir dinmez figândım yâ Resûlallâh
 Cemâlinle ferah-nâk et, ki yandım yâ Resûlallâh.

Yanan kalbe devâsın sen, bulunmaz bir şifâsın sen
 Muazzam bir sehâsın sen, diler sen reh-nümâsın sen
 Habîb-i Kibriyâsın sen, Muhammed Mustafâsın sen
 Cemâlinle ferah-nâk et, ki yandım yâ Resûlallâh.

Gül açmaz, çağlayan akmaz, İlâhî nûrun olmazsa
 Söner âlem, nefes kalmaz, felek manzûrun olmazsa
 Firâk ağlar, visâl ağlar, ezel mestûrun olmazsa
 Cemâlinle ferah-nâk et, ki yandım yâ Resûlallâh.

Erir cânlar o gül-bûy-ı revân-bahşın hevâsından
 Güneş titrer, yanar didârının, bak, ihtirâsından
 Perîşân bir niyâz inler hayâtın muntehâsından
 Cemâlinle ferah-nâk et, ki yandım yâ Resûlallâh.

Susuz kalsam, yanan çöllerde cân versem elem duymam
 Yanardağlar yanar bağrım da, ummanlardan nem duymam
 Alevler yağsa göklerden ve ben messeyleşem duymam
 Cemâlinle ferah-nâk et, ki yandım yâ Resûlallâh.

Ne devletdir yumup aşkınla göz, râhında cân vermek
 Nasîb olmaz mı Sultânım haremghâhında cân vermek
 Sönerken gözlerim âsân olur âhında cân vermek
 Cemâlinle ferah-nâk et, ki yandım yâ Resûlallâh.

Boynu бүktüm, perîşânım, bu derdin sende tedbîri
 Lebim kavruldu âteşden döner pâyinde tezkîri
 Ne dem gönlüm murâd eylerse taltîf eyle Kıtâmîri
 Cemâlinle ferah-nâk et, ki yandım yâ Resûlallâh

Yaman Dede (Vefatı: 1962)

<http://www.ezberim.biz/dinî-bilgiler/142091-yaman-dededen-efendimize-muthis-bir-naat/>

Alınma tarihi: 10.5.2016

VASIYET

Dostlarım, toplanın öldüğüm zaman;
Rıyayı o günlük bir yana atın!
Tutunuz tabutun bir kenarından;
Bir derin çukura beni fırlatın!

Kalınca büsbütün sizden uzakta,
Vücudum çürürken kara toprakta,
Uzanın rahatça sıcak yataкта,
Yaşamak gururu içinde yatın!

Yüz yüze getirmez bizi asırlar,
Meydana vurulsun saklanan sırlar,
Sayılsın şahsıma ait kusurlar,
Korkmayın içine yalan da katın!

Anlayım: Kimlermiş dost sandıklarım?
Muhabbetlerini kiskandıklarım?
Anlayım; Ne boşmuş inandıklarım?
Şu yalan hayatı bana anlatın!

Dostlarım anmayın artık adımı!
Siliniz gönülden eski yadımı!
Kırınız, sonuncu itimadımı;
Ölünce bir daha beni aldatın!

Orhan Seyfi ORHON (ORHON, 1970: 119-120)

ANNEM

Bir sessizlikti annem
Nice çileden örülmüş
Sevinçleri de var mıydı bilmem
Kendisinden bile gizlenmiş
Her anne çocuklarını yaşar, değil mi?
Ben annemi hiç yaşamadım
Çünkü çocuklar
Bir rüzgara biner giderler
Anne yüreği de beraber

Kemal Burkay (BURKAY, 1993: 52)

SÜRÜP GELEN ÇAĞLARDAN

Yeryüzü bana mescit kılındı
Ant verdim toprak şahit tutuldu
Her sabah her öğle her akşam
İkindiyle yıkanarak yatsıyla donanarak
Seslerden bir sesle fırınlanıp
Sulardan polatlanan benim.

Geldim durdum önünde işte bir anıt gibi
Sıyrarak sırtımdan bir yılan giysisini.

Evet bir hançer ağacı gibi büyüyor içimde acı
Dağlardan bir dağ gibi kabaran yüreğimde.
Kargaların sırtlanlarla anlaştığı bir günde
Bir yabancı fırtınaya tutulan yapraklarım
Kudüs'te Mescid-i Aksa'da
Belki bir batı karanlığında Topkapı'da
Yangına uğramışsa
Duymaz olmuşa kulaklarım göklerin muştı sesini

Elbet kıracağım bir gün bu ihanet kelepçesini

Çün defterler açılıp hesap soruldukta
Yetimin hakkı soruldukta yoksulun hakkı soruldukta
Milletim omuz omuza verip
Kıyama duruldukta.

Gündüzler nasıl beklerse gecenin bitmesini
Sabırla söküyorum bu tarih gecesini.

Yüreğim usul usul vuruyor Kafkasyalım
Namludan yeni çıkmış sıcacık kurşun gibi
Dağlılar dağlar gibi ormanlar ordu gibi ağaçlar asker gibi
Bir şimal rüzgarı değil bir Şamil fırtınası

Tutsaklık haritası değil bir zafer coğrafyası
 Can pazarında Azerbeycan'da
 Bir türkü işliyor nakışını kalbimin üstüne
 “Kurban olayım ayına ayına yıldızına”
 Bir ucundan dünyanın öbür ucuna
 Kan olup dolaşan damarlarımda
 Arabistan'da Pakistan'da Türkistan'da
 Şu anda
 İran'da
 Afganistan'da.

Gecelerden bir gece en kesin bir tarih gecesini
 Delecek elbet yangına ugramış gözlerim
 İçimde kayalaşan bu güç bu savaş birikintisi
 Sağdan sola kavisler çizerek
 Ak bir kağıt üstüne dolaşır gibi
 Dolaşan Asya'yı Afrika'yı Amerika'yı
 Sonra bir solukta geçerek üstünden Avrupa'nın
 Avrupa'nın Rusya'nın.

“Yememiştir hiç kimse
 Elinin emeğinden daha hayırlısını”
 diyerek
 Şafak gibi alınlara terle yazılmış
 Hakkın mutlak ölçüsünü
 Elbet benim işçilerim çekecek
 Emeğin kutsal direğine.

O ışık ki düşer bir zenci yüreğine
 Birden aydınlık kazanır zulme uğramış bütün yürekler
 Onulmaz hint ağrısına tükenmez çin sancısına
 İsyanın macarcasına ezilmenin çekoslovakçasına
 Yanmanın polonyacasına direnmenin vietnamcasına
 Gerillanın arapçasına
 Yetişecek elbet benim müjdecisi sesim.

Ey insan ey şimdilerde hep bir beklemeye duran
Duy zaman içre sürüp gelen bu sesi
Sürüp gelen çağlardan çağlara
Renk veren tarihe yeşil çağlayan
Savaşçı yüreğinden savaşçı yüreğine
Cezayirden senegalden
Yüreğimin içine Boğaziçine
Kelimelerden bir kelime diken yeryüzüne.

Dünyanın kalbini dinle geliyor adım adım
Dallar meyvaya dursun toprak tohumu dursun
İnsan barışa dursun selama dursun zaman
Sabır savaş zafer. Adım : MÜSLÜMAN.

Erdem BAYAZIT (BAYAZIT, 2003; 31-36)

